

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IANUARIE
2022

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IANUARIE
2022

SUMAR**ianuarie
2022****4** Un deputat emotiv
D.R. ROSETTI**5** Să fie democrație,
primesc, dar cu dictator
„Viziratul”
în politica românească
M.E. IONESCU**10** Diplomați
între coperte de dosare
Ale Securității
C. NIȚULESCU**15** Scenaristul
lui 1859
R. COMĂNESCU**POVEȘTILE
BUCUREȘTIULUI****18** Zețari, drugari,
pilcari de pe malul
Dâmboviței
D. LUPU**AVANPREMIERĂ
EDITORIALĂ****22** Grecia
între regele Constantin I
și premierul Venizelos
T. ARONSON**25** Călugării
cerșetori
în Moldova medievală
C.-F. DOBRE**29** Mănăstirea
cu nume de fruct
Abația cisterciană
de la Igriș
D. TĂNASE**DICTIONAR
ISTORIC****33** Anglosfera,
metamorfoza
Imperiului Britanic
ȘT. CIOCHINARU**38** Sica, între kitschurile
reconstituirilor
și realitatea documentelor
C. BORANGIC**EXCLUSIVITATE****43** Lucius Bellenus
Gemellus, un legionar
roman pensionat
N. BOGACHEV**47** Pe vremuri oamenii
își trimiteau scrisori
Poliția informează
G. FILITTI

magazin istoric

Anul LV – serie nouă – nr. 1 (658)
ianuarie 2022

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 În anul 30 î.H. Octavian îl înfrângea pe rivalul său Marc Antoniu și o detrona pe iubita acestuia, Cleopatra a VII-a, anexând Egiptul Imperiului Roman. Ca peste tot, civilizația romană s-a răspândit, inclusiv prin legionarii care au primit pământ aici, la terminarea serviciului militar. Tradițiile milenare ale Egiptului s-au dovedit și ele puternice, după cum ne arată acest cap de împărat roman înfățișat cu nemesul specific faraonilor, acel acoperământ în dungi, ce acoperea vârful, spatele capului și cel al gâtului (secolul I d.H.; Muzeul Luvru)

2 Lespezi funerare ale membrilor familiei Báthory păstrate astăzi în Biserica Reformată din localitatea Pericea, județul Sălaj. Cele două imagini, pe care le publicăm, grație autorilor, pentru prima dată, redau defuncții culcați pe spate, îmbrăcați în armuri, cu capul odihnindu-se pe o pernă. Din punct de vedere stilistic și cultural, lespezile aparțin perioadei renascentiste și sunt datate în a doua jumătate a secolului al XVI-lea

3 Bătălia de la Pavia, în Lombardia, din 24 februarie 1525 (detaliu din pictura lui Ruprecht Heller), purtată de regele Franței Francisc I – care va fi luat prizonier –, împotriva lui Carol al V-lea, împăratul Sfântului Imperiu Roman, este un eveniment decisiv al celui de-al șaselea război, dintre cele 11, pentru Italia, desfășurate vreme de un secol. După 1525, a trebuit ca suveranii francezi să renunțe la încercările lor de a domni asupra nordului Italiei, în virtutea unor drepturi pe care ei le socoteau ereditare

4 Constantin I a fost în două rânduri rege al Greciei: 18 martie 1913 – 11 iunie 1917 și 19 decembrie 1920 – 27 septembrie 1922. Prima oară a abdicat în urma divergențelor cu prim-ministrul Venizelos, legat de participarea Greciei la Primul Război Mondial, a doua oară după înfrângerea suferită de țara sa în războiul cu Turcia din 1919 – 1922. A murit peste câteva luni în exil, în Sicilia. Tablou de Philip de László, realizat în aprilie 1914

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician
IOAN-AUREL POP,
academician
VICTOR SPINEI

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Andrei Oprea,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Corectura
Georgeta Apreotesiei
Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Gheorghică Puiu Anghel

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 11–14, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15,
Căsuța poștală 15 – 702, Cod 010155, Telefon:
021.312.68.77

O CESTIUNE DE INTERES LOCAL

D.R. ROSETTI

Eu eram și sunt partisan înfocat al sistemului parlamentar. Găsesc că are părțile sănătoase menite să ducă o națiune spre progres; spre pildă: discuțiunile din care ese lumina, diurna de 20 lei pe zi, controlul Parlamentului asupra actelor Guvernului, biletele de liber parcurs pe toate liniile în toată țara, cercetarea socotelor statului cu diurna ei respectivă... în sfârșit, precum vedeți, parlamentarismul are părțile lui cele bune...

Acum nu mai sunt deputat... am demisionat.

Pot să spun toți secretarii că n-am lipsit niciodată de la apelul nominal... Am plecat adesea pe urmă, nu zic ba..., dar n-am lipsit niciodată de la apelul nominal...

De trei luni de când s-au deschis Camerele, se tot ținea de mine un cârd de deputați ca să vorbesc. Când vorbea câte un deputat, aveam și eu obiceiul să vorbesc dimpreună cu toți..., dar ei se țineau de mine ca să vorbesc singur, adică atunci când e tăcere, să fac un discurs precum am zice.

Într-o bună dimineață vine în discuție o blestemată de chestie locală... cum am zice o chestie din localitatea unde am fost ales... La tribună, era un înflăcărat de deputat tot din localitate, care-i trăgea prefectului local, îi trăgea primarului local, casierului local, polițaiului local...

Eu tăceam, mă făceam că n-auz. Afurisitul meu de vecin începuse să mârâie: „Cere cuvântul... trebuie să ceri cuvântul... e o cestiune locală“.

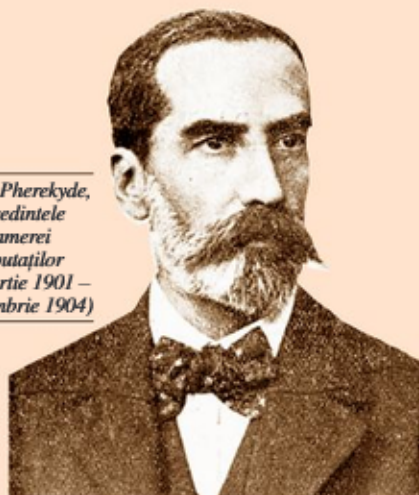
Mai întâi, să ne înțelegem: Eu sunt de fel din București, și ales numai la Dorohoiu... pentru că trebuie să știți că unul din meritele sistemului parlamentar e tocmai că te alegi unde nu te cunoaște nimeni.... Atunci, care e cestiunea locală pentru mine: București sau Dorohoiu?

Președintele m-a înscris la catastif. Ei, de atunci înainte, am început să simț furnici... furnici prin mâini, furnici prin picioare, pe șira spinărei până la ceafă și mai ales pe vârful limbei.

Îmi ziceam în mine: „Bun e Dumnezeu, sunt înscris al patrulea, o să se închidă discuția după ce va vorbi al doilea deputat, ca în toate zilele, și scap cu fața curată...“

Ei, n-am avut noroc ! Nu s-a închis discuția... Au vorbit toți și pe urmă președintele a strigat: „D. Napoleon Păunică are cuvântul!“

Mihail Pherekyde,
președintele
Camerei
Deputaților
(24 martie 1901 –
9 decembrie 1904)

Eu mă făceam fețe fețe, mă treceau nădușelele... Eram în stare să-mi dăruiesc diurna pe două zile... zău pe două zile o dăruiesc... Toți deputații mei strigau: „La tribună!“, pe când președintele-mi zicea mereu: „Domnule Păunică, aveți cuvântul“.

Eu n-aveam cuvântul deloc... Îmi rămăsese în gât cuvântul, dar m-am urcat la tribună.

Atunci mi s-au muia vinele... m-a apucat un fel de amețală... mi se părea că toți deputații umblau cu capetele în jos și cu picioarele în sus... și era o tăcere... o tăcere..., dar ce tăcere! De obicei, e gălăgie ca la balamuc... pentru mine se făcuse tăcere ca la cimitir...

Atunci, mi-am luat inima în dinți... am băut paharul cu apă pe care mi l-a adus ușierul și foarte emoționat am suspinat:

– „Mă rog să suspendați ședința pe cinci minute, căci sunt obosit!“

Ședința s-a suspendat, deputații s-au tăvălit de răs și cu, la moment ca să scap de discurs, mi-am dat demisia în scris și motivat pentru insulta ce mi-a adus Parlamentul într-o cestiune de interes local.

Așa am scăpat! Până mâine se închide discuția... Camera o să-mi respingă demisia și pentru prima oară am să lipsesc de la apelul nominal... ca să nu fiu silit să mulțumesc!

Ar trebui să cer iarăși cuvântul și m-am săturat de discursuri; să mai poftescă și alții!

(Între Capșa și Palat. Impresiile unui trecător,
Minerva, Institut de arte grafice și editură,
București, 1904)

52 Peripețiile
bravului Jaroslav Hašek
GH. LEONARD

57 Báthoreștii
din Pericei
D. BĂCUȚ-CRIȘAN,
T. KERESZTES

59 Sfârșitul
ultimului țar, noi detalii
F. DOLGHIN

62 Soliman Magnificul
și Napoleon
în... benzi desenate
G. GÎRMACEA

65 O istorie pe lună
Pe barba lui Francisc I

66 Mitica Vale
Bamiyan
își plânge statuile
I. BISTREANU

71 La Curtea
reginei Soraya
A. MANOLIU-
VOROBCHIEVICI,
M. NICOLAE-POSESCU

CLIO ANUNȚĂ

76 Hronicul
medicilor eroi,
1914 – 1919
D. MATEI

INEDIT

77 Amintiri
din anul Marii Uniri
TH. PÂSLARU,
T.D. LAZĂR

INVITAȚIE LA BIBLIOTECA ACADEMIEI

81 Comori
ale Cabinetului numismatic
E. PETAC

82 Discipolii
lui Daniil Sandu Tudor
M. VASILEANU

86 Un Marco Polo
din Orient
*Călugărul Rabban Bar
Sauma*
A. OPREA

HOOVER INSTITUTION

93 Certuri
în emigrație

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

91 Telex

85; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

Alexandru D. Xenopol

ficare de scopuri și mijloace de luptă (culturale, îndeosebi), precum și de cooperare între toate provinciile românești tradiționale.

Pentru Xenopol, această specificitate a politicii românești în Evul Mediu a conturat la sfârșit de secol XVI și începutul celui următor un unic „partid național”, care își asuma un program național de cucerire a unității și independenței naționale corespunzător, cu detaliile specifice întregului areal spațial-politic al românilor. Cum scrie Xenopol, „elementele pozitive ale curentului național «au generat» dorința de o viață mai neatârnată de stăpânirile străine”, iar fiindcă „aceste îndemnuri se sintetizau în mințile boierilor, singura clasă în stare de a cugeta pe acele vremuri, [...] revendicările naționale se colorară

după interesul clasei boierești”, astfel că primul țel a fost „luarea iarăși a scaunelor domnești pe seama pământenilor, adică a boierilor, din care singuri domnii puteau să fie aleși”. Este ceea ce s-a realizat după mișcarea condusă de Tudor Vladimirescu în 1821. Așadar, revenirea la domniile pămâtenene este un succes care sigilează intrarea Țărilor Române sub zodia modernității și a modernizării accelerate, inclusiv a sistemului politic.

Xenopol se ocupa în primul său volum de partidele politice până la 1848, de originea și încheierea partidului național și înrăurirea Revoluției franceze, dar și de apariția ideilor libe-

rile și conservatoare chiar a unor astfel de partide în embrion desprinse din trunchiul masiv al acestuia. Tentativele interne de elaborare a unei Constituții au culminat cu Revoluția de la 1848, când se decantează țelul principal al „partidului unirii”. În cel de al doilea volum, istoricul asuma ca evident faptul că „partidul unirii” era dominant în ambele țări, iar adversarii unirii nici nu au reușit să constituie un „partid”, întrucât erau elemente răzlețe la remorca unor ambiții personale ale domnilor pămâteneni interesați de tronul României sau stipendiați de puterile străine. În cadrul acestei lupte statornice pentru unire, se configurează partidele liberal și conservator din aripi ale „partidului unirii”.

Cea de a doua opinie, ale cărei indicii se pot observa încă din analiza lui Xenopol, aşază crearea sistemului politic românesc și apariția partidelor liberal și conservator în primul pătrar al secolului al XIX-lea și cu o perioadă de sedimentare finalizată la 1848, cu etape de realizări atât în constituționalismul anilor '20, dar și în cursul discuțiilor și redactării regulamentelor organice sub ocupația rusească între 1829 – 1834. Față de teza lui Xenopol, această opinie, argumentată inițial de sociologul Ștefan Zeletin la 1925, reluată și astăzi de cercetători ai problemei, susține că deschiderea spațiului românesc comerțului internațional prin Pacea de la Adrianopol (1829) a facilitat o pătrundere masivă de mărfuri europene în Principate, dar și un export masiv de

Cezar Papacostea (centru)
înconjurat (de la stânga)
de Șt. Zeletin, I. Periețeanu,
G.Dem. Teodorescu și I. Bianu

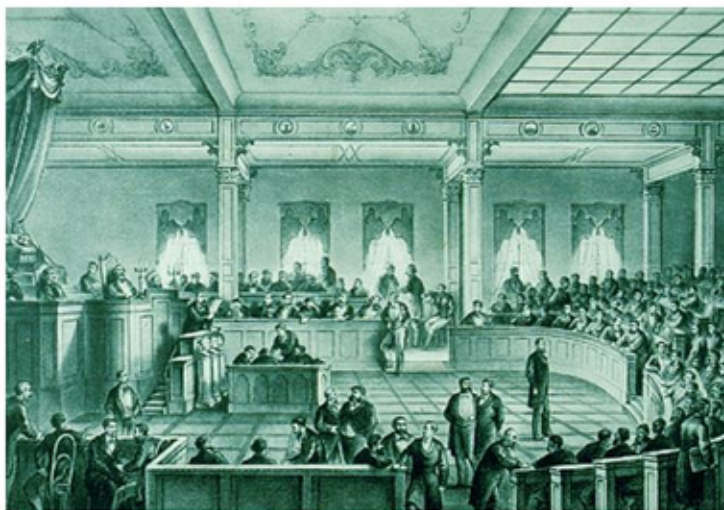

Continuă incursiunea în geneza sistemului politic românesc (Magazin istoric, nr. 12/2021), proces care i-a generat și deficiențele ce l-au dominat și sunt și azi ușor de identificat pentru cel familiarizat cu istoria.

VIZIRATUL CA SISTEM POLITIC ÎN ROMÂNIA MODERNĂ

MIHAIL E. IONESCU

În privința apariției instituțiilor componente ale sistemului, bibliografia înfățișează în cazul românesc trei mari opinii care necesită o mică detaliere, pentru a înțelege mai adecvat complexitatea fenomenului.

Litografie înfățișând momentul proclamării Regatului Român, în 1859

Cea dintâi aparține reputatului istoric, azi uitat, A.D. Xenopol. Pentru el, ceea ce este adevărat, politica s-a făcut în spațiul politic românesc de la începuturile medievale ale Țărilor Române. Numai că el distinge în evoluția acestui complex politic, urmare a vitregiilor Evului Mediu românesc – ocupație, ridicări la lupta pentru independență, contradicțiile interne între cele două mari clase sociale, boierimea și țărănimea etc. –, formarea timpurie a unor partide cu țeluri politice precise și care agregau eforturile comuni-

tății românești indiferent de condiția socială. Astfel, de la începuturi, odată cu profilarea pericolului otoman, el constata apariția unei „partide” anti-otomane care va însoți întreaga evoluție până la dobândirea independenței în secolul al XIX-lea. Marele istoric face această constatare în legătură cu efortul imens și victorios al menținerii autonomiei politice de către elitele proprii – conducere politică și administrativă neatârnată a țării – în fața asaltului hegemonic de anihilare.

În acest cadru, Xenopol, în primul volum al celor do-

uă care se ocupă de istoria partidelor politice românești, evidențiază apariția unor „partide” specifice arealului politic românesc, cum ar fi: „partidul anti-grecesc”, „partidul anti-rus”, „partidul anti-austriac”. Cum este ușor de realizat, această identificare de orientări politice este determinată de răspunsul dat de politica autohtonă competiției acerbe a marilor puteri (imperiilor) vecine pentru stăpânirea spațiului de obârșie românesc. Trebuie făcută mențiunea că, în cazul „partidului anti-austriac”, mai mult decât în cazul celorlalte, constatăm o identi-

„Așa fie când un partid cu toți aderenții săi, prin libertatea alegerilor, la putere, când celălalt partid, cu toți aderenții săi prin aceeași voință liber exprimată a țării, la putere.“ În alte dezbateri, Maiorescu a afirmat că sistemul nostru constituțional se afla în faza de „copilărie“, subliniind că nu trebuie puse niciodată mai presus interesele de partid față de cele ale țării, că e o largă prăpastie între administrația mobilată de oameni ai partidelor în toate componentele și „țara“ reală, anume „compusă în cea mai mare parte din țărani, din așa-numiții oameni de rând“, cei mai mulți analfabeți, a căror stare trebuie ameliorată, consecință a unei bune guvernări, cu oameni onști și inteligenți.

Pentru a avea o imagine aproape de realitate a ceea ce a însemnat rotativa guvernamentală în această „copilărie“ a sistemului politic trebuie citat un alt actor însemnat al scenei publice a vremii, marele cărturar Nicolae Iorga. În a sa *Supt trei regi – istorie a unei lupte pentru un ideal moral și național*, o frescă inegalabilă a acelor ani de începuturi moderne, descrie astfel „rotativa“ guvernamentală și raportul între partide: „În această rotativă, regele, îngrijit ca nu cumva partidul conservator, aliat de la un timp cu junimiștii ieșeni de caracter doctrinar german, să se destrame cu totul, și chemându-l la guvern când numărul membrilor săi ajungea abia ca să înconjure masa discuțiilor, a căutat a se sprijini întâi pe incontestabila popularitate a partidului

Ion C. Brătianu

liberal-național, pe care prin această deosebită atenție, prin această reținere cât mai îndelungată în jurul său caută să-l desarmeze în ce privește vechile amintiri revoluționare, aplecările «roșii» de la început, tendințele către o republică, de fapt imposibile la noi, dar de care spiritul, totdeauna îngrijorat al suveranului fără prieteni și intimi, s-a temut de fapt totdeauna.“

Trebuie să admitem că această ultimă teză expusă de Titu Maiorescu repetat privind constituționalismul și apariția sistemului politic modern în România este mai realistă comparativ cu celelalte, inclusiv în ce privește obiectivele inițiale pe care și le-a propus, scăderile înregistrate, dar și realizările dobândite în scurt timp. Ne declarăm partizanul acestei opinii pentru că, indiferent de vechimea sistemului politic românesc, arhitectura originară a acestuia a fost pecetluită prin Constituția din 1866, devenită construcție trainică în deceniile următoare.

Formarea sistemului politic românesc, prin copierea

unor modele occidentale, era neîndoiește expresia pătrunderii ideilor avansate ale secolului luminilor, rafinate prin Revoluția franceză de la 1789. Numai că, în raportul dintre tradiție și inovație, în istorie lucrurile sunt mai complicate, iar în ceea ce numeroși oameni politici autohtoni numeau „copilăria constituționalismului“ românesc, tradiția a continuat să prevaleze. Un exemplu în această privință este preponderența oligarhiei moștenite din Evul Mediu, un obstacol extrem de serios în calea asumării îndrăznețe a inovației. Mai ales că la mijloc erau probleme economice de mare acuitate, iar pentru România secolului al XIX-lea chestiunea țărănească a fost cea mai importantă. Întârzierea rezolvării ei favorabile nu făcea decât să întârzie decolarea economică și modernizarea țării și să prelungească nepermis conducerea țării de către oligarhie, adică de cei puțini, de ceea ce N. Iorga numea „o boierime mândră, deprinsă a da din sânul ei pe domni și a-i răsturna după plac“, realitate sesizată încă de la sosirea sa în țară de viitorul rege Carol I. Această realitate s-a perpetuat nepermis, în pofida mini-reformei agrare din 1864, iar răscoala țărănească din 1907 a verificat integral această perspectivă asupra sistemului politic cu arhitectura reglementată de Constituția din 1866.

Pentru a da măsura acestei conduceri „a celor puțini“, câteva cifre sunt revelatoare, atât pentru inerția existenței clasei boierești, cât și pentru

cereale românești către Apus, schimburile comerciale declanșând procesul de dezagregare a vechii clase a boierilor și de naștere a burgheziei, în plan politic fiind statornicit într-o evoluție îndelungată binomul liberalism-conservatorism.

În sfârșit, cea de a treia opinie aparține chiar actorilor vremii respective, care în discursuri parlamentare și în presă, în memorii sau în dezbateri publice au vorbit despre o „mare strategie” a generației pașoptiste de dezvoltare viitoare a României. Practicienii politici din epocă și-au spus așadar cuvântul asupra începutului sistemului politic modern în România. Spre deosebire însă de A.D. Xenopol sau Ștefan Zeletin, ei așază acest început la 1857, odată cu exprimarea democratică a voinței divanurilor ad-hoc și elaborarea „programci”, care va germina „constituționalismul românesc”. Mulți ani după Unirea din 1859, dezbaterile din cele două camere ale Parlamentului României, fondat prin Constituția din 1866, ales prin vot censitar, au implicat pe chiar contemporanii sau autorii acestei „mari strategii” (Ionel și Dimitrie Brătianu, M. Kogălniceanu, C.A. Rosetti, Petre Mavrogheni, Dimitrie Ghica etc.) care mai trăiau încă. La începutul anilor '80 ai secolului al XIX-lea, când

Petre Mavrogheni cu soția

s-a proclamat regatul, primii trei pomeniți erau cu siguranță în Parlament, Ion C. Brătianu fiind chiar premierul Guvernului, astfel că acel care face o adevărată demonstrație a acestui punct de vedere (Titu Maiorescu) a putut fi întreprins și completat în timpul dezbaterilor parlamentare, dar niciunul nu a negat că atunci a fost „începutul constituționalismului” românesc modern. Pentru a arăta ce înțelegeau prin constituționalism să-l cităm pe junimistul Maiorescu, care declara la Camera Deputaților: „Mișcarea națională de la 1857 a fost o impulsie patriotică cu un program foarte precis [...] era vorba întâi de a se dobândi autonomia țării cu garantarea neutralității, al doilea de a se dobândi unirea; al treilea de a se dobândi un principiu străin

ereditar dintr-o familie suverană a Europei și, în fine, [...] să dobândim sistemul constituțional. Aceste patru idei fundamentale s-au împlinit, deși fără neutralitate”. Declarând spre aprobarea celorlalți colegi: „Programul cel mare, cel național de la 1857, în decursul acestui cuart de secol este realizat; aceste cinci lustre de viață omenească [...] ne-au condus la îndeplinirea dorințelor naționale de la 1857”, Maiorescu evalua că, odată cu proclamarea regatului, trebuia intrat într-o etapă

Mihail Kogălniceanu

noastră, de rafinare a sistemului politic (constituționalism) românesc.

Într-o altă evocare istorică, în decembrie 1881, același Titu Maiorescu afirma că sistemul constituțional la noi a fost „împrumutat... de la Engleza”, parlamentarism întemeiat pe două partide („cel puțin între două, așa încât să fie când una, mai înaintată, mai vie, când alta mai moderată la guvern”) și alegeri generale. Esența sistemului constituțional este:

Dintru început, politica românească a fost condusă de oligarhie, adică de cei puțini, de ceea ce N. Iorga numea „o boierime mândră, deprinsă a da din sânul ei pe domni și a-i răsturna după plac”.

DIPLOMATI ROMÂNI ÎN ATENȚIA SECURITĂȚII

CIPRIAN NIȚULESCU

După retragerea trupelor sovietice din România în vara anului 1958 (fapt singular în cadrul organizației Tratatului de la Varșovia), liderii țării au dezvoltat treptat o politică național-comunistă, care a cuprins și o impunere a elementului etnic românesc în cadrul conducerii unor importante instituții ale statului (în primul rând a structurilor de Securitate), inclusiv Ministerul de Externe.

Dintre zecile de diplomați transferați din M.A.E. la începutul anilor '60, prezentăm câțiva care s-au aflat în atenția operativă a Securității (ca suspecți de spionaj în favoarea Angliei și S.U.A.) înainte de plecarea din minister, unde dețineau funcții de conducere, cu responsabilități pe spațiul occidental, în special anglo-american.

Nicolae Gonda s-a născut la 13 decembrie 1913, la Budapesta. Era fiul lui Samuel (un negustor de textile) și Paulina. A absolvit Liceul „Moise Nicoară” din Arad, a urmat în 1931 – 1932 un an la Facultatea de Drept din Cluj, apoi Facultatea de Medicină la Cluj și București (1932 – 1938; studii finalizate cu sprijinul Centralei Joint din București). Cunoștea limbile franceză, germană, maghiară și engleză. Era membru P.C.R. din 1932 (fiind și arestat în 1933). În timpul războiului (1941 – 1942) a efectuat muncă obligatorie la Sighișoara și Pâncota, iar în perioada 1942 – ianuarie 1944 a fost internat în lagărele de deținuți politici de la Olgopol și Vapniarka

(Transnistria), unde și-a cunoscut soția, Estera Magyar (n. 1907, directoarea școlii de coregrafie din 1952). Era încadrat în M.A.E. la 1 ianuarie 1948 (recomandat de Eduard Mezincescu; *Magazin istoric*, nr. 9/2021). În anii 1949 – 1952 a fost consilier la Legația R.P.R. din Londra; în 1953 era director adjunct în M.A.E., iar în 1953 – 1955 reprezentantul R.P.R. la Administrația fluvială a Porților de Fier. În anii 1957 – 1962 era director în M.A.E., la Direcția Tratatate și ulterior la Direcția IV Relații (America). La 8 februarie 1961 Direcția a II-a a Securității îi deschidea dosar de urmărire (fusese investigat și în 1953), fiind suspect de spionaj în favoarea

Nicolae Gonda

Marii Britanii. În Anglia fusese semnalat în relații foarte apropiate cu Andras Kovacs, consilier la Legația Ungariei, care în decembrie 1951 a cerut azil politic. N. Gonda avea rude apropiate cunoscute ca

Titu Maiorescu, în centru

neajunsurile votului cenziar, prevalent până la Primul Război Mondial. Legea electorală valabilă în momentul Unirii din 1859 restrângea dreptul de vot doar la marii proprietari de pământ, în Moldova fiind selecționați astfel 1.724 de alegători care să reprezinte voința a mai bine de două milioane de locuitori, în Muntenia cifrele respective fiind 2.072 de alegători la 2,5 milioane de locuitori. Un boier muntean din familia Crețulescu aprecia în 1860, într-o broșură tipărită în franceză la Paris, că legea electorală atunci în ființă, pe care o condamna, spre lauda lui, „a organizat foarte solid aristocrația funciară într-o țară în care toate relele se datorează constituirii feudale a proprietății”.

Reformele lui Cuza și măsurile luate ulterior, precum și Constituția din 1866 cu modificările ulterioare au mai modificat acest tablou, fără însă a-l transforma decisiv, astfel că

oligarhia a fost ceea ce numim elita conducătoare a țării. În demonstrația făcută de Titu Maiorescu „marii strategii” asumate în 1857 de liderii mișcării naționale în divanurile ad-hoc, pe care politicianul, deopotrivă reputat critic literar, o vedea înfăptuită deja prin proclamarea regatului în 1881, lipsește un detaliu semnificativ în legătură cu perpetuarea păguboasă a oligarhiei la conducerea statului până în anii '20 ai secolului următor. În reuniunile divanului ad-hoc al Munteniei, deputatul țaran Gh. Lupașcu a propus un amendament, semnat și de alți deputați, la documentul final, ca „în alcătuirea adunării să fie și sateanul cu dreptul de alegător și de ales”, astfel încât să fie asigurat „sistemul reprezentativ”. Împotrivirea marilor proprietari funciari a fost acerbă și dezbaterile a fost foarte vic. În cele din urmă, implorând deputații țărani să renunțe la amendament, invocând argumentul că astfel Unirea Principatelor ar

fi primejduită, acesta a fost retras. Iată motivarea finală oficială, existentă documentar: „Dacă membrii acestei adunări ar trebui acum să intre în examenul chestiilor de legiuire internă, ar întreprinde o lucrare pentru care nu ar avea competența cerută; pe lângă aceasta s-ar atinge chestiuni delicate, interese diverse, fără a le putea da soluțiunea; apoi nu ar avea nici timpul trebuitor pentru a cerceta miile de chestiuni care toate vor prefaceri, așa că lucrarea ar fi precipitată și defectuoasă și, în sfârșit, nu s-ar ști cum să se întocmească noul așezământ care ar trebui să fie de un fel, în caz când s-ar admite unirea, și de alt fel, în caz când țările ar rămâne despărțite”. Maiorescu însuși, care s-a ridicat curajos în discursurile sale parlamentare împotriva oligarhiei și ne-reprezentativității regimului politic – într-unul dintre cele a trebuit să-și apere locul de parlamentar prin înfățișarea unui veritabil *curriculum vitae* al realizărilor intelectuale pentru a sublinia că nu averea îndreptățeste a te afla la conducerea statului –, nu a socotit necesar în împrejurările în care a reamintit „marca strategie” de la 1857 să menționeze și această problemă esențială. Erau atunci de față Mihail Kogălniceanu și alți „întemeietori” ai strategiei în cauză, iar dezbaterile avea loc imediat după proclamarea regatului și probabil o „înfrățire” internă de moment merita din perspectiva politică să fie menținută aniversar.

(Va urma)

Eugen Mantu

lucrați. “Acțiunea de urmărire, care deja începuse, a fost întreruptă. Din dosarul său de Securitate (a fost urmărit și în 1970 – 1971) rezultă că a avut telefonul de la domiciliu interceptat între 14 august – 30 septembrie 1962, din discuțiile telefonice reieșind că era nemulțumit de transferarea sa din minister, dorind să fie informată conducerea superioară a P.M.R. și să înainteze un memoriu Comisiei de Control.

Eugen Mantu s-a născut la 27 mai 1911, în București (nume anterior, Richard Marcusohn). Era fiul lui Norbert și Magda. A absolvit Facultatea de Drept (1933), practicând apoi avocatura până în 1941 (inclusiv la cabinetul lui Alfons Vogel, membru P.S.D., atașat de presă la Legația din Washington în anii 1946 – 1948, rămas apoi în S.U.A.). Membru P.C.R. din ianuarie 1945. La 25 februarie 1948 a fost angajat în M.A.E., fiind trimis ca secretar I la Legația din Londra (1948 – 1951), apoi la Legația din R.D.G. (1952 – 1959, consilier din 1956). În

1961 era consilier la Direcția III Relații – spațiul Austria, Elveția, R.D.G., fiind menționat ca locțiitor al directorului C. Bogdan.

La 17 noiembrie 1960 Direcția a II-a a Securității îi deschidea dosar de verificare, fiind suspect de spionaj în favoarea S.U.A. Avea rude în Indochina, America de Sud, Israel. Era semnalat că în timpul misiunii la Londra a transmis cercurilor sioniste din Anglia informații privind situația evreilor din R.P.R., având contact cu frații Carol și Dan Ieșeanu (conducători sioniști, condamnați, apoi emigrați), cărora le-a transmis și unele aspecte din activitatea Legației (precum faptul că ziarul comunist *Daily Worker* era subvenționat de R.P.R.), iar aceștia l-au informat pe Moshe Averbuch Agamy, prim-consilier la Legația Israelului din București. Soția sa (fostă Louise Leibovici, născută în 1920, București) fusese ilegalistă, lucrase până în 1947 la Secția de Cadre a P.C.R., iar între februarie 1948 – 1 august 1962 a activat în M.A.E. Lui E. Mantu i s-au interceptat convorbirile telefonice la domiciliu și a avut instalată tehnică operativă la birou. A fost transferat la 9 aprilie 1962 la Ministerul Învățământului (serviciul pentru studenții străini). Dosarul a fost închis prin neconfirmare la 11 aprilie 1963.

Gavril Gabor s-a născut la 4 iulie 1916, la Oradea. Era fiul lui Martin și Serena Gross. În 1937 – 1938 a urmat cursurile Facultății de Științe Naturale din Cluj, în 1938 – 1939 a studiat un an biochimia la Sorbona, în 1939 – 1940 filo-

Gavril Gabor (dreapta),
fotografie de filaj
din 6 martie 1962

sofia la Cluj, luându-și licența în 1945 la Facultatea de Filosofie și Litere din București. În 1935 – 1936. În 1935 – 1936 a lucrat în Palestina (Haifa), iar în 1939 a devenit membru al partidului comunist francez, fiind închis la Jilava și Caransebeș în anii 1942 – 1944. Ulterior a fost activist la C.C. al P.C.R., de la 1 noiembrie 1949 fiind angajat al M.A.E. A fost la post la Legația din Argentina (1956 – 1958) și din Marca Britanică (1958 – 1960, secretar I).

In iunie 1960 fusese chemat în țară pentru a participa ca translator de engleză la Congresul al III-lea al P.M.R. După câteva zile a fost invitat la o recepție la Legația engleză, fără ca M.A.E. să cunoască acest demers. La 17 iunie 1960 Direcția I – Informații Externe a Securității întocmea o Notă cu unele aspecte din activitatea lui la Londra, menționând și că diplomatul contacta îndeosebi deputați conservatori și avea relații

Lionel Nițescu

adversari ai regimului (precum Artur Bruckner, fratele mamei sale, a fost comerciant de stofe străine în Arad). La M.A.E., cel mai apropiat colaborator al său era secretarul I Lionel Nițescu (n. 1924, București, nume inițial Neiger, fiul lui Oscar și Mina, absolvent al Facultății de Litere în 1947, în paralel și redactor la *România Liberă*, între octombrie 1944 – ianuarie 1948; la 1 februarie 1948 a fost transferat în M.A.E. și trimis la 25 martie 1948 în cadrul Legației din Washington, unde a fost și rezident al S.S.I. în 1949 – 1950; transferat din M.A.E. ca redactor la revista *Flacăra*, la 20 aprilie 1961). I s-a instalat tehnică operativă de ascultare (ambientală și a convorbirilor telefonice) la domiciliu și birou, fiindu-i strict supravegheată activitatea, inclusiv prin rețea informativă (redată ca atare în dosar), în perioada aprilie 1961 – aprilie 1962.

Pe linie de partid a fost aspru criticat la 23 noiembrie 1961 pentru „lipsă de patriotism în relațiile cu legațiile capitaliste din București”. Gonda s-a interesat la conducerea M.A.E. dacă nu ar fi

cazul să demisioneze. Într-un Plan de măsuri din 24 ianuarie 1962 se propunea scoaterea lui din M.A.E., conducerea ministerului fiind informată că recent un cumnat al său emigrase în Israel; alt frate al soției era diplomatul Teodor Vlad (Magyar), ilegalist închis la Doftana în anii '30, din 1955 consilier la oficiile din Moscova și Praga, scos din minister la 24 septembrie 1962.

La 4 septembrie 1962 Gonda a fost transferat ca director administrativ la Institutul de Cercetări Farmaceutice, fiind convins că motivul este naționalitatea evreiască. În Hotărârea de închidere a dosarului (20 decembrie 1962) se preciza că nu s-au confirmat suspiciunile de spionaj, dar era menționat în evidența „elementelor dușmănoase”.

Bazil Șerban s-a născut la 24 martie 1914, la Soroca, cu numele inițial Aba Scerbac (schimbat la 9 decembrie 1946). Era fiul lui Ignat și Ana. A absolvit Facultatea de Farmacie din București (1935). A luptat ca voluntar în Războiul Civil din Spania (octombrie 1937 – februarie 1939; primit în partid la 1 mai 1938), apoi refugiat politic în Franța, partizan cu gradul de maior în mișcarea de Rezistență din sudul Franței, fiind arestat la 12 iunie 1944 și internat în lagărul de la Dachau – Allach din Germania (eliberat în mai 1945).

A acționat apoi la Paris pe lângă delegația militară sovietică de repatriere a deportaților, fiind angajat în M.A.E. la 11 noiembrie 1947. A fost

Bazil Șerban

consilier la Legațiile României din Roma (1947 – 1948) și Berna (aprilie 1948 – 1950), apoi director – inclusiv la cabinetul Anei Pauker – la diverse Direcții (Economică, Direcția II Relații, în final a condus Direcția Organizații Internaționale) până la 5 septembrie 1962, când este transferat ca șef serviciu la Institutul de Geriatrie, iar după câteva luni director tehnic al Centrului de Documentare din Ministerul Industriei Chimice.

A plecat cu soția (Lucienne Reynal, n. 1907 la Paris, fostă angajată a M.A.E. între 1 ianuarie 1948 – 1 octombrie 1961) din România, în iunie 1976, ca turist în Franța, refuzând să revină în țară. O soră a lui B. Șerban, Sima Scerbac, medic, locuia la Kiev dinainte de război. Interesant este că Direcția a II-a a Securității a încercat să-i deschidă acțiune informativă, însă așa cum rezultă dintr-un Raport din 24 noiembrie 1961, prim-secretarul Comitetului municipal București al P.M.R., Florian Dănălache, și-a dat acordul, dar a cerut: „Să vă prezentați cu acest material la tov. Chivu Stoica, înainte de a începe să-l

Schavek (plecat din România în 1948, fiul fostului consul turc la Cluj, bănuat agent al poliției). Avea relații apropiate și cu Yves Goldenberg, traducător al Legației (expulzat în 1956 din Egipt și angajat ca profesor de arabă la Universitatea București). Pleca deseori în oraș, fără ca deplasările să fie în interes de serviciu și fără aprobarea ministrului plenipotențiar Ion Georgescu.

În a doua perioadă când a fost urmărit a fost semnalat în relații cu diverși deputați laburiști, dar și cu diferiți „fugari” români (precum Miron Grindea, crainic la BBC). A avut contacte cu agenți ai Intelligence Service: Arthur Wotts (vizite la domiciliu, nerecunoscute în fața șefului Legației), Betty Millan, ziaristul Jean Heftner (plecat din România înainte de 1940). Acesta din urmă îl caracteriza pe Ganea ca un om „foarte activ și energic, fanatic comunist la suprafață, însă între patru ochi se poate vorbi pe față cu el, fără nicio jenă”.

In 1959 – 1960 I. Ganea era locțiitorul șefului Direcției IV Relații. În vara anului 1960 era mutat la Direcția Organizații Internaționale. Potrivit unei note din 29 martie 1960, directorul Cadrelor din M.A.E. (Ilie Popescu) insistase să fie scos din minister, însă conducerea nu a fost de acord, subliniindu-se că „scoaterea lui Ganea I. din M.A.E. se poate face numai la intervenția conducerii M.A.I.”. A fost îndepărtat la 1 decembrie 1961 prin transfer ca șef serviciu comercial la Sfatul Popular Regional din Tg. Mureș, unde se afla și în martie 1963, când

Iosif Dolezal

i s-a închis dosarul.

Iosif Dolezal s-a născut la 6 mai 1921, în Brașov. Era fiul lui Anton (originar din Cehoslovacia) și al Mariei (născută Vitecek). A absolvit Academia Comercială din Brașov (1941 – 1945). În ianuarie 1948 a fost trimis să urmeze cursurile Institutului de Studii Politice al M.A.E., fiind încadrat în minister la 1 august 1948. Cunoștea limbile germană, cehă, franceză, engleză, rusă, suedeză. A fost la post la Legația României din Suedia (1949 – 1953) și ca secretar I la Legația din S.U.A. (iunie 1955 – decembrie 1959). În 1960 – 1961 era șeful secției S.U.A. din Direcția IV Relații. La 18 iulie 1960 Direcția a II-a a Securității întocmea un „Referat cu propuneri de a fi luat în lucru activ”, având legături în S.U.A. cu Foy Kohler, Frederick Freers, Thomas Hector, cu diplomați ai Legației S.U.A. la București – ministrul Clifton Wharton, Paul Wheeler și îndeosebi cu consilierul Frederick Merrill, cunoscut din S.U.A. în calitate

de director la Departamentul de Stat. Despre Merrill se menționa că în 1945 – 1946 conducea activitatea de spionaj la Legația S.U.A. din Budapesta. În martie 1961 I. Dolezal se întâlnea și cu studenții americani aflați cu bursă în România Keith Hitchins și Frederick Kellogg, viitori mari istorici. În noiembrie 1959 I. Dolezal ar fi avut relații suspecte cu Philip Katz, lider al organizației evreiești „B’nai B’rith”. Într-o Declarație olografă de nouă file întocmită la 17 iunie 1961, urmată de o notă din 10 decembrie 1961, I. Dolezal clarifica suspiciunile ce existau asupra sa. Menționa că diversele întâlniri avute cu funcționarii Departamentului de Stat erau cunoscute de ministrul plenipotențiar Silviu Brucan. Ph. Katz s-ar fi recomandat ca membru al unei organizații de radioamatori, care primise un mesaj de la un radioamator din Africa în legătură cu nevoia urgentă de medicamente pentru o persoană din Ploiești (Golda Singler). Acesta i-a arătat lui Dolezal extrase din presa americană, în care se preciza că asemenea acțiuni au existat și în U.R.S.S. și Polonia. I-a recomandat să le trimită pe adresa Poștei Centrale din București. La 2 martie 1962 Dolezal întocmea o altă notă în care semnală abateri ale diplomatului Teodor Huc în activitatea din S.U.A. și că îl informase în acest sens pe C. Dumitrăchescu, cadru D.I.E. în Legație. Dosarul a fost închis la 1 septembrie 1962 prin neconfirmarea suspiciunilor, însă a fost îndepărtat din M.A.E. la 14 august 1963. ■

Raymond Vianu

cu diverse persoane suspecte (precum Geoffrey Wakeford, ziarist la *Daily Mail*, agent al Scotland Yard, cu care avea șase – șapte întâlniri pe lună). Nu i s-a mai permis revenirea la post la Londra, în locul său fiind trimis viitorul general D.I.E. Mihai Ilie. La 7 septembrie 1960 primea aviz negativ să plece la sesiunea O.N.U. de la New York. În mai 1960 era rechemat și transferat din M.A.E. Și rezidentul D.I.E. de la New York, maiorul Raymond Vianu (Schleffer), născut în 1925, angajat în S.S.I. în 1945 și trimis sub acoperirea de secretar III la Legația R.P.R. din Londra în 1951, transferat în 1957 ca secretar II la Oficiul de la O.N.U., New York, unde a făcut câteva recrutări importante.

Direcția a II-a a Securității i-a deschis la 15 septembrie 1960 dosar de urmărire lui G. Gabor. S-a stabilit că avea rude în S.U.A., Israel, Ungaria, iar părinții săi, o soră și un frate au fost exterminați de nemți. În februarie 1945 a fost atras la colaborare

cu „serviciul nostru“ (probabil S.S.I.) pe baze ideologice, furnizând informații despre „cercurile politice reacționare“ din România. Legătura a fost întreruptă la sfârșitul anului 1948. Existau informații că în 1945 G. Gabor a fost infiltrat de organele sovietice în conducerea asociației „W. Churchill“ din București, ce promova relații economice, culturale, sportive cu Anglia. La 15 martie 1962 Direcția Contraspionaj ruga să se ceară de la KGB un material despre cum era cunoscut G. Gabor. Soția sa Eva (n. Berkovitz, în Iugoslavia) fusese semnalată cu dese manifestări ostile față de autoritățile române (nemulțumită că nu li se aprobase aducerea copiilor la Londra). În 1961 era șeful secției Anglia din cadrul Direcției III Relații. Era prieten cu colonelul Petre Gonciaruc (șeful Contraspionajului), pe care-l cunoștea din închisoare. Într-o Notă M.A.I. din 7 iulie 1961 se preciza că Gabor era preocupat să afle cât mai multe date despre ofițerii de Securitate de la oficiile R.P.R. Și în special din Anglia. În iunie 1961 fusese propus ca șef al cabinelor de traducători la un seminar O.N.U. organizat la București, însă organele de Securitate aveau negativ. La 5 mai 1961 ministrul de Interne Al. Drăghici aprobase îndepărtarea sa din M.A.E. La 6 noiembrie 1961 era transferat la I.A.T.C. ca profesor de limba engleză și limba germană. Dosarul a fost închis la 7 februarie 1964 prin neconfirmarea suspiciunilor, contactele fiind sarcini de serviciu.

Iosif Ganea s-a născut la 3

*Iosif Ganea,
fotografie de filaj
din 9 mai 1960*

aprilie 1921 în comuna Filea (județul Mureș). Era fiul lui Iacob și Rozalia Gancz, absolvent de liceu (Tg. Mureș, 1939). În 1942 a fost luat la muncă obligatorie, inclusiv pe front în Galiția (1944), având părinții și două surori exterminați la Auschwitz (mama soției sale, Edith Gersch, angajata M.A.E. în 1951 – 1962, având aceeași soartă). În octombrie 1949 apare direct în anul II la Institutul de Studii Politice al M.A.E. Era încadrat în minister în 1950, ca referent. A fost la post ca secretar III la Legația din Egipt (1951 – 1954), apoi a fost secretar II și secretar I la Legația din Marea Britanie (august 1955 – ianuarie 1959).

Afost urmărit în perioadele august 1954 – februarie 1955 și octombrie 1959 – martie 1963. În aprilie 1954, fiind în concediu, i s-a interzis revenirea la post la Cairo, fiind semnalat cu relații suspecte cu diferiți ziariști egipteni sau cu Mouzaffer

Alexandre Walewski, ministrul de Externe al Franței (1855 – 1860), care demonstrează în mod clar implicarea directă a împăratului în scenariul Unirii Principatelor Române. Practic, împăratul este cel care a scris acest scenariu.

Napoleon al III-lea a acționat pe trei nivele. Primul este marca diplomatică internațională, începând cu Congresul de la Paris, în februarie – martie 1856, care a pus capăt Războiului Crimeii. Acolo chestiunea română a devenit o problemă europeană. Al doilea nivel conține activitatea susținută a consulilor Victor Place în Moldova și Louis Bécclard în Valahia. Al treilea palier este cel secret, bazat pe structurile masonice.

După luna martie 1856, toți patrioții români din exil au primit permisiunea să se întoarcă în țară. Noua elită se afla din nou în Principate. Douay și Hertault ne oferă o descriere: „Aproape toți erau masoni. Se distingeau cu precădere printre ei, întorși din Franța, majoritatea revoluționarilor de la 1848, reveniți din lungul lor exil: frații Golescu, Dumitru și Ion Brătianu, Constantin A. Rosetti, Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Manolache Costache Epurcanu, Moruzi, Constantin Negri etc. Stabilindu-se în București, ei au rămas în contact permanent cu lojile pariziene, mai cu seamă cu L’Athénée des Étrangers. Alături de «veteranii» din 1848 s-au format și au fost inițiate pas cu pas grupuri de tineri care nu erau cu nimic mai puțin activi în dificila luptă electorală ce trebuia să ducă la alegerea prinților în Moldova și apoi în Valahia.”

Brusc, în 1856, un negustor francez pe nume Auguste Carence,

Victor Place

până atunci necunoscut, se activează în viața masonică a Principatelor Române. Din 1856 până în 1871 Auguste Carence a fost principalul fondator de loji masonice pe teritoriul român. Gérard Șerbănescu, un autor francez de origine română, a fost primul care a observat importanța lui Carence. În lucrarea *Histoire de la Franc-maçonnerie Universelle* (Istoria franc-masoneriei universale; patru volume, 1963-1969) el afirmă că Auguste Carence a început prin a fonda trei entități masonice cu numele de L’Etoile du Danube

(Steaua Dunării), una la Galați, una la Iași și una la București. *Dictionnaire de la franc-maçonnerie* coordonat de Daniel Ligou afirmă că lojile din Galați și din Iași au fost create în 1856, iar loja din București în 1857. Dar Dicționarul lui Ligou evită să menționeze numele lui Carence.

Suntem siguri de existența, în 1857, a Lojii Steaua Dunării la București, căci ne-au parvenit obiecte masonice cu data și numele lojii. Suntem siguri, de asemenea, că era o lojă acoperită, căci nu e înregistrată nicaieri. Oficial, exista o altă lojă, L’Etoile danubienne, patentată în 1856 de Marele Orient al Franței, cu un singur membru român (restul erau străini cu afaceri pe teritoriul român). Venerabilul Stelei dunărene este tocmai Auguste Carence. Deci, implicarea lui în crearea Stelei Dunării este foarte probabilă.

Steaua Dunării este legendara lojă românească puternic implicată în realizarea Unirii Principatelor. De altminteri, acesta a fost primul ei scop. Iar membrii ei, printre care îi Ion Heliade-Rădulescu, C.A. Rosetti sau frații Brătianu, au avut un rol decisiv în alegerea lui Alexandru Ioan

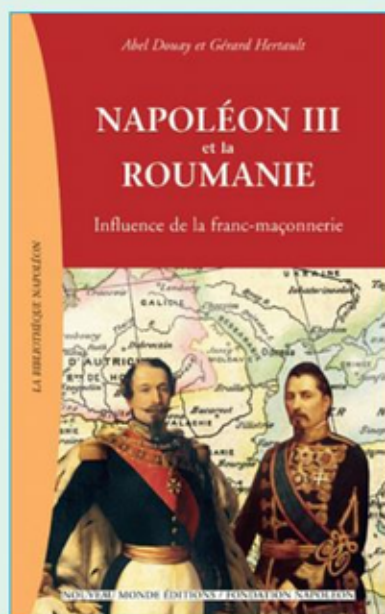
Abdicarea lui Alexandru Ioan Cuza la 11 februarie 1866, xilografură

NAPOLÉON AL III-LEA ȘI UNIREA PRINCIPATELOR

RADU COMĂNESCU

După reprimarea Revoluției din 1848, reprezentanții noii elite reformatoare și revoluționare din Principate pleacă în exil. Un studiu publicat de N.P. Smochină (Magazin istoric, nr. 3/1998) în *Mélanges de l'Ecole Roumaine en France*, din 1933, și intitulat Despre emigranții români la Paris între 1850 și 1856 afirmă că aceia dintre ei care au ajuns în Franța au lucrat în Loja La Fraternité des Peuples, din Paris. Alții au luat drumul Italiei. Printre ei se afla Nicolae Bălcescu, care a murit la Palermo, în 1852, de tuberculoză, fără a-și vedea visul împlinit. Visul său era unificarea Țărilor Române și edificarea unei patrii independente, moderne și occidentalizate, într-o Europă liberă, o Europă a națiunilor suverane.

In ce privește independența Principatelor Române, aceasta se va obține abia în 1877.

Pentru Marca Unire, trebuie să așteptăm până în 1918. Dar prima etapă, Unirea Principatelor, va veni destul de repede, în 1859.

Știm astăzi, grație unci confesiuni a lui Cezar Bolliac, că ideile directoare ale unirii Principatelor au fost concepute într-o lojă masonică. El spunea că în „loja masonică din București” (fără a-i da numele) s-a redactat o Constituție care cerea unirea, întronarea unui prinț străin și edificarea statului de drept. Acestea sunt chiar principalele coloane ale viitoarelor discuții privind Unirea Principatelor Române, deși, din

pricina momentului istoric, întâiul domnitor va fi român. Întregul proces al unirii este o excepțională realizare a cooperării franco-române coordonate, de această dată, de împăratul Napoleon al III-lea.

Posedăm o cercetare serioasă asupra acțiunii lui Napoleon al III-lea în România. E vorba de o carte publicată în 2009 la Paris de doi autori francezi, Abel Douay și Gérard Hertault, intitulată *Napoléon III et la Roumanie. Influence de la franc-maçonnerie* (Napoleon al III-lea și România. Influența francmasoneriei). Douay și Hertault au găsit printre manuscrisele Bibliotecii Academiei Române o scrisoare a contelui

Cezar Bolliac, fotografie din 1870

Muzeul
Municipal al
Bucureștii

POVEȘTILE BUCUREȘTIULUI

TIPOGRAFI BUCUREȘTENI DIN EPOCA DOMNIIOR FANARIOTE

DANIELA LUPU

A fi tipograf în secolul al XVIII-lea însemna să faci parte din grupul restrâns al celor care știau taina „facerii” cărților (Magazin istoric, nr. 11/2008). Deprinderea meșteșugului nu mai era, ca la începuturi (Magazin istoric, nr. 9/1967; 7, 10/1976; 3/1992; 2/2003), înconjurată de mare secret, dar tipografiile epocii erau puține, în condițiile în care și comenzile de carte erau reduse, comparativ cu producția tipografică din Occident (Magazin istoric, nr. 7/2000). Dintre cele 311 de tipărituri publicate în Țara Românească în epoca domniilor fanariote (1716 – 1821) cunoscute în prezent, jumătate au fost publicate în tipografiile din București (Magazin istoric, nr. 10/1972). În aceste ateliere au învățat meserie și au trudit tipografiile vremii, pe care-i găsim pomeniți pe filele de titlu, în însemnări sau documente.

*Interior de atelier tipografic,
după o gravură occidentală*

Arta tipografică a fost considerată o artă liberală, pentru că în toate operațiunile sale partea intelectuală era net superioară muncii manuale. Tipografiile erau oameni cu știință de carte, în măsură să alcătuiască textul de tipar după cel scris și să facă *diorthosirea* (corectura) colilor tipografice. Unii scriau

prefețe și versuri dedicate stemelor domnești, alții stăpâneau arta gravurii în lemn, fiind autorii ilustrațiilor cu care împodobeau cărțile. Cei mai buni dintre ei întruneau calitățile tipografului ideal, enunțate de Antim Ivircanul (Magazin istoric, nr. 11/1975, 11/2016) într-o scrisoare din 1713 către patriarhul Ierusalim-

Cuza ca domnitor atât în Moldova, cât și în Valahia. Tocmai alegerea aceluiași om în ambele principate, acțiune concepută de însuși împăratul Napoleon al III-lea (dacă e să-l credem pe contele Walewski), a dus la realizarea visului noii elite românești: unificarea și posibilitatea de a clădi o patrie cu instituții după modelul occidental (nimeni nu s-a mirat când a fost ales modelul francez).

La cinci luni după unire, în iunie 1859, se constituie prima Mare Lojă română. Ea se va numi, bineînțeles, **Marca Lojă Steaua Dunării**.

După 1859, viața masonică înflorește în România. Trei loji merită o mențiune specială: **Steaua Dunării**, **Înțelepții din Heliopolis** (din București) și **Steaua României** (din Iași). Toate sunt fondate de Auguste Carence. Primele două au o bogată activitate socială și politică, a treia – o bogată activitate culturală și politică. **Înțelepții din Heliopolis** rămâne, probabil, loja cu cea mai amplă acțiune caritabilă din toată istoria **Masoneriei române**. De numele **Stelei**

Contele Alexandre Walewski

României se leagă activitatea de excepție a societății literare **Junimea**, care a ridicat cultura română la standarde europene.

După 1863, prințul **Alexandru Ioan Cuza** intră în conflict cu masonii, deoarece a încercat să-și depășească mandatul și să dobândească puterea supremă și nelimitată. El ordonă în 1865 distrugerea arhivelor **Stelei Dunării**, iar agenții lui au incendiat templul acelei **Mari Loji**. Cum templul era folosit și de **Înțelepții din Heliopolis**, au ars ambele arhive.

Aceasta fu o pierdere îngrozitoare pentru istoria **Masoneriei române**. Cuza a vrut să șteargă orice urmă a relației sale cu **Steaua Dunării**, dar a șters astfel și o parte glorioasă din istoria masonică românească. Până la urmă, tot masonii au avut ultimul cuvânt: un an mai târziu, membrii **Stelei Dunării** și ai **Înțelepților din Heliopolis** l-au obligat pe domnitor să abdice. Așa cum fusese prevăzut de la început, pe tronul **României** se instalează un prinț străin: **Carol de Hohenzollern-Sigmaringen**. ■

SIGILOGRAFICA (Triverb: 6, 7, 9)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului **ROMÂNIA MARE – REGII ȘI PRIM-MINIȘTRII (1918 – 1940)**, din nr. 12/2021

AS – TATARASCU – NA – GOGA – IVE
– TU – VAR – CALINESCU – BANC – SR –
POARA – CORIDA – TUCAR – EPA – FADO – I
– ARGESANU – TA – P – RAR – AVC – GRAI
– MI – BLOG – RUDE – MANIU – E – LIRE –
ALU – NARA – IM – G – IONESCU – O – IMUN
– RASOL – UNT – AH – R – ZG – CRISTEA
– VAITOIANU – PI – SV – AITURA – O – D –
DUCA – N – E – ARGETOIANU

Soluția jocului **ALEXANDRU MACEDON**
ÎN 334 – 331 î.H., din nr. 12/2021

CUCEREȘTE PERSIA
(CU – CE – R – ESTE – PE – R – ȘI – A)

Așezământul tipografilor lucrători din 4 octombrie 1798, ambele întocmite pentru Tipografia Mitropoliei. Potrivit acestora, angajarea („tocmeala”) se făcea pe titlu de carte, iar plata, pentru meșteri în funcție de numărul de coli tipărite și lunar pentru *feciori*. Meșterii erau plătiți separat pentru turnarea literelor, iar plata se făcea în bani și în bucate. Simbria *feciorilor* era diferențiată în funcție de complexitatea muncii, pe primul loc situându-se zețarul, urmat de drugar și pilcar. Toți tipografilor primeau scutiri de dări.

Chiar după ce atingeau nivelul maxim de calificare, puțini dintre *feciori* ajungeau titularii unui contract. Comenzile de carte erau încredințate de regulă meșterilor, care își câștigaseră deja un renume. Descori, candidatul la titlul de meșter trebuia să caute oferte de lucru în afara locului de origine sau a centrului în care s-a format.

Dintre cei 22 meșteri tipografi care au lucrat în tipografiile din București în întreaga epocă a domniilor fanariote, doar opt sunt prin origine sau rezidență oameni ai locului, apartenență pe care unii și-o declară prin folosirea apelativului *Bucureșteanul*. Este vorba de Barbu, Dimitrie Petrovici și Stanciu Tomovici. Bucureșteni sunt și tipografilor din familia Iacovici: popa Stoica și fratele său, Radu, precum și fiii lui Stoica: Ioan, Ghinea și Iordache.

„CUCERNICUL ÎNTRE PREOȚI POPA STOICA IACOVICI TIPOGRAFUL”

După dispariția marilor tipografi ai epocii brâncovenești, Stoica Iacovici, despre care unele surse lasă să se înțeleagă că ar fi fost preot la Biserica Sf.

Vineri, a ajuns cel mai cunoscut meșter al Bucureștiului. El a lucrat în toate tipografiile care au funcționat în oraș în prima jumătate a secolului al XVIII-lea: a Patriarhiei Ierusalimului de la Mănăstirea Sf. Sava, cea a lui Antim Ivireanul de la Mănăstirea Tuturor Sfinților, a Mitropoliei, a Școlii Mănăstirii Văcărești și a celei Domnești. Din 1715 până în 1749, popa Stoica Iacovici a imprimat 32 de cărți în română și greacă, la unele fiind totodată îngrijitor de ediție și editor.

Numele Iacovici derivă de la cel al tatălui, Iacov, căruia i s-a adăugat sufixul patronimic *vici* (fiul). Această modalitate de compunere a numelui de familie era o modă a epocii, de influență sârbă, folosită de mulți tipografi ai vremii. Nu știm nici cine i-a fost dascăl; poate Antim Ivireanul, poate ucenicul acestuia, Gheorghe Radovici. Este posibil ca dispariția lui Radovici să-i fi oferit popii Stoica Iacovici ocazia de a se afirma ca meșter tipograf în 1715, când a fost angajat de Hrisant Notara să tipărească în grecește *Istoria patriarhilor Ierusalimului*.

Stoica Iacovici s-a remarcat nu numai prin calitățile profesionale, ci și prin spiritul său întreprinzător. Secolul al XVIII-lea a adus o schimbare de mentalitate a tipografului român, care întrezărește beneficiile editării de cărți în nume propriu. Popa Stoica Iacovici este un prim exemplu pentru ilustrarea

acestei noi stări de spirit, tipărind pe propria cheltuială 11 cărți de slujbă și de învățătură pentru preoți, deși contribuția sa financiară nu este direct menționată. Nicolae și Constantin Mavrocordat (*Magazin istoric*, nr. 10/1977, 11/1981, 8–9/1985, 3/1992) și mitropoliții Daniil și Ștefan au privit cu bunăvoință dorința popii Stoica de

Penticostar tipărit de popa Stoica Iacovici și logofătul Radu Iacovici

mului, Hrisant Notara: „Să fie capabil și cu mintea și cu mâinile. Astfel îl reclamă și arta și tipografia“.

MEȘTERII ȘI FECIORII

Meșterul era tipograful care atinsese nivelul maxim de pregătire tehnică, dar și un om cu școală, adesea preot, diacon sau logofăt. El trebuia să fie bun cunoscător al limbii textului, să-i înțeleagă sensurile și să știe să colaționeze textul scris, deoarece cărțile nu erau culese în ordinea paragrafelor, ci a colilor tipografice. Ori de câte ori se punea în tipar o carte, era necesar să se reînnoiască gamiturile de literă.

Proba de foc a meșterului tipograf era capacitatea de a face „slovă“ nouă prin turnarea aliajului în forme (matrice), operațiune care necesita deosebită abilitate și îndelungată experiență. Meșterul încheia contractul de tipărire cu editorul cărții și era responsabil de calitatea textului imprimat. Doar numele său era menționat pe fila de titlu, ceilalți membri ai echipei rămânând în majoritatea cazurilor anonimi.

Echipa condusă de meșter era compusă din tipografi specializați pe anumite activități, numiți generic *feciori*: zețarul, pilcarul și drugarul (tiparnicul). Zețarul (de la germanul *setzer*), „culegea“ literele și realiza compoziția tipografică (*zațul*). Pilcarul (derivat de la polonezul *pilc*) prepara cerneala tipografică și ungea cu un tampon (*pilc*) îmbibat în cerneală zăturile paginilor. Drugarul (derivat din germanul *druker*) mănua presa de tipar (*teascu*). Dintre ei, o instruire deosebită se cerea zețarului, care realiza așezarea textului în pagină, stabila împărțirea în paragrafe, punctuația și aranjarea rândurilor.

Responsabilitatea tipografilor pentru forma finită a textului era imensă, având în vedere că obiectul muncii lor era preponderent cartea bisericească. „Valuri multe ridică furtuna pre mare/ Mai vârtos tipografului, în

Sf. Visarion,
gravură
de Iordache
Stoicovici
din Slujba
Sf. Visarion

lucru ce are./ Nu atât grija și frica începutului/ Cât iaste a sfârșitului“ spune Ion Zățariu la terminarea *Acatistului* tipărit la Râmnic pe la 1768. Din notele tipografilor plasate la sfârșitul cărților răzbate marea grijă pentru reproducerea fidelă a izvodului scris – „și precum am aflat în izvod, așa am dat și în tipariu“ –, importanța acordată corecturii și marea îngrijorare de a nu fi scăpat greșeli, care puteau altera sensul textului original.

Presiunea acestei răspunderi a dat naștere unor veritabile „texte de pocăință“, cereri de iertare a greșelilor, pe care tipograful le adresează cititorilor. La sfârșitul *Penticostarului* imprimat în 1743, popa Stoica Iacovici spunea, de exemplu: „Iar cei ce vă veți întâmpla a citi, bucurați-vă în Domnul și vă rugați pentru noi și ce greșale veți afla, veri în cuvinte, veri în slove, îndreptați cu duhul blândetelor, nepuindu-ne în ponos [...]. Că precum iaste cu neputință omului a nu păcătui, așa și tipografului a nu greși“.

Munca tipografului a fost de la începuturi percepută și remunerată ca o activitate preponderent intelectuală, chiar dacă implica și o consistentă parte tehnică. Această percepție este confirmată și de cuantumul simbricii *feciorului*, similară cu leafa unui profesor.

Condițiile de angajare și plată pot fi reconstituite pe baza a două acte: *Tocmeala tipografilor* din 27 martie 1747 și

Editura „Meteor“ pregătește traducerea cărții biografului britanic Theo Aronson (1929 – 2003), intitulată *Crowns in Conflict: The Triumph and the Tragedy of European Monarchy 1910-1918* (Coroane în război. Gloria și decăderea sistemului monarhic european, 1910 – 1918).

Am ales pentru a vă prezenta un aspect mai puțin cunoscut: finalul conflictului din sânul societății elene privind participarea acestei țări la Primul Război Mondial. La izbucnirea conflagrației, Grecia a decis să rămână neutră. Regele Constantin I era favorabil Puterilor Centrale. Era căsătorit cu prințesa Sofia, sora Kaizerului Wilhelm al II-lea. Prim-ministrul Venizelos era favorabil alianței cu Antanta. În timp, s-a ajuns la o adevărată schismă națională, iar după intrarea României în război, în august 1916, s-au creat două guverne rivale. Grecia s-a alăturat oficial Antantei în iunie 1917, după ce Constantin I a plecat în exil. Avea să revină pe tronul Greciei la 19 decembrie 1920.

GRECIA INTRĂ ÎN MARELE RĂZBOI

THEO ARONSON

- Un rege descurajat și o regină care nu se resemnează
- Icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului îl salvează pe monarh
- Cu o singură condiție: să nu se atingă de rege
- „Nu înțelegi sensul cuvântului sacrificiu?”
- Un șiretlic pentru a păcăli mulțimea
- „Fiți convinși că voi veni!”

Premierul Venizelos revine la Atena, după plecarea regelui Constantin I

Încă din toamna anului 1916, când Venizelos, cu sprijinul Antantei, înființase un guvern rival la Salonic, Aliații făcuseră încontinuu eforturi pentru a-l forța pe regele grec să renunțe la neutralitate. I-au calomniat sistematic și pe regele Constantin, și pe regina Sofia. Mai întâi au trimis trupe spre Atena, apoi au bombardat-o. Când aceste tactici de „intimidare”, cum le-a numit regele Marii Britanii, George al V-lea, vărul lui Constantin, au eșuat, puterile Antantei au supus țara unei blocade stricte. Erau hotărâți să-i înfometeze pe greci și să-i oblige să se supună.

a-și asuma rolul de editor. Inițiativa era în beneficiul Domnicii (dar nu o implica financiar), al Bisericii (care își primea cota din câștig), precum și în propriul folos al lui Stoica, care putea să-și recupereze cheltuielile, vânzând cărțile cu profit, în condițiile în care prețul lor era ridicat.

Dorința de câștig l-a făcut ca în 1740 să vândă Mitropoliei antimise (țesătură pătrată de pânză, imprimată cu icoana punerii în mormânt a Domnului, ce acoperă masa Altarului, pe care fiecare biserică nou construită primește sfințită și semnată de ierarhul locului) tipărite pe cont propriu cu clișee din inventarul tipografiei, pe care le declarase pierdute în timpul războiului austro-otoman (1737 – 1739). Popa Stoica a pretins că acestea erau tipărite pe vremea mitropolitului Daniil (1719 – 1731), dar noul mitropolit, Neofit Cretanul (1738 – 1753), nu l-a crezut. În urma percheziției s-au găsit în casa tipografului două plăci gravate – una în lemn, alta în aramă.

În fața probelor, el a mărturisit că a tipărit antimisele pe ascuns, „pentru câștigul banilor”. Judecata soborului ecleziastic l-a găsit vinovat de „furtisag de lucruri sfinte” și a decis la 4 noiembrie 1740 să fie „catherisit de tot darul preoției și înstriinat de la Dumne-

Triod tipărit
de popa Stoica Iacovici

zeiescul dar și afară den rânduiala preoției”. Totodată, soborul a pedepsit și i-a anatimizat întreaga familie: „Și pre muiarea răspopitului Stoicăi și pre feciorii și featele lui și neiertăți și nedezelegați după moartea lor [...]. Și până nu-și vor face canonul, după cum scriu sfințele pravile, iertăciune nu vor lua”.

Stoica Iacovici și-a îndeplinit repede canonul ce i s-a dat și a fost iertat, în contextul în care domnul Constantin Mavrocordat avea nevoie grabnică de serviciile lui la Tipografia Școlii Mănăstirii Văcăreștilor. Cărțile imprimate aici în 1741 poartă din nou binecunoscuta sa semnătură: „De cucernicul între preoți popa Stoica Iacovici Tipograful”.

„IORDACHE STOICOVICI CU TOȚI UCENICII LUI”

Practica transmiterii meșteșugului tiparului de la o generație la alta, în cadrul aceluiași neam, a dus la apariția unor adevărate „dinastii” de tipografi, după expresia lui Nicolae Iorga. Pe tot parcursul secolului, la Râmnic au activat talenții tipografi Athanasievici, fiii și nepoții popii Athanasie. La București, popa Stoica întemeiază propria sa „dinastie”, făcându-i tipografi pe fiii și pe fratele său, Radu Iacovici.

(Continuare în p. 28)

Cerere de iertare a greșelilor din Penticostar

Constantin I (dreapta) și vărul său, viitorul suveran britanic George al V-lea

lui Constantin în caracterul sacru al monarhiei, încât era hotărât să găscă o cale prin care să poată renunța la tron fără a abdica efectiv. În cele din urmă, a decis că nici el, nici fiul său cel mare nu vor semna vreun act de abdicare: vor părăsi pur și simplu țara, iar puterea regală avea să treacă *pro tempore* la cel de-al doilea fiu al regelui, prințul Alexandru, în vârstă de 23 de ani. Constantin își cunoștea destul de bine compatrioții pentru a ști că, la un moment dat, aceștia s-ar putea trezi că vor să-l cheme înapoi.

In aceeași după-amiază, în timpul unei mici și triste ceremonii, la care au participat doar patru persoane – Constantin, Alexandru, prim-ministrul și arhiepiscopul Atenci, care fusese introdus în palat pe furiș, pe ușa din spate –, noul rege a depus jurământul. Trecuseră puțin peste patru ani de când Constantin, aflat la apogeul popularității și înconjurat de clerici înveșmântați în superbe odăjdii și de miniștri care radiau de bucurie, depusese și el jurământul. Unde erau, s-a întrebat prințul Cristofor, „mulțimea care îl ovaționaseră atât de frenetic pe rege?”.

Erau mai aproape decât își imagina. Și nu erau mai puțin frenetice. Deși iminenta plecare a regelui trebuia să rămână secretă, vestea se răspândise rapid prin oraș. O mică mulțime se adunase deja în fața palatului. Vaietul lor, „acca plângere seculară cântată într-o cheie minoră cu care grecii vestesc moartea și dezastrul”, a adus încă și mai mulți oameni în grabă pe străzi. La căderea nopții, în fața clădirii se adunase o mare mulțime, și toți strigau: „N-o să plece! N-o să plece!” Nimic nu i-a putut risipi. Orice încercare de a îndepărta familia regală a fost împiedicată de mulțimea zgomotoasă. Oamenii s-au aruncat pur și simplu pe jos pentru a opri mașinile să avanseze. În disperare, Constantin a emis o proclamație. „Plecându-mă în fața necesității și îndeplinindu-mi datoria față de Grecia, părăsesc țara mea iubită...” – a explicat el. „Vă cer, dacă îl iubiți pe Dumnezeu, dacă vă iubiți țara și dacă mă iubiți pe mine, să vă supuneți fără să iscați tulburări”.

N-ar fi trebuit să se obosească. Mulțimea a refuzat să se miște din loc. Toată noaptea a mărșăluit în jurul palatului. Dimineața oamenii erau încă acolo, iar plânsul lor se auzea mai tare ca niciodată. Dar, în lumina arzătoare a soarelui, durerea lor s-a transformat în

isterie: se auzeau strigăte cum că ar fi mai bine ca regele să fie omorât decât să fie lăsat să plece din Grecia.

În cele din urmă, pentru a pleca, familia a decis să recurgă la un șiretlic: în mulțime s-a răspândit zvonul că regele urma să fugă prin spate, pe o poartă mai puțin folosită. În timp ce mai multe mașini erau trase în fața porții, altele erau aduse pe terenul împădurit al Palatului Vechi, care se afla în apropiere. Pe când mulțimea alerga în spatele palatului, familia regală a ieșit pe intrarea din față, a traversat șoseaua, a împins o poartă din gardul care înconjura Palatul Vechi și s-a aruncat în mașinile care așteptau. Au

reușit să plece înainte ca mulțimea, realizând ce se întâmplase, să dea buzna înapoi.

Familia a fost condusă la Tatooi, la reședința din provincie. Aici, chiar dacă atmosfera era mai puțin amenințătoare, nu era mai puțin dăunătoare de emoții. Un val de oameni – „mașini elegante, care aduceau miniștri și oameni de vază, camioane pline cu muncitori, țărani în căruțele lor, fermieri călare, funcționari pe biciclete” – s-a îndreptat spre Tatooi. Mulți au adus fructe sau flori; cu toții l-au implorat pe rege să nu plece.

Dar trebuia să plece. A doua zi, la 12 iunie 1917, familia regală a părăsit Grecia. Sugestia lui Jonnart, ca regelui, reginei și prințului moștenitor să li se acorde azil pe insula Wight, a stănit, din partea lui George al V-lea, „o puternică dezaprobare”. De-abia scăpat din furtuna legată de locul propus ca refugiu pentru țară, regele George al V-lea nu era pregătit să se confrunte cu altă furtună de dragul regelui Constantin. Așa că Elveția a fost aleasă drept loc de exil.

În ciuda faptului că familia regală a pornit pe mare dintr-un mic port pescăresc, scena a fost la fel de agitată, asemenea celei din Atena. Din nou, grupul regal a trebuit să-și croiască drum printr-o mulțime care jela, până la barca ce urma să-i transporte spre iahtul lor, „Sphakteria”. Unii dintre cei prezenți, disperați că îl vedeau pentru ultima oară pe rege, au intrat în apă până la gât. „Pe tot cheiul – spune prințul Cristofor – erau șiruri de bărbați și femei care își fluturau frenetic mâinile către figura solitară ce stătea la pupa bărcii, cu privirea ațintită pe țărmurile iubitei sale Grecii.”

– Te vei întoarce! – a strigat mulțimea.

– Da, a răspuns regele, fiți convinși că voi veni!

Traducere de Mădălina CONSTANTIN

Constantin I și Sofia cu copiii

Pentru Constantin, toate acestea au însemnat un dezastru. Stăpânul suveran, marele învingător din timpul războaielor balcanice, „Fiul Vulturului”, nu mai exista; Constantin era acum un om nefericit, descurajat, complet dezamăgit. Regele grec, un monarh a cărui trăsătură principală era onestitatea, era scârbit de atmosfera de intrigă și de duplicitate în care era obligat să trăiască.

Sofia era la rândul ei dezamăgită. Dar, din fire mai însuflețită decât soțul ei, nu era nici pe departe la fel de resemnată. Dacă la izbucnirea războiului zvonurile despre simpatiile ei germane erau total neîntemeiate, lucrul acesta nu mai era valabil în vara anului 1917. Acum Sofia devenise, dacă nu chiar filogermană, cu siguranță anti-Antantă. Era gata să uite neînțelegerile din trecut cu fratele ei, Kaizerul, și să-l cheme în ajutor.

În tot acest timp al încercărilor, cuplul regal a fost ajutat doar de afecțiunea și de loialitatea majorității supușilor. În ciuda propagandei Aliatilor, Constantin a rămas un erou pentru aproape toți cetățenii. În timpul bolii declanșate cu un an în urmă, când se credea că regele avea să moară, mulțimile stătuseră zile întregi, într-o tăcere îngrijorată, în fața palatului. Ca o ultimă speranță, icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului din insula Tinos a fost adusă la Atena și purtată pe străzi, iar oamenii cădeau în genunchi să se roage pentru viața regelui. Mulți au crezut că regele și-a revenit în momentul în care Maica Domnului a fost pusă în încăperea în care se afla bolnavul.

Însă, cum era de așteptat, împărțirea țării între Constantin și Venizelos nu a putut continua la nesfârșit. Guvernele Antantei îl recunoscuseră deja pe Venizelos și desemnaseră reprezentanți diplomatici

pe lângă guvernul său provizoriu. Își spuneau că n-o să mai dureze mult până când susținătorii flămânzi și disperați ai lui Constantin vor ceda. „Grecii – așa cum și-a informat ministrul rus guvernul în aprilie 1917 – sunt pregătiți pentru orice capitulare, cu condiția ca nimeni să nu se atingă de rege.”

Dar reprezentanții Antantei nu aveau intenția de a-l lăsa în pace pe Constantin. Hotărâseră că atât regele, cât și fiul său mai mare, presupus filogerman, prințul moștenitor George, trebuie să plece. În iunie 1917, o navă de război franceză, la bordul căreia se afla senatorul Charles Jonnart, care purta titlul pompos de Înalt Comisar al Puterilor Protectoare ale Greciei, a sosit în largul Atenei. Jonnart l-a chemat la bord pe premierul grec și i-a dat un ultimatum. Fie regele Constantin va abdică, fie Atena va fi bombardată, iar Grecia va fi supusă unei ocupații militare totale. Dar, cum Aliții intenționează să păstreze monarhia, regelui i se va permite să aleagă drept succesor pe unul dintre fiii săi mai tineri.

„Alb ca varul și spriat”, după cum l-a descris Cristofor, fratele lui Constantin, prim-ministrul a venit la palat pentru a-i transmite ultimatumul. Regele nu a avut de ales. Se temea că, la orice încercare de debarcare a trupelor Aliților, grecii vor opune rezistență. Constantin era hotărât să nu se mai verse sânge de dragul lui. Uncia dintre fiicele sale, care l-a implorat să nu cedeze, regele i-a răspuns cu calm: „Este exclus să mai fiu cauza vreunei vărsări de sânge. Nu înțelegi sensul cuvântului sacrificiu?”

Cu toate acestea, atât de înrădăcinată era credința

*Noul rege, Alexandru,
depune jurământul în fața Parlamentului*

*Pictură
de Domenico Ghirlandaio,
realizată între 1483 – 1485,
ce îl prezintă pe Papă
acordând franciscanilor
bula de acreditare*

Dorința de convertire a cumanilor la catolicism s-a manifestat îndeosebi după înfrângerea lor de către mongoli la Kalka, în 1223. Ei au devenit mai receptivi la o apropiere de regatul maghiar de la care așteptau ajutor în cazul unor noi confruntări cu mongolii sau un loc de refugiu din fața acestora (*Magazin istoric*, nr. 12/1999), așa cum s-a și întâmplat în 1239 – 1241. Ei au găsit un sprijin important în viitorul rege al Ungariei, Béla al IV-lea, care s-a implicat activ în convertirea cumanilor, asistând și chiar fiind naș la botezul unor importanți șefi cumani. Convertirea acestora era anunțată în 1227 Papei, care scria arhiepiscopului de Esztergom, Robert, felicitându-l pentru succesele dominicanilor și numindu-l legat apostolic în țara cumanilor și brodniceilor. Prezența înaltului prelat catolic în ținuturile cumanilor a dus la numeroase alte convertiri și apoi la crearea episcopatului cumanilor, în anii 1227 – 1228, de arhiepiscopul de Esztergom cu ajutorul dominicanilor.

Două sunt problemele ce nu și-au aflat încă un răspuns sigur. În primul rând, nu se cunosc cu exactitate granițele episcopatului. Se presupune că acesta includea zona subcarpatică a sud-vestului Moldovei și nord-estului Munteniei, ca și o parte din sud-estul

Transilvaniei. O a doua problemă este cea legată de existența unei așezări și a unei catedrale a noii episcopii. Din scrisorile papale, s-a presupus că această așezare era situată pe Milcov și că adăpostea o catedrală distrusă de tătari. Nicolae Iorga a acreditat această idee identificând *civitas de Multo* din scrisoarea Papei datând din 7 octombrie 1278 cu *civitas de Mylco*.

După invazia mongolă din 1240 – 1241 (*Magazin istoric*, nr. 8/2017), ținuturile de la răsărit de Carpați au intrat în stăpânirea acestora, ceea ce a făcut mai dificilă misiunea ordinelor cerșetore, care însă nu s-au lăsat descurajate de noii cuceritori (*Magazin istoric*, nr. 2/2005, 8/2009). Franciscanii, susținuți de papalitate, ce spera în convertirea mongolilor la creștinism, nu au întârziat să plece în misiune în ținuturile locuite de aceștia.

Conciliul de la Konstanz

Se credea că o reușită în convertirea mongolilor ar fi putut duce chiar la eliberarea Țării Sfinte.

Deja în 1252 se constituia vicariatul *Tartaria Aquilonaris*, care cuprindea regiunea de la nordul Mării Negre până la Munții Caucaz. Acest vicariat a reprezentat baza misiunilor în rândul mongolilor, având și scopul de a asigura negustorilor catolici confortul spiritual. Vicariatul era împărțit în două custodii: *Gazaria* și *Saray*. Custodia de *Gazaria* avea în jurisdicție și două localități din sudul viitorului voievodat al Moldovei, *Vicum* și *Maurocastrum*.

MISIONARI PERSEVERENȚI, MULȚI MARTIRIZAȚI

Franciscanii din vicariatul *Tartariei Aquilonaris* îi însoțeau pe tătari, trăind alături de ei în corturi, constituți în „casele mobile” ale ordinului. Ei administrau tainele, predicau și botezau, fără a purta arme, fiind la mila mongolilor. Fratele Johanca, un misionar din provincia franciscană a Ungariei, descria activitatea franciscanilor printre mongolii și cumani ce făceau parte din Hoarda de Aur la începutul secolului al XIV-lea ca fiind dificilă. El vorbea despre greutățile întâmpinate de misionari în activitățile lor de predicare și convertire, ca și despre necesitatea de a fi trimiși noi misionari, îndeosebi maghiari, italieni și germani, care să învețe repede limba mongolilor. Ordinele cerșetore

FRANCISCANII ȘI DOMINICANII ÎN MOLDOVA MĂDIEVALĂ: ÎNCEPUTURILE

CLAUDIA-FLORENTINA DOBRE

Dominicanii și franciscanii (Magazin istoric, nr. 7/2019) au fost încă de la crearea ordinelor lor agenții papalității atât în interiorul lumii catolice, cât și în afara ei. Curia papală a văzut în cele două ordine misionare mijlocul ideal pentru extinderea influenței, îndeosebi după eșecul înregistrat de cruciade (Magazin istoric, nr. 4/2000). Activitatea acestora în teritoriile păgânilor și infidelilor a fost o nouă metodă folosită de papalitate în încercarea de a câștiga noi teritorii și populații în sfera de influență a Bisericii Romane.

Călugării cerșetori (așa cum mai erau numiți franciscanii și dominicanii) care plecau în misiune în țările locuite de păgâni sau eretici au primit din partea papilor numeroase privilegii: dreptul de a boteza, de a-i absolvi pe excomunicați, de a spovedi, de a celebra liturghia, de a construi biserici și de a hirotoni preoți.

Sfântul Dominic,
pictat de Fra Angelico în 1438

Având ca scop central al existenței lor activitatea misionară, călugării cerșetori nu vor întârzia să pornească la drum. Ei și-au îndreptat privirea și către Europa Centrală, teritoriu de existență a unor noi popoare creștine, dar și a numeroși păgâni și eretici. Tradiția dominicană chiar afirmă că unul dintre scopurile creării ordinului de către Sfântul Dominic a fost dorința lui de a-i converti pe cumani (Magazin istoric, nr. 5/1983, 11/2014). Dominicanii din Ungaria erau susținuți în acest scop de papalitate, dar mai ales de regii maghiari, care sperau să oprească prin convertirea

cumanilor raidurile acestora pe teritoriul Ungariei. Convertirea era și o bună metodă de expansiune a regatului Sfântului Ștefan. De altfel, regii maghiari, în strânsă colaborare cu papalitatea, încercaseră deja să contracareze pericolul reprezentat de cumani atât pentru regatul maghiar, cât și pentru imperiul latin din Constantinopol, prin aducerea cavalerilor teutoni și stabilirea lor în Țara Bârsei (Magazin istoric, nr. 8, 11/1977, 7/1990, 9/2016). Papalitatea a încurajat pe teutoni nu numai să lupte împotriva cumanilor, ci să încerce și convertirea acestora.

PRIMELE EPISCOPATE, PENTRU CUMANI

Cumanii spre care își îndreptaseră misiunea de convertire teutonii erau, cel mai probabil, cei ce locuiau la răsărit de Carpați, pe teritoriul viitorului voievodat al Moldovei. Către acești cumani s-a îndreptat și activitatea de convertire a dominicanilor, începută probabil mai înainte de expulzarea teutonilor sau poate imediat după aceea. Deja în anul 1227 era anunțată convertirea la catolicism a unui principe cuman, pe nume Bortz.

moldovean Alexandru cel Bun.

Ordinele cerșetore au fost o prezență constantă pe teritoriul Moldovei chiar din primii ani ai constituirii lor. Activitatea lor în această regiune a fost sprijinită, încurajată și dirijată de papalitate, dar și de regii maghiari și poloni. Prezența franciscanilor și dominicanilor în Moldova a depins însă foarte mult de atitudinea voievozilor față de ei. Dacă într-o țară cu ierarhie catolică ei puteau acționa fără mari opreliști, într-o țară ortodoxă, atitudinea domnului era vitală pentru prezența și activitățile lor acolo.

Importanța ordinelor cerșetore în Moldova merge dincolo de simpla activitate specifică acestora. Ele au fost vârful de lance al Bisericii Catolice în lumea ortodoxă. Au fost implicate în tentativa de modificare a drumului Moldovei dinspre ortodoxie spre catolicism, iar eșecul întreprinderii nu a însemnat și eșecul misiunii lor. Perioada cu cea mai intensă activitate a fost cea următoare anului 1370, când îndeosebi dominicanii au reușit să obțină privilegii și să fie ocrotiți de mama domnitorului. Conventul lor din Siret

a devenit parte a Congregației Fraților Peregrinanți, ceea ce a adus cu sine o creștere în intensitate a activității lor. Vicarul Congregației locuia și la Siret, iar în 1390 venise acolo și un inchișitor. Mănăstirea lor devenise cunoscută datorită miracolelor ce se întâmplau acolo, dar ceea ce a fost la un moment dat un privilegiu s-a dovedit mai târziu a fi un dezavantaj. Conform tradiției, Bogdan cel Orb (1504 – 1517) a mers la mănăstire pentru a se vindeca și, de supărare că vindecarea nu a avut loc, a distrus mănăstirea și i-a alungat pe călugări. ■

TIPOGRAFI BUCUREȘTENI DIN EPOCA DOMNILOR FANARIOTE

(Urmare din p. 21)

Popa Stoica Iacovici a tipărit între anii 1731 și 1743 cinci cărți împreună cu fratele său, Radu logofătul. Fiind titularul contractului de imprimare, pe filele de titlu a apărut întotdeauna numele lui Stoica, în timp ce contribuția lui Radu Iacovici a fost menționată doar la sfârșitul cărților. Deși unii cercetători l-au considerat doar *fecior*, credem că putem să-i recunoaștem lui Radu calitatea de tipograf deplin, așa după cum chiar fratele său a făcut-o. La sfârșitul *Evangheliei* din 1742 și a *Penticostarului* din 1743, acesta a înștiințat cititorii: „Tipăritu-s-au în anul de la Spăsenia lumii 1743. De cucernicul întru Preoți, Popa Stoica Iacovici. Cu cel dimpreună ostenitoriu și frate Radul: logothetu Iacovici Tipog.”.

Ioan, Ghinea și Iordache, cei trei fii ai popii Stoica Iacovici, apar menționați mai întâi ca *feciori*, apoi ca meșteri. Ei semnează cu

numele Stoicovici, format din prenumele tatălui și sufixul patronimic *vici*. Dintre ei, doar Iordache a lucrat ca meșter tipograf la București, în timp ce ceilalți au fost pentru scurt timp angajați la Tipografia Episcopiei Buzăului: Ioan în 1743, iar Ghinea, ajuns diacon, în anii 1767 – 1768.

După dispariția tatălui în 1749, Iordache a rămas să lucreze la Tipografia Mitropoliei în echipa lui Barbu Bucureșteanul, apoi a lui Gheorghe Stoianovici. În 1760 a ajuns el însuși meșterul acestei tipografii, menținându-și poziția până în 1767, timp în care a imprimat opt cărți bisericești.

Iordache a fost un spirit creativ și cu o pregătire intelectuală superioară tipografilor epocii, de vreme ce mitropolitul Grigore al II-lea i-a dat spre îngrijire ediția din 1761 a *Catavasierului*. În același an a fost trimis și la Episcopia Râmnicului pentru a face corectura *Triodului* imprimat de popa Constantin Athanasievici

Râmniccanul. Pentru cărțile sale, Iordache redactează o variantă proprie a cererii de iertare a greșelilor: „Căci n-au cetit înger, nici au diorthosit heruvim să nu fie greșitu, ci au cetit ochi trupești și au scris mână de tină și au diorthosit o minte întunecată”.

Iordache este singurul din familie atestat ca gravor. Dintre xilogravurile sale amintim pe cea care-l reprezintă pe Sfântul Visarion, protectorul împotriva ciumei, care ilustrează Slujba tipărită în 1759. El a pregătit la rândul lui noi generații de tipografi, semnând la sfârșitul cărții *Voroavă de întrebări și răspunsuri întru Hristos*: „Mic și plecat: Iordache Stoicovici cu toți ucenicii lui”. Unul dintre aceștia, Constantin, angajat de episcopul Buzăului să imprime un Liturghier în 1768, se recomandă: „ucenicul dascăl(ului) Iordache”, dovadă a reputației de care se bucura meșterul în lumea tipografilor. ■

nu au activat doar în teritoriile fostei episcopii a Milcoviei și în cetățile din sudul Moldovei, ci și în alte zone ale viitorului voievodat al Moldovei. Prima mențiune a unor conventuri ale ordinului franciscan în acest teritoriu apare în lucrarea lui Paolino de Venezia. El enumera casele ordinului din vicariatul Rusici, ce cuprindea și conventele din *Cereth*, *Cotham*, *Licostomo*, *Modalvie* și *Albi Castri*. Existența acestora – identificate de istoricul maghiar Herkulan Malciuc Petru cu Siret, Hotin, Chilia, Baia și Cetatea Albă – pe teritoriul Moldovei la 1340 este însă problematică. Conventul de la Lvov este atestat abia la 1363, existența unor case ale ordinului franciscan pe teritoriul Moldovei fiind puțin probabilă înaintea acestei date. O casă în Siret exista probabil la 1370, când a fost înființată episcopia, la fel poate și la Baia, reședință a lui Dragoș (*Magazin istoric*, nr. 1/1972), așezare cu caracter urban și locuită de o importantă comunitate de saxoni. Este posibil totuși ca cele cinci case ale ordinului amintite în jurul anului 1343 să fi fost cinci *loca mobilia*, așa cum existau și în vicariatul *Tartariei Aquilonaris*.

Privită în ansamblu, activitatea misionară a călugărilor cerșetori în Moldova poate fi caracterizată prin constanță și perseverență. În ciuda greutăților de tot felul și mai ales a nesiguranței, ei au continuat misiunea pe pământul Moldovei. Cumanii, tătarii, ortodocșii au atentat la viața misionarilor, transformându-i uneori în martiri, cum s-a întâmplat în 1240, când 90 de dominicani au fost martirizați în episcopia cumanilor, sau în 1314, când Angelo da Spoleto a

Alexandru cel Bun cu soția și Curtea sa, frescă de la Mănăstirea Sucevița

fost ucis de tătarii la Cetatea Albă, ori în 1340 Blasius și Marcus au fost uciși la Siret. Misiunea lor a înregistrat și succese, cum a fost cazul la 1370 sau la 1384, rolul lor în crearea episcopiei de la Siret și Baia fiind unul important. Cel mai relevant aspect rămâne totuși perseverența lor în a-și continua misiunea, chiar dacă Moldova înclinase definitiv spre ortodoxie.

Bogdan al III-lea cel Orb, frescă din Biserica domnească Sf. Nicolae din Iași

Activitatea ordinelor cerșetore în Moldova a continuat și în deceniile următoare, deși date certe despre aceasta ne lipsesc deocamdată. În jurul anului 1413, influența dominicană se face simțită cu ocazia înființării episcopiei de Baia. Crearea acesteia, deși rezultat și al stăruințelor, cum se poate deduce din scrisoarea vicarului Rusici, Valahiei și Podolici către Papă, a fost însă determinată de alte cauze.

DEPIND DE ATITUDINEA VOIEVOZILOR

În prima decadă a secolului al XV-lea, pericolul otoman și criza papalității au determinat atât lumea catolică, cât și pe cea bizantină să se gândească la unirea Bisericilor. Noi încercări de unire au loc cu ocazia Conciliului de la Konstanz (1414 – 1418), la care a luat parte și o delegație moldoveană (*Magazin istoric*, nr. 4/2007, 4/2015).

Unirea celor două Biserici creștine era dorită și de regele polon Wladyslaw II Jagiello. În acest cadru se poate situa crearea episcopiei de Baia, discutată de rege cu voievodul moldovean, Alexandru cel Bun. Regele polon s-a ocupat îndecapropo de crearea episcopiei, el trimițând o scrisoare Papei Ioan al XXII-lea în 1413 privitoare la constituirea acesteia. Motiva necesitatea înființării ei prin numărul mare de catolici din Baia și posibilitatea de a se face noi convertiri. Episcopia a fost fondată în jurul anului 1415, biserica parohială din Baia cu hramul Sfintei Treimi fiind ridicată la rangul de catedrală. Catedrala episcopiei a fost construită mai târziu, conform tradiției, prin bunăvoința domnitorului

plan și metodă constructivă cu cele găsite în comitatul Pest din Ungaria, datate în secolele XI – XII.

Foarte probabil că și biserica de la Igrîș a funcționat în cursul secolului al XI-lea și poate și în cel următor, dar cu siguranță era deja în ruină atunci când s-a început construcția abației cisterciene la 1179, știm aceasta deoarece zidul bisericii Mănăstirii Egres suprapune practic nava și jumătatea de nord a absidei acesteia. Sub biserica abacială mai sunt și alte urme care indică o locuire contemporană bisericii mai timpurii, cum ar fi o locuință cu cuptor și fragmente ceramice de la căldări din lut.

Interesant este faptul că Igrîșul se află doar la câțiva kilometri în amonte pe Mureș de cetatea Cenadului, unde a păstorit Sfântul Gerard, primul episcop de Cenad, între anii 1030 – 1046. Posibil ca biserica noastră să fi fost edificată în urma puternicei influențe a activității lui misionare sau a urmașilor săi. În anul 1030, regele Ștefan I a dat edictul prin care reglementa organizarea ecleziastică în Regatul Ungariei și care mai stabilea faptul că zece sate trebuia să construiască împreună o biserică. Se poate ca și biserica de la Igrîș să fi fost o biserică parohială, care deservea mai multe sate.

În orice caz, este neobișnuit ca cistercienii să aleagă să se așeze acolo unde a ființat o altă biserică, dar poate că motivul alegerii a fost legătura acestui loc cu un personaj de o mare importanță spirituală, cum ar fi Sfântul Gerard.

CERCETAREA BISERICII CISTERCIENE

Abatele Bernard de Clairvaux (1090 – 1153), teolog și filosof, este cel care a stabilit principiile arhitecturii monastice cisterciene, astfel încât toate mănăstirile aveau un plan tip, aceeași schemă funcțională definită de organizarea generală a abației, precum și recomandări arhitecturale particulare cu privire la forme și decorațiuni, caracteristica dominantă fiind simplitatea.

Ascetismul și sărăcia, care erau îndatorirea cotidiană a călugărilor, au fost transpuse în arhitectură, astfel că edificiile trebuia

construite ca să reziste în timp, alegându-se cele mai simple soluții. Austeritatea era definitorie și în privința ornamentației arhitecturale: intenția era de a elimina tot ceea ce ar fi putut fi considerat ostentativ sau de prisos. Sculpturile erau complet interzise, iar picturile erau permise doar pe cruci din lemn.

Însă între teorie și transpunerea în realitate de multe ori este o diferență mare, iar aceasta se verifică și în cazul mănăstirii de la Igrîș, a cărei biserică are un plan diferit față de cel tipic cistercian în formă de cruce latină. Acesta nu se aseamănă nici cu planul bisericii mănăstirii „mamă” de la Pontigny. După patru campanii de săpături arheologice, concentrate mai cu seamă în partea de răsărit a bisericii abaciale, s-au dezvelit zidul sudic al navei, fundațiile primelor două coloane din fața altarului, precum și absidele care adăposteau altare. Absida centrală, de formă pătrată, adăporea altarul principal și a fost flancată de două abside semicirculare unde erau altare secundare. Configurația transeptului nu este deocamdată clarificată, dar se pare totuși că acesta se confundă aproape cu nava cu trei aripi, de formă dreptunghiulară.

În exteriorul zidului sudic al navei s-au găsit și două contraforturi, precum și două fundații de coloane, care posibil că aparțineau de sacristie și de sala capitulară (locul de adunare al călugărilor). Cercetările viitoare vor desluși poate mai bine rostul acestor două coloane și, evident, vor scoate la lumină restul construcțiilor care compuneau corpul mănăstiresc.

Fundațiile bisericii au fost construite din piatră și cărămidă, iar zidurile au fost edificate din cărămidă prinsă cu mortar. Edificiul a fost înfrumusețat cu elemente arhitectonice sculptate în piatră de gresie de culoare alb-gălbui, motivele vegetale fiind predominante.

Atât în interiorul bisericii, cât și în exteriorul acesteia, la sud, și în jurul absidelor, au fost descoperite foarte multe schelete umane, întregi sau deranjate de înmormântări ulterioare, unele

*Urmele dezastrului cauzat de invazia mongolă din 1241
(foto: Andrei Măgureanu)*

Continuăm povestea începută în numărul trecut.

MĂRETIA ȘI DECĂDEREA UNEI MĂNĂSTIRI MEDIEVALE. ABATIA CISTERCIANĂ DE LA IGRİȘ

DANIELA TĂNASE

Biserica Mănăstirii cisterciene, cercetare din anul 2020
(foto: Cristian Ardelean)

Data fiind importanța mănăstirii de la Igrish pentru arheologia și istoria medievală, în vara anului 2016, Muzeul Național al Banatului din Timișoara și Institutul de Arheologie al Universității Catolice „Pázmány Péter” din Budapesta au organizat cercetări arheologice sistematice, cu obiectivul de a descoperi ruinele Mănăstirii cisterciene și amplasamentul mormintelor regale.

Așadar, după aproape un secol și jumătate de când învățații au pornit în căutarea vestigiilor cisterciene de la Igrish, primele cercetări arheologice desfășurate aici au fost încununate de succes. În urma campaniilor din anii 2016, 2017, 2019 și 2020 nu au fost descoperite doar ruinele bisericii mănăstirii, ci și multe alte secrete ale istoriei sale multiseculare.

Pornindu-se de la relatările din secolul al XIX-lea cu privire la locul unde erau ruinele mănăstirii, în toamna anului 2013 au fost inițiate cercetări de teren noninvasive pentru a le identifica. Cercetările geofizice au fost efectuate de arheologi de la Universitatea Catolică „Pázmány Péter” din Budapesta, în colaborare cu Muzeul Banatului din Timișoara, și a fost reperată biserica abației.

O BISERICĂ NECUNOSCUTĂ

Un rezultat deosebit de important al săpăturilor este descoperirea unei biserici mai vechi decât cea a mănăstirii fondate în anul 1179, despre a cărei existență nu ne-au parvenit niciun fel de informații pe cale documentară. Cercetările au scos la lumină o biserică construită din cărămidă, pe fundații de lut bătătorit, cu o absidă semicirculară la răsărit și nava dreptunghiulară, prevăzută cu două nișe pe latura de nord. În biserică și în afara sa au fost efectuate înmormântări în timpul funcționării sale, fapt relevat de descoperirea unor ciste (amenajare de formă dreptunghiulară din cărămidă sau piatră) de cărămidă.

Această biserică se ascamă foarte mult ca

*Cistă din interiorul bisericii mai timpurii
(foto: Daniela Tănase)*

tinere au fost luate în robie.

Dovezi ale carnagiului făcut de mongoli au fost găsite chiar în biserica abațială. Astfel, la nord de zidul sudic al navei, sub nivelul de înmormântări din secolele XIV – XV, a apărut un strat de cărămizi dispuse dezordonat, care s-a dovedit a fi partea superioară a unei „gropi comune”, în care au fost găsite foarte multe crani și schelete umane fragmentare, multe dintre ele arse. Pe o mică porțiune în partea sa superioară, această groapă a fost deranjată de cei care au demolat mănăstirea în epoca modernă.

Oasele umane erau amestecate cu bucăți de cărămidă și de țigle, fragmente de sticlă de vitralii, fragmente arhitecturale din piatră, piese de paviment smălțuite, oase de animale, fragmente ceramice de oale și căldări, fragmente de la un vas din cristal, podoabe, arme și obiecte de uz cotidian din fier, bronz, argint, aur și chiar monede databile în secolele XII – XIII. Pe fundul gropii au fost descoperite baza și fusul unei colonete din piatră, de la un altar, precum și canatul unei uși din lemn masiv, distrus parțial, cu urme de arsură. Toate aceste artefacte, depuse de-a valma, ne indică o acțiune de îndepărtare a urmelor unui dezastru

abătut asupra mănăstirii.

Indicii ale acestuia, la 1241, au fost documentate și în afara bisericii, tot sub nivelul de morminte din secolele XIV – XV: o groapă și un strat de pământ care au în umplutură pământ amestecat cu pigment de arsură de culoare neagră în care s-au găsit fragmente de cărămizi, de țigle, obiecte din bronz întregi și fragmentare, fragmente arhitecturale din gresie și marmură roșie, fragmente de vase din ceramică, fragmente de sticlă arsă de la vitralii.

ARTEFACTELE ARHEOLOGICE, CEEĂ CE A RĂMAS

Materialul arheologic scos la lumină în campaniile arheologice desfășurate până în prezent este deosebit de variat și însemnat cantitativ. Au fost descoperite fragmente arhitecturale din piatră (gresie și marmură roșie), databile în secolele XII – XIII, piese de paviment, întregi și fragmentare, din ceramică smălțuită, și o cantitate apreciabilă de cărămizi, țigle și olane, de regulă fragmentare.

Alături de artefactele provenite de la construcțiile mănăstirești, au fost găsite obiecte de uz cotidian: fragmente ceramice de la oale, carafe, căldări din secolele XI – XIII, de la vase din secolele XIV – XVI, precum și cahle de sobă din secolul al XV-lea. Nu lipsesc nici obiectele de metal, de uz comun: chei, unelte de fierărie și tâmplărie, iar din nivelul de înmormântări provine o cantitate apreciabilă de cuie și scoabe din fier. Între obiectele de metal se numără și piese de armament și echipament militar.

De asemenea, au fost descoperite și piese de podoabă și de vestimentație confecționate mai ales din bronz și argint, dar și din aur sau os: inele de buclă, cataramă, pandantive, piese de centură, inele, mărgelă. Un alt lot semnificativ de obiecte îl reprezintă monedele din argint și bronz și una din aur, databile în secolele XII – XVI.

Cercetările arheologice au validat informațiile documentare cu privire la mănăstirea cisterciană de la Igrăș, precum și rezultatele prospecțiunilor geofizice efectuate în toamna anului 2013. Atât structurile construite, cât și artefactele descoperite aduc dovezi cu privire la monumentalitatea complexului mănăstiresc și la viața cotidiană desfășurată în interiorul zidurilor sale, care relevă o împletire între austeritatea monahală și fastul regal. ■

*Inele de buclă
din argint
(foto: Milan Șepețan)*

*Fragment de ancadrament
de fereastră,
din gresie, decorat
cu motive vegetale
(foto: Dominika Birta)*

dintre ele având monede sau diverse piese de port și de pozoabă. Acestea dovedesc faptul că în secolele XIII – XVI mare parte din populația înstărită din regiunea Mureșului Inferior (bărbați, femei, copii, chiar și nou-născuți) și-au găsit locul de veci în pământul sfânt al mănăstirii cisterciene închinată Fecioarei Maria.

LOCUL MORMINTELOR REGALE

Potrivit izvoarelor documentare, în mănăstirea de la Igrăș au fost înmormântați regina Yolanda de Courtenay, decedată în anul 1233, și regele Andrei al II-lea (1205 – 1235).

Înainte de începerea săpăturilor arheologice în 2016, despre aceste morminte existau puține dovezi palpabile, descoperite întâmplător, cum ar fi câteva fragmente sculptate în marmură roșie, material utilizat de obicei la împodobirea monumentelor funerare.

Încă de la prima campanie arheologică, la nord de fundația coloanei sudice a navei a fost găsită adosată o structură de cărămidă de formă dreptunghiulară, despre care s-a presupus că este un mormânt. Paralel cu această coloană, în cea de-a treia campanie arheologică au fost descoperite fundația coloanei nordice a navei și, adosată de aceasta, în partea sa de sud, o construcție dreptunghiulară, realizată din cărămidă, despre care s-a presupus că este mormântul regelui Andrei al

Inițială dintr-un manuscris medieval cu reprezentarea regelui Andrei al II-lea

II-lea. Descoperirea celei de-a doua construcții funerare a întărit prezumția că prima dintre ele a fost mormântul reginei Yolanda.

Amplasarea acestor două construcții de formă dreptunghiulară la mică distanță una de cealaltă, lângă coloanele situate chiar în fața altarului principal, poate fi un indiciu că avem de-a face cu locul mormintelor regale.

Cele două structuri de cărămidă au fost cercetate parțial și nu au fost găsite în interior niciun fel de oseminte umane.

Acest fapt este explicabil în condițiile în care mănăstirea a fost devastată de mai multe ori, iar în secolele XIV – XV în biserică au avut loc multe înmormântări. În mormântarea unor persoane de rang nobiliar în interiorul bisericilor mănăstirilor a fost un fenomen obișnuit în Ungaria medievală. Chiar s-a constatat că în mormântul atribuit Gertrudei de Merania, prima soție a regelui Andrei al II-lea, care a fost îngropată la mănăstirea cisterciană Pilis în anul 1213, au mai fost îngropați și alți defuncți din epoca medievală.

DISTRUGEREA ÎNFĂPTUITĂ DE MONGOLI

Din *Cântecul de jale* al călugărului Rogerius știm că la 1241 mongolii au asediat mănăstirea și cei refugiați între zidurile sale au fost uciși, fiind lăsați în viață doar câțiva călugări, iar unele femei

Locul de înmormântare al regelui Andrei al II-lea (stânga) și cel al reginei Yolanda (foto: Teofil Rétfalvi)

*Ferdinand și Maria,
logodiți*

*Frații George și Alexandru Cretzianu;
George a fost ministru de Finanțe (1940 – 1941),
Alexandru, secretar general
al Ministerului Afacerilor Străine (1939 – 1941)*

ALBUM ISTORIC

Vă prezentăm câteva fotografii mai puțin cunoscute din arhiva redacției.

*Lucian Blaga rostește discursul de recepție la Academie;
primul din stânga, Liviu Rebreanu; de cealaltă parte a mesei,
al doilea din dreapta, Nichifor Crainic*

*Iunie 1934: ministrul de Externe al Franței, Louis Barthou,
în vizită la București*

*Taraf de lăutari, cum găseai mai în toate cârciumile bucureștene
din perioada interbelică*

Dansatori la Moși, 1928

*Irina Marghiloman,
născută Izvoranu;
mama lui
Alexandru
Marghiloman*

Ilenuța și Mișu Paleologu cu Pufuleț (Alexandru Paleologu)

Winston Churchill, primul din dreapta, prizonier în timpul războiului cu burii

mai mare parte dintre coloniile germane din Africa, în timp ce prăbușirea Imperiului Otoman în Orientul Mijlociu a adus Palestina și Irakul sub controlul Londrei. Părea că nimic nu poate sta în fața celui mai mare imperiu din istoria lumii.

Adevărul este că, după Primul Război Mondial, Marea Britanie era aproape ruinată, iar imperiul său, mult prea extins și tot mai greu de controlat. În pofida victoriei finale, paradoxal, războiul a dus la creșterea sprijinului pentru mișcările naționaliste din colonii, iar Londra căuta oprirea acestui curs al evenimentelor. În consecință, între 1920 – 1930, britanicii au adoptat unele soluții politice (cunoscute, de fapt, încă de pe vremea romanilor), îmbinând simultan reducerea teritorială a imperiului și oprirea riscului dezintegrării sale. Astfel, au acordat independența Egiptului, în 1922, și Irakului, în 1932. Prin Statutul de la Westminster, din 1931, au fost recunoscute cererile dominioanelor pentru autonomie constituțională totală, eliminându-se controlul

Parlamentului Britanic asupra guvernelor din dominioane. Statutul înființa Comunitatea Națiunilor (British Commonwealth of Nations), asociație a unor state independente, egale și unite, supuse totuși Coroanei Britanice. După Revoluția Irlandeză (1912 – 1922), sudului Irlandei i s-a acordat statutul de dominion, sub denumirea de Statul Irlandez Independent. În 1937, acesta s-a desprins din imperiu și s-a proclamat Republica Irlanda.

În India, nemulțumirea față

de conducerea britanică a crescut de-a lungul acestei perioade și, deși guvernământul colonial britanic a adoptat reforme în 1919 și 1935, tensiunile au rămas la cote ridicate. În coloniile africane, britanicii nu aveau încă o opoziție naționalistă puternică, ceea ce le-a permis să-și concentreze eforturile pe administrarea coloniilor, prin intermediul populației indigene din instituțiile locale. Ocazional, a existat o rezistență africană față de controlul colonial, în special acolo unde britanicii impuneau noi taxe sau când interveneau în tradițiile locale. De asemenea, în Orientul Mijlociu, rezistența evreiască față de protectoratul britanic asupra așa-numitei Palestine, în fapt un teritoriu desprins din fosta Sirie otomană, căpătase deja forme insurecționale armate.

Cu mare greutate, solici-tându-se la maximum o glorioasă tradiție diplomatică, precum și geniul economic englez, Imperiul Britanic s-a menținut într-un echilibru fragil. Al Doilea Război Mondial (1939 – 1945) îl va răsturna definitiv. În timpul Marii Conflagrații,

Imagine din timpul rebeliunii declanșate la Dublin, în 1916

Prima parte a articolului (Magazin istoric, nr. 12/2021) ne-a prezentat începuturile și constituirea Imperiului Britanic.

ANGLOSFERA ÎN GEOPOLITICA ACTUALĂ

„Un rege, un steag, o flotă,
un imperiu”,
scrisa pe acest afiș
de propagandă

ȘTEFAN CIOCHINARU

La începutul secolului XX, Imperiul Britanic controla 20% din uscatul Terrei, adică 30.000.000 de km², fiind nu doar cel mai mare imperiu din istorie, dar și cea mai complexă construcție administrativă de la Imperiul Roman încoace. Un imperiu în care duhul naționalismului, apărut la finele secolului XIX, năștea provocări noi, nemaicunoscute până atunci. Revolta burilor din Africa de Sud, căreia i s-a pus capăt definitiv în 1915, și rebeliunea din Irlanda, din 1916, au marcat începutul luptei pentru independență a mai multor colonii. Cu toate acestea, în timpul Primului Război Mondial (1914 – 1918), Imperiul Britanic a reușit să rămână în mare parte unit, iar domeniile ale căror li se acordase autoguvernarea au rămas loiale britanicilor.

O lecție politică plină de învățăminte. Războiul s-a extins într-o mare parte a Imperiului Britanic. Trupele din domeniile au jucat un rol important în Primul Război Mondial, dar pe parcursul acestuia ceva s-a schimbat, iar loialitatea față

de britanici a început să scadă, ajungându-se ca serviciul militar obligatoriu să fie respins de cetățenii din Australia și într-o măsură și mai mare de cei din provincia Quebec a Canadei. Erau doar primele scântei ale focului ce avea să vină.

RĂZBOAIELE MONDIALE, APOGEUL ȘI AGONIA IMPERIULUI BRITANIC

La sfârșitul Marelui Război, Tratatul de la Versailles, din 1919, a dat Marii Britanii cea

Uganda (1962), Kenya (1963), Malawi (1964), Gambia (1965), Botswana (1966) și Swaziland (1968). În aceste țări, transferul de putere s-a făcut în cea mai mare parte pașnic, cu excepția Rhodesiei, unde revoltele coloniștilor albi au generat un război de gherilă, înainte ca Zimbabwe să fi înțeles legal, din 1980. Nu au existat astfel de probleme în Indiile de Vest, deși o mulțime de insule și-au câștigat independența în mod separat. Jamaica și Trinidad Tobago au devenit independente în 1962, după care alte insule le-au urmat exemplul. Trebuie spus și că, de-a lungul acestui dificil proces, guvernele britanice nu s-au opus decolonizării, deoarece transferul de putere s-a făcut către regimuri politice pașnice, în circumstanțe ce nu umileau demnitatea „leului britanic”. Când prestigiul britanic a fost lezat, ca în războiul cu Argentina pentru insulele Falkland (insulele Malvine), în 1982, răspunsul a fost unul pe măsură, adică militar.

Slăbită, cu imperiul colonial destrămat, înfruntând acasă mari probleme economice și sociale, Marea Britanie postbelică s-a văzut nevoită să se întoarcă în cele din urmă acolo de unde plecase după înfrângerea Invincibilei Armada, în Europa. Desigur, nu a fost atât de simplu cum ar părea la prima vedere. Marea Britanie rămânea o mare putere mondială și considera că statutul de lider al Commonwealthului îi oferea un statut privilegiat, în comparație cu celelalte state europene, în afacerile internaționale și în special în relațiile cu Statele Unite ale Americii, dar în realitate nu mai era decât o umbră a imperiului.

Premierul Edward Heath semnează documentul de aderare la Comunitatea Europeană

Între timp, cu susținerea puternică a S.U.A., Franța, Italia, Germania Federală, Belgia, Luxemburg și Olanda fondau, în 1951, Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului. Era doar începutul. Șase ani mai târziu, în 1957, în urma semnării Tratatului de la Roma, cele șase țări au fondat Comunitatea Economică Europeană, care a devenit, în 1993, Uniunea Europeană. Mândra Britanie a refuzat propunerea statelor fondatoare de a se alătura proiectului european.

Progresul economic se înregistra spectaculos în cadrul Comunității Europene, iar liderii politici englezi specializați în economie au început să considere că orientarea Marii Britanii doar către Commonwealth este o greșală, așa că au încercat să creeze o zonă de afaceri cu cele șase state, dar a fost rândul acestora să refuze propunerea. Având susținerea Statelor Unite, prim-ministrul Marii Britanii, Harold Macmillan, s-a adresat Camerei Comunelor a Parlamentului Regatului Unit, la 31 iulie 1961, anunțând intenția de aderare la Comunitatea Economică Europeană. Prima

încercare de aderare a fost respinsă, neavând votul Franței, în 1963. Motivul principal al președintelui de Gaulle a fost acela că Marea Britanie va juca rolul de „cal troian” al Statelor Unite și va împiedica Franța în drumul ei spre a deveni principala putere europeană. În 1964, Partidul Laburist a câștigat alegerile, iar noul premier, Harold Wilson, a aplicat din nou pentru poziția de membru al organizației europene. Și, din nou, de Gaulle a respins cererea britanicilor, având aceleași argumente. Abia când De Gaulle a demisionat, în 1969, iar la conducerea Franței a venit fostul prim-ministru, Georges Pompidou, Marea Britanie a putut deveni, în sfârșit, membră a C.E.E.

În cadrul unui summit care a avut loc în mai 1971, prim-ministrul britanic, conservatorul Edward Heath, și președintele Pompidou au rezolvat problemele dintre cele două state. La 1 ianuarie 1973, Marea Britanie a devenit membră a comunității europene. Motivele lui Heath au fost simple: era de acord cu viziunea lui Jean Monnet, aceea

posesiunile britanice, inclusiv Hong Kong și Birmania, au fost cucerite de Japonia. Dominioanele intrașă în conflict alături de Marea Britanie, în 1939, dar cu toate acestea își rezervau dreptul de a stabili natura și limitele participării lor la efortul de război. În coloniile aflate sub directă dominație britanică, în special în cele din Africa și Caraibe, guvernarea britanică a încercat să dezvolte o imagine pozitivă despre război, promițând coloniștilor că luptă în interesul propriilor lor libertăți. Dar norii continuau să se strângă pe cerul imperiului.

A avut loc o revoltă în India, în 1942, soldată cu numeroși disidenți în armata indiană, iar mai târziu, în 1945, deși India britanică avusese o contribuție importantă la efortul de război al Aliaților, guvernul colonial britanic din India a continuat să folosească forța în administrarea „perlei Coroanei”. Oricum, amploarea și intensitatea războiului dus de Marea Britanie împotriva puterilor Axei au solicitat la maximum relațiile dintre metropolă și coloniile și dominioanele sale. Au fost luate măsuri de neimaginat altădată, acte coloniale pentru dezvoltare și prosperitate au fost adoptate în 1940, respectiv 1945, iar prim-ministrul Winston Churchill s-a alăturat demersului președintelui american Franklin D. Roosevelt în semnarea Cartei Atlanticului, în 1941, document în care se recunoștea dreptul popoarelor la autodeterminare.

Bucuria independenței la Bagdad

În cele din urmă, Marea Britanie a câștigat pe fronturile de luptă, încununându-se cu statutul de putere victorioasă, dar a fost o victorie à la Pirus, obținută cu un preț atât de mare, încât echivala mai degrabă cu o înfrângere, iar promisiunile făcute coloniilor, pentru a stimula mobilizarea acestora în război, au grăbit sfârșitul Imperiului Britanic. Rezultatul avea să fie văzut curând în Asia, unde India și Pakistan și-au câștigat independența, în 1947, iar Ceylon (Sri Lanka) și Birmania, în 1948. Toate posesiunile asiatice britanice și-au câștigat independența, cu excepția Hong

Kong, care a rămas sub control britanic și după 1950, fiind retrocedat ulterior Chinei, în 1997. Dintre ele, doar Birmania nu a rămas în Commonwealth.

UNIUNEA EUROPEANĂ, IMPERIUL DE DUPĂ IMPERIU

În 1948, Marea Britanică mai avea sub controlul propriu Palestina și teritoriile din Africa. Sub presiunea angajamentelor internaționale, Londra și-a asumat răspunderea de a acorda autoguvernarea și acestora. Tulburările din Accra, din februarie 1948, au forțat tranziția relativ rapidă în Coasta de Aur, care, în 1957, a devenit o națiune independentă sub numele de Ghana. În anii 1950 – 1960, Guvernul britanic a recunoscut independența multor națiuni africane: Sudan (1956), Nigeria (1960), Sierra Leone (1961), Tanganika (1961, mai târziu Tanzania),

Președintele francez Charles de Gaulle și premierul britanic Harold Macmillan

SICA, PUMNALUL CURB AL ARISTOCRAȚIEI DACILOR

CĂTĂLIN BORANGIC

Imaginea dacului în mentalitatea publică a secolului XX a fost dominată net de asocierea acestui personaj colectiv cu teribila sabie curbă, falx dacica (Magazin istoric, nr. 12/2006; 4, 5/2021). Fie că vorbim de literatură, beletristică sau de specialitate, de artă sau monumente publice, filatelie, heraldică urbană, de cinematografie sau oricare alt tip de manifestare artistică, invariabil arma cu care erau înarmați dacii era sabia încovoiată.

*Reproducerea unui pumnal sica
descoperit la Bulbuc (jud. Alba)
făcută de Asociația Culturală Enciclopedia
Dacica, Alba Iulia (foto I. Cîrlănuș)*

Putem încerca să descifrăm această asociere. Nu este nicio mirare că pentru epoca romantică a istoriografiei românești, pe care o putem extinde de la primele studii din ultima parte a secolului al XIX-lea și până la tipărirea *Geticii* lui Pârvan în 1926, imaginea dacului în imaginarul public nu putea fi alta decât cea inspirată de Columna lui Traian. Un monument pe care războinicii daci sunt evident reprezentați înarmați cu săbii curbate. Arheologia nu avea foarte multe de oferit, și chiar și atunci când lucrurile s-au schimbat, asocierea a rămas solidă. Pe de o parte, poate și pentru că Vasile Pârvan, în monumentala lui lucrare despre lumea dacilor, discută și exemplifică drept armă de bază tot o sabie încovoiată – cea descoperită în ultimele

decenii ale secolului al XIX-lea la Viscri (Sibiu; *Magazin istoric*, nr. 9/2021).

MAI MULTE ÎNTREBĂRI

În acest timp apare timid în literatură o altă armă dacică, un pumnal încovoiat. Deși sunt publicate câteva astfel de artefacte descoperite în Oltenia, ele nu sunt înțelese și nici nu pot modifica nu doar percepția publică, dar nici măcar pe cea a istoricilor.

Schimbarea de regim de după Al Doilea Război Mondial anulează orice șansă de modificare sau măcar nuanțare a locului în istorie a armei „naționale” a dacilor. Istoriografia română, direct dependentă și conectată la factorul de decizie politică,

a menținut structura bipolară a societății dacice și a îngroșat accentul pus pe „poporul dac”, popor simplu, muncitor, pașnic și unitar care, desigur, lupta cu sabia strămoșească contra imperialismului roman. Ancora în trecutul glorios nu putea fi decât adâncă și înfiptă în popor. Pumnalul despre care vorbim nu era o armă potrivită pentru oșteanul dac, iar despre asocierea pumnalului cu aristocrația dacică s-au spus foarte puține lucruri și numai cu jumătate de gură. Aristocrația în sine, clasă socială superioară, nu era bine văzută în perioada comunistă. Sinuciderea lui Decebal, un rege erou, cu un astfel de pumnal curb nu a putut fi ignorată, dar a rămas la statutul de excepțional. Chiar episodul suicidar regal era destul de puțin agreat de ideologia isto-

Adepții
Brexit...

că integrarea politică și economică era cea mai bună soluție de a evita un nou război pe continent; un al doilea motiv a fost acela că un viitor economic stabil se putea realiza cel mai bine împreună cu vecinii apropiați.

ANGLOSFERA SAU LUMEA ANGLO-SAXONĂ

Au urmat 47 de ani de „căsătorie dificilă”, presărată cu nenumărate contradicții și confruntări economice și diplomatice, în care naționalismul tradițional englez și protecționismul economic al Londrei s-au opus, cu mult succes, voinței de tot mai mare integrare a blocului continental european. În această „tot mai mare integrare”, ce ar trebui să ducă la Statele Unite ale Europei, stă de altfel cheia de citire a deciziei strategice a

Marii Britanii de a ieși din Uniune. Pentru că Londra nu a găsit în proiectul european perspectiva proiectării sale la acel statut de super-putere mondială. Poate că Uniunea, controlată în realitate de binomul franco-german, ar putea deveni vreodată o astfel de super-putere, dar nu și Anglia. Așa că, în cele din urmă, la 31 ianuarie 2020, ora 00.00, Marea Britanie a încetat a mai fi membră a Uniunii Europene. Premierul britanic Boris Johnson a salutat ieșirea Regatului Unit de pe piața unică europeană, considerând-o un „moment incredibil” și dând asigurări că țara sa va fi „deschisă, generoasă și orientată spre exterior”. „Avem libertatea în mâinile noastre și depinde de noi să profităm la maximum”, spunea atunci Boris Johnson.

Dezbaterea despre direcția pe care o va îmbrățișa Marea Britanie după Brexit a fost

constantă și a durat pe toată perioada care a urmat referendumului de ieșire din UE. Întrebarea esențială a vizat unde pot fi mai bine valorificate avantajele proaspăt regăsitei independențe și ale suveranității față de UE? Iar opțiunile nu erau foarte multe. Nu se putea rămâne în orbita Uniunii Europene, desigur, și din acest motiv nu se putea proiecta nici rolul de punte între aceasta și Statele Unite ale Americii. Pe de altă parte, nici un parteneriat exclusiv cu S.U.A. nu era fezabil, pentru că putea duce la o dependență chiar mai profundă decât cea de Bruxelles. Realitatea este că, astăzi, Marea Britanie reprezintă doar a șasea parte din puterea economică a UE. Dar la fel de adevărat e că rămâne conducătoarea *de facto* a Comunității Națiunilor, *primus inter pares* în British Commonwealth of Nations, o asocierie multietnică și liberă de state suverane, independente, egale între ele, animate de o istorie de trei secole în care s-au găsit împreună, de o cultură, o limbă și un sistem de civilizație comune și, mai ales, de puternice sentimente de solidaritate și necesități de cooperare. Nu mai puțin de 54 de națiuni fac parte astăzi din acest Commonwealth și, chiar și acele state care au părăsit în trecut organizația, cum e cazul Africii de Sud și al Pakistanului, au găsit de cuviință să se reîntoarcă în comunitate. Nu este, oare, aceasta o carte de jucat, un veritabil as nevalorificat suficient până acum?! Este momentul în care s-a lansat în arenă un nou concept sociopolitic, cultural, economic, geopolitic: Anglosfera!

(Va urma)

... și cei care
s-au opus

Pergam, Turcia:
teaca unui pumnal curb
figurat pe friza templului Atenei,
Pergamon Museum, Berlin
(foto V. Sirbu)

cuprinsă între 3,5 și 4,5 cm. La modul general, documentația arheologică arată totuși o relativă stereotipizare, semn că se subsumau unor cutume și tradiții atât manufacturiere, cât și funcțional-estetice.

Morfologic, ele sunt niște arme cu lama curbată elegant, triunghiulară în secțiune și ascuțită pe partea concavă, interioară. Nu aș fi adus în discuție tipologia, o chestiune pe cât de dragă arheologilor, pe atât de nefolositoare publicului iubitor de istorie, dacă ea nu ar fi avut în acest caz o importanță aparte. Deși generic vorbim adesea despre pumnale *sica*, la o privire atentă se va observa că există trei tipuri distincte de astfel de arme, pe care le-am codificat cu literele A, B și C.

Pumnalele încadrate în primul tip (A) au o formă prelungă, cu șanț pe lamă, curbura lină, iar mânerul se fixează într-o limbă scurtă, rezultată din prelungirea lamei. Acest tip pare a fi printre cele mai timpurii, cel puțin la nord de Dunăre, dar numărul descoperirilor de acest fel este relativ mic.

Al doilea tip (B) este individualizat printr-o alură masivă, aproape grosolană, raportată la alte tipuri de pumnale. Lama este ușor frântă la jumătate, vârful este scurt, însă ascuțit, iar fixarea în mâner este făcută cu ajutorul unei limbi triunghiulare, rigidizată cu unul sau două nituri. Lama, robustă și frântă într-un ușor unghi, este decorată cu simboluri incizate și are, aproape invariabil, șanț pe aproape toată lungimea lamei. Pumnalele de acest tip sunt scurte, nedepășind în general 30 – 31 cm. Cel puțin în teritoriile dacilor, aceste pumnale nu se regăsesc în mormintele războinicilor decât excepțional, mai degrabă ele apar ca descoperiri izolate, predilect la periferia regatului.

Ultimul tip (C) este cel mai reprezentativ din toate punctele de vedere. Pumnalele acestei categorii sunt caracterizate de lama prelungă, elegantă, decorată cu incizii circulare, unele au două păsări afrontate redate schematic și/sau renuri de-a lungul lamei și șanț de „scurgere a sângelui”. Mânerul, adesea elaborat, este construit din prelungirea materialului lamei și protejat de manșoane de gardă și terminale. Execuția întregii piese, la care se adaugă partea de metal a tecii, a fost adesea deosebit de atentă, arma devenind nu doar una funcțională, ci și o piesă de artă.

O CREAȚIE A LUMII ȘI SPIRITUALITĂȚII TRACICE

Retrospectiv, catalogul pumnalelor, în ciuda tipologizării, care oricum nu este regăsită extrem de riguroasă în teren, existând uneori exemplare cu

caracteristici relativ amestecate, se creionează imaginea „standard” care definește profilul unui pumnal clasic de tip *sica*.

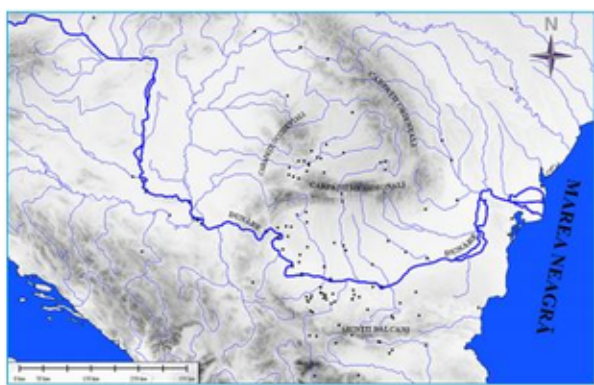
Un astfel de pumnal este bine ascuțit, cu lama curbată mai mult sau mai puțin elegant și cu un profil triunghiular, având unul sau două „șanțuri de scurgere a sângelui” de-a lungul lamei și motive zoomorfe sau geometrice incizate pe lamă, în general pe aceeași parte cu șanțul. Dimensiunile pumnalelor variază, în funcție de tip, aproximativ între 30 și 42 cm lungime (câteva exemplare ies din aceste limite, fără a-și pierde calitatea de pumnal). Tăișul este, întotdeauna, pe partea concavă a lamei. Pumnalele provin, aproape invariabil, din mormintele de incinerare ale unor războinici, așa cum reiese din majoritatea descoperirilor. În aceste contexte funerare, pumnalul și lancea, iar uneori zăbalele sunt cele mai constante prezențe.

Din această succintă și generală prezentare se nasc alte întrebări: care este originea și istoria acestei arme?; cine au fost proprietarii lor? Pentru a putea răspunde trebuie însă făcut un mic excurs.

Originea acestei arme se

*Sinuciderea regelui Decebal,
Columna lui Traian*

Distribuția geografică a descoperirilor de pumnale sica

riografiei comuniste, fiind preferat mai gloriosul rege unificator Burebista. Istoria are ironiile ei însă, pentru că majoritatea pumnalelor sica descoperite aparțin perioadei burebistane, așa cum vom vedea.

În alte circumstanțe, pumnalul a fost confundat, voit sau nu, cu săbiile – confuzie rămasă pe alocuri în vigoare până astăzi, chiar la nivel academic –, a fost ignorat, tratat superficial sau pur și simplu trecut cu vederea. Ce este drept, nici săpăturile arheologice nu au dus la descoperirea unui număr foarte mare de astfel de arme. Agravant, niciun pumnal nu a fost descoperit în arealul Sarmizegetusci, teritoriu definitoriu pentru civilizația geto-dacică. În acest cadru larg, rolul sau importanța pumnalelor, dinamica și dispersia lor, originea lor și elita care le folosea au fost prea puțin intuite și înțelese.

Abia după anul 2000 situația s-a dinamizat într-o direcție mai apropiată de realitatea istorică și pumnalul curbat *sica* a intrat în prim-planul atenției

istoricilor și al opiniei publice din România și nu numai. De notat că această renaștere se datorează în principal interesului pentru istoria antică a Balcanilor al unui cercetător polonez, Zenon Woźniak, care scrisese cu peste trei decenii înainte despre aceste arme și elita care se înmormântase cu ele.

Pentru a vedea această nouă perspectivă trebuie să răspundem înainte la câteva întrebări.

În primul rând ce este un pumnal *sica*?

Așa cum se deduce din întrebare, avem de a face cu un pumnal, adică o armă albă, cu mâner pentru o singură mână, mai mică decât o sabie și mai mare decât un cuțit. Este, prin

definiție, o armă de rezervă, adesea cu funcții ceremoniale. Lama scurtă determină raza mică de acțiune și îl califică drept o armă de luptă corp la corp, eficacitatea maximă fiind când este folosit pentru înjunghiere și secționare și mult mai redusă când este vorba de lovire. În acest cadru general al noțiunii de pumnal, cele de tip *sica* prezintă atribute specifice, îndeosebi morfologice, dar nu numai. Forma acestor pumnale este una curbată și au doar un tăiș, pe partea concavă a lamei. Această conformație îmbunătățește trăsăturile de bază ale pumnalelor prin faptul că, deși păstrează puterea mare de penetrare, rezultată din vârful ascuțit și lama prelungă, amplifică efectele acțiunii de secționare/injunghiere.

TREI TIPURI DISTINCTE

Dimensiunile acestor arme sunt diferite, în funcție de tipul de pumnal, de atelierul și meșterul care le-a produs și probabil și dependente de cel care a comandat meșterului piesa. Să nu uităm însă că avem de-a face cu produse de artizani, și nu cu serii industriale, chiar dacă există o anumită standardizare. Plaja de dimensiuni are însă unele constante, majoritatea având lungimea de 38 – 42 cm, cu câteva excepții puțin mai lungi și altele ceva mai scurte, iar lățimea lamei este

Tipuri de pumnale sica:
1. Silivaș (Alba);
2. Izvoru (Giurgiu);
3. Cetate (Dolj)

reprezentativ al aristocrației dacilor?

Pentru a răspunde este imperios necesară o privire asupra situației din nordul Balcanilor dintre secolele IV – II î.H.

Secolele în discuție au fost scena cronologică a unor transformări sociale și spirituale importante pentru întreg spațiul balcanic. Una dintre cele mai semnificative este apariția în acest areal a unor asocieri de artefacte și practici funerare specifice acestei zone, fapt explicat prin nașterea unei noi identități culturale, numită convențional grup/facies/orizont Padea-Panagjurski Kolonii (PPK), după numele a două situri reprezentative, Padea (jud. Dolj), din România, și Padea-Panaghiurski Kolonii (regiunea Pazardžik), din Bulgaria.

NOILE MODURI DE LUPĂ ȘI PARADIGME SPIRITUALE

Părăsirea prim-planului scenei balcanice a marilor actanți – sciți, greci, perși, macedoneni – a modificat nu doar raporturile de forțe, ci și paradigmele culturale dominante. Elitele getice și tracice, al căror program ideologic fusese vasal secvențial tuturor acestor curente, își pierduseră suflul – în principal din cauza ruperii cordonelor care îi legau de sudul bogat și influent –, iar întreaga structură socială care îi conținea a intrat în sevrăj. Valorile în jurul cărora își construiseră imaginea de războinici, precum

Recompunerea arheologică a panopliei specifice războinicilor de elită Padea-Panaghiurski Kolonii (sus) și reconstituirea echipamentului de luptă complet al aristocratului înmormântat la Cugir, jud. Alba (grafică R. Oltean Geții lui Burebista, Editura Humanitas)

prestigiul, charisma individuală, originea ilustră sau puterea, erau nu doar tradiții ancestrale, ci energizante pentru orice fel de lider sau comunitate. Era nevoie doar de un nou coagulant. Peninsula Balcanică nu putea rămâne un *no man's land*, poziția geografică și resursele ei erau suficiente motive pentru ca peste dispersatele triburi tracice să soscască noi pretendenți.

Primii alogeni veniți au fost celții, prezența lor în această parte a Europei fiind menționată destul de timpuriu (335 î.H. – Arrian, *Expediția lui Alexandru cel Mare*, I, 4, 6-8). Relațiile cu temperamentalii traci, incluzându-i aici și pe geți, nu au fost dintre cele

mai amabile, dar, fără a detalia acum resorturile intime ale conexiunilor dintre cele două mari blocuri etno-culturale, putem nota doar că, după unele succese ale celților, o răscoală a tracilor a distrus efemerul lor regat cu capitala la Tylis, în sud-estul Traciei, dar apoi cu restul celților, în special cei scăpați din înfrângerile din Grecia și Orient, acciași traci au găsit rapid motive de reconciliere. Probabil că asupra războinicilor triburi balcanice victoria Romei în bătălia de la Kynos Kephalai (197 î.H.), purtată între teribila falangă și disciplinatele legiuni, urmată de instalarea puterii romane în Balcani, a avut efectul pe care regele dac Scorilo I-a ilustrat ulterior prin pilda luptei dintre doi câini și un lup (Frontinus, *Strategemele*, I, 10, 4). Dușmăniile inițiale dintre barbari au fost se pare destul de repede înlocuite cu eterogene alianțe (Strabon, VII, 3, 2 (C. 296); VII, 5, 2 (C 313); Titus Livius, XLI, 19, 8), militare și nu numai, între diversele clanuri, neamuri și triburi, cele mai importante fiind comunitățile celtice și tracice. Mozaicul de războinici, identități, credințe, tradiții, arme, tehnici, strategii a sfârșit prin a se uniformiza, cel puțin la nivelul elitelor, transformări sedimentate și finalizate în manifestări particulare culturale. Sub influența noilor structuri de putere, care aveau modele identitare cel puțin mai pragmatice, peisajul cultural, politic și militar al Balcanilor de Nord s-a modificat radical.

(Continuare în p. 61)

pierde în protoistoric, dar în mod sigur are la bază secera, modelul primar al tuturor armelor cu lama curbă, emblemă a morții periodice, uncaltă asociată în miturile primordiale cu timpul. Secera, devenită și armă, a cărei funcție era tocmai jertfa, în primă ipostază doar vegetală, își transferă rolul în cadrul sacrificiilor sângeroase. Sarcina instrumentului care controla ciclicitatea viață – moarte – viață devine astfel evidentă și nu există niciun motiv ca aceste atribute fundamentale să nu fi fost transmise pumnalelor curbe care continuă tradiția armelor cu lama încovoată utilizate în întreg spațiul trac. Acest registru mistic încadrează și pumnalele curbe *sica*, folosite de elitele militare tracie și dacice nu doar ca arme specifice, ci și ca instrumente sacrificiale.

Un alt punct de vedere privind originea armelor curbe tracie pleacă de la principiul asimetrice, aplicat armamentului de traci, recunoscuți pentru folosirea predilectă a armelor cu lama încovoată (numite oarecum generic *mahaira*).

Valerius Maximus ar putea fi primul autor antic care asociază teribilul pumnal cu spațiul trac, atunci când descrie moartea

Ornamentica pumnalelor sica

consulului roman P. Licinius Crassus Mucianus, primul *Pontifex Maximus* care a comandat o expediție militară în afara Italiei, împotriva pretendentului la tronul Attalidei, Eumenes III Aristonicos. Imprudentul politician roman a fost capturat în contextul bătăliei de la Leuca (130 î.H.) și apoi ucis de unul dintre mercenarii aflați în solda auto

-proclamatului rege al Pergamului. Pentru a evita prizonieratul, el îl provocase pe unul dintre tracii care îl păzeau, lovindu-l în ochi cu un băț, sfârșind imediat prin a fi înjunghiat cu *sica* de temperamentul războinic. Din această relatare putem descifra și numele autentic, trac, al armei, respectiv „*sica*”.

Atribuind paternitatea acestui tip de armă tracilor, Titus Flavius Clemens din Alexandria fixează în scris un truism al vremii lui, bazându-se pe lectura unor izvoare antice, astăzi pierdute, notând că „tracii au inventat un cuțit mare, încovoiat, numit *harpe*” (*Stromateis*, I, 16, p. 132 «Stählin, II, p. 49»), care este posibil să fi fost în realitate un pumnal curb.

Indubitabil, pumnalul *sica* a fost o creație a lumii și spiritualetății tracie.

Cum a ajuns el un simbol

P. Crassus, ocupat cu războiul împotriva lui Aristonicus, în Asia, este luat prizonier între Elaea și Smirna de către tracii, din care prințul avea mulți în armată; temându-se să nu cadă în mâinile sale, își imaginează un mod de a se sustrage, prin moarte, acestui oprobriu. El înfige în ochii unuia dintre barbari bastonul pe care îl folosea să-și strunească calul. Înnebunit de durere, tracul îi înfige *sica* sa în piept și, satisfăcându-și dorința de răzbunare, îl scutește pe generalul roman de a-și vedea onoarea decăzută.

(Valère Maxime, *Faits et paroles mémorables*, traduction nouvelle par C. A. F. Frémion, Paris, 1834, pagina 291; traducere M. Marcu)

limbi pe aceste ape: greacă, coptă, latină, aramaică, persană, ebraică și arabă. Iar spre finalul primului secol d.H., un legionar roman pensionat (*Magazin istoric*, nr. 2/2019), Lucius Belenus Gemellus, a obținut pământuri în cadrul marii oaze Fayum, aflată ușor la vest de Nil.

LIMBA DE COMUNICARE: GREACA

Familia Gemelli oglindea structurile aflate în schimbare odată cu transformările religioase din Mediterana Antichității târzii (*Magazin istoric*, nr. 1 – 7/1991). Vedem în Lucius Gemellus legionarul roman care menținea ordinea în familie, așa cum legiunile o păstrau în tot imperiul. Cel mai probabil, Lucius a servit în armată fie în Legiunea III Cyrenaica, fie în Legiunea III Augusta – cele două unități militare staționate în Egipt la mijlocul primului secol d.H. Dar putem și să presupunem că Lucius a servit în afara Egiptului și a primit pământuri acolo abia după.

Gemellus ne-a lăsat un fond de papirusuri private, scrise în limba greacă, însă în alfabetul demotic egiptean. Prin intermediul acestora, putem arunca o privire asupra vieții de zi cu zi a unei familii romane obișnuite (*Magazin istoric*, nr. 8/2006), ce locuia într-o zonă rurală pe un pământ străin (*Magazin istoric*, nr. 12/2018). Traiul în cadrul Imperiului Roman putea însemna o mobilitate ridicată și o fluctuație a identităților (*Magazin istoric*, nr. 11/2009, 6/2012). Acest fond de papirusuri ridică problema bilingvismului lui Gemellus,

Sculptură ce-l înfățișează pe împăratul roman Traian precum un faraon, aducând ofrande zeilor egipteni

întrucât numele său este clar de origine latină, însă principala sa limbă de comunicare scrisă, cel puțin în noua sa locuință, era greaca.

Așadar, care era familia lui Lucius? Familia romană nu includea doar rudele de sânge și neamurile, ci și pe locuitorii casei, chiar și pe slujitori (sau sclavi) și pe clienți. Prin urmare,

Papirus descoperit în Fayum

asistentul lui Gemellus în probleme agricole, un bărbat cu numele grecesc Epagathos – destinatarul majorității scrisorilor – făcea și el parte din marca familie a veteranului, alături de soția și copiii legionarului. Lucius controla toate aspectele vieții în familie și în gospodărie, precum practicile religioase, economice și interacțiunile social-politice cu diverși străini importanți, unde se punea problema schimburilor de cadouri.

Cunoaștem doar numele soției lui Lucius – Gemella, forma feminină a *cognomenului* (cel de-al treilea nume al unui cetățean roman, inițial o poreclă, apoi devine creditară) soțului său: Gemellus. Rar e menționată în scrisori, cel mai important moment fiind atunci când Gemellus i-a scris lui Epagathos despre petrecerea cu ocazia zilei ei de naștere. Din păcate, nu s-a păstrat nicio scrisoare din mână ei, cu toate că scrierile femeilor reprezintă o pondere importantă din papirusurile antice din Egipt. În afara băiatului mai mare, Sabinus, care își ajuta tatăl în gospodărie, Gemellus a mai avut un copil, pe care îl amintea în scrisori doar drept *to mikron* („mezinul”, un termen neutru în limba greacă antică, unde copiii nu erau diferențiați în funcție de sex).

IMPORTANȚA CADOURILOR ÎN „IMPERIUL BACȘIȘULUI”

Documentele ne atestă rolul familiei Gemelli în viața socială și economică a orașului (*Magazin istoric*, nr. 2/1997). Unul dintre acestea este un contract

VIATA DE ZI CU ZI A UNUI LEGIONAR ROMAN PENSIONAT

NIKITA BOGACHEV

(Central European University, Viena)

Dacă privim Egiptul din perspectiva unui cartograf contemporan, vedem cum bazinul Nilului înflorește precum o floare întunecată în mijlocul deșertului galben-șters, din Platoul Est-African până la Marea Mediterană. De-a lungul mileniilor, puține s-au schimbat în regiune în ceea ce privește relația dintre natură și om. În Geografia sa, Strabo (cca 64 î.H. – cca 24 d.H.) descria

Orașul Fayum, ilustrat de pictorul francez Jean-Léon Gérôme, în 1868 – 1870

Egiptul drept o fâșie subțire de pământ fertil de-a lungul Nilului. Fiind o regiune agricolă bogată, în timpul perioadei romane, Egiptul era taxat mai mult decât celelalte provincii, având rolul de „grâнар” al întregului imperiu.

Încă din perioada elenistică (secolele IV – I î.H.), Egiptul era o regiune dens urbanizată. Orașele erau apropiate unele de altele, iar teritoriile nomoi (termenul grecesc pentru provincie) erau împărțite astfel încât, chiar și din cel mai îndepărtat sat, se putea ajunge în principalul oraș al provinciei într-o singură zi.

După ce Roma a cucerit Egiptul în anul 30 î.H., imperiul s-a preocupat să controleze cât mai strict regiunea și resursele sale (*Magazin istoric*, nr. 5/2004). De pildă, împăratul Hadrian (117 – 138) a fondat orașul Antinopolis de cealaltă parte a Nilului față de vechiul

Hermopolis, în încercarea de a crea un centru pentru amintirea și cultul amantului său Antinous și pentru a facilita loialitatea față de imperiu. Din acest loc pleca unul dintre cele mai importante drumuri romane, Via Adriana, spre Marca Roșie (*Magazin istoric*, nr. 9/1999, 7/2008).

De-a lungul Nilului, erau transportate tone de marmură din munții și minele din estul provinciei spre orașe. În lunile de vară, în timpul inundațiilor fluviului, călătoria spre Marca Mediterană era și mai rapidă (*Magazin istoric*, nr. 4/2011, 2/2021). Se puteau auzi diverse

Portretul mumiei
unui soldat roman din Fayum,
aflat astăzi
la Muzeul Antikensammlung
din Berlin

COCOȘI DE SATURNALII, PEȘTI PRĂJIȚI DE ZIUA SOȚIEI

Conform scrisorilor, peștele pare să fi fost o delicată, de consumat doar de sărbători. Într-o scrisoare, Gemellus îi cere lui Epagathos să cumpere pește pentru ziua de naștere a mezinului. Spune același lucru cu ocazia zilei soției sale. Faptul ține de dieta relativ umilă a oamenilor din perioada Antichității târzii, când consumul cărnii și al peștelui se făcea doar de sărbători (*Magazin istoric*, nr. 8/1967). Într-o scrisoare datată în cea de-a 12-a zi a lunii

Choiak (decembrie – ianuarie), Gemellus spune: „Cu ocazia Saturnaliilor [sărbătoare între 17 și 23 decembrie] trimite-ne zece cocoși de la piață, iar pentru ziua Gemellei niște pești prăjiți...”.

Saturnaliile erau o sărbătoare la care se aduna, mânca și bea toată familia (*Magazin istoric*, nr. 12/2021), întrucât de obicei recolta era deja încheiată, iar proviziile puteau fi livrate la masă. Un contemporan al lui Gemellus, Plinius cel Tânăr (61 – cca 113 d.H.), descria caracterul popular al meselor festive într-o scrisoare adresată unui personaj pe nume Gallus: „Când mă ascund în această cameră, mi se pare că am plecat chiar și din vilă și mă bucur mult din cauza aceasta, mai ales de Saturnalii, când toată casa zbiară festiv, bucurându-se de libertatea acestor zile. Nici eu nu-mi întrerup gospodăria când serbează, nici ei nu mă întrerup când studiez”. Tot așa, idealul pastoral, rural, precum și reflecțiile referitoare la relația dintre oameni, pământ și dificila muncă agricolă sunt principalele subiecte din *Georgicele* lui Vergilius și din literatura augustană a primului secol d.H.

Familia lui Lucius poate părea tradițională chiar și în ochii aristocraților săi contemporani din marile orașe ale imperiului,

care duceau un trai cu totul diferit. Din scrisorile lui Cicero, știm că fiul acestuia, precum și băiatul prietenului său Caelius Rufus închiriau apartamente ca să nu mai locuiască cu tații lor la Roma. În cazul familiei lui Gemellus, vedem cum fiul cel mare își ajută tatăl în buna funcționare a gospodăriei. De fapt, Sabinus nu este foarte diferit de Epagathos, al cărui statut social nu este menționat clar, însă despre care putem să presupunem că era un sclav.

Ordinea patriarhală a familiei romane rurale reflectă experiența serviciului militar a lui Lucius Belenus Gemellus. Păpăsurile alese oglindesc acest mod masculin de a scrie, în care fiul lui Gemellus nu avea parte de libertate, iar soția, Gemella, nu avea importanță. Pentru acest mod de viață extrem de tradițional, statutul femeilor și al copiilor din creștinism și din celelalte fenomene religioase noi reprezentau o provocare importantă și periculoasă. Literatura creștină timpurie vorbește adesea despre tineri fii și fiice creștine, uciși pentru că nu-și ascultau tații păgâni (*Magazin istoric*, nr. 11/1990, 4/1996). În unele cazuri, convertirea tinerilor la creștinism îi face pe tații umiliți să își implore copiii să se dezică de noua credință și să se întoarcă la vatră, cum este cazul lucrării *Martiriul Sf. Perpetua și Felicitas*. Aceste relatări de „fapte rușinoase” față de familie ne oferă o perspectivă asupra culturii umilirii în lumea romană și ne arată cum viața publică și viața privată funcționau la niveluri diferite. Viața în familie în lumea romană era mult mai expusă și publică decât în lumea contemporană.

Un ospăț din epoca romană târzie, mozaic din Sicilia

**În românește de
Andrei OPREA**

*Arcul de triumf
roman
din Antinopolis,
schitat în 1809*

semnat de o femeie persană, Thenetkouis, angajată de Gemellus să lucreze la presa de ulei de măsline. O bună bucată din text descrie condițiile economice, detaliile materiale și, cel mai important, modul în care sunt descrise identitățile: „Thenetkouis, fiica lui Heron, cărăuș de măsline, persană, în vârstă de cam 26 de ani, cu o cicatrice la fluierul piciorului”. În plus, documentul ne spune că Gemellus avea „o cicatrice la încheietura mâinii stângi”. Semnele de pe corp reprezentau o dovadă principală a identității chiar și în textele lui Homer, unde Euryclea, doica lui Odiseu, l-a recunoscut pe acesta după cicatricea sa deosebită în timp ce-i spăla picioarele.

După cum ne arată papirusurile, Gemellus avea mare grijă de posesiunile sale agricole. Era atent la tendințele din ghidurile agricole (precum cel scris de Lucius Columella în Siria, sau *Res Rusticae* a lui Varro). Într-un papirus, de exemplu, Gemellus

îi spunea lui Epagathos să preia controlul sursei de apă pentru măslinele sale și să sape „un șanț adânc” în jurul presei de ulei de măsline, pentru ca strășilor „să nu le fie ușor să se apropie”.

Există câteva texte care descriu participarea familiei la viața publică. Sărbătorile reprezentau momente importante în peisajul urban al Antichității târzii. Participarea lui Gemellus la serbările urbane ne demonstrează legăturile sale cu elitele romane locale și dorința sa de a profita de pe urma acestei afinități. Gemellus i-a scris lui Epagathos chiar înaintea sărbătorii zeiței Isis: „Du-te la Dionysia, la Psiathas

semănătorul, până când ai udat grădina de măsline de acolo, și cumpără-ne câteva cadouri pentru festivalul lui Isis, să le dăm celor cărora le dăm de obicei, mai ales strategilor [termen grecesc care putea însemna general, conducător militar, guvernator militar]”.

Cultul zeiței Isis era o credință locală egipteană, apoi

elenistică, ce s-a răspândit pe tot cuprinsul Imperiului Roman. Isis era patroana multor domenii ce pot părea aleatorii, precum armata romană și fertilitatea pământurilor. Aceste aspecte erau foarte prezente în viața lui Gemellus. Obiceiul său aproape ritual de a oferi cadouri cu ocazia sărbătorii pune în evidență aceste mecanisme sociale importante. Istoricul francez Paul Veyne a numit Imperiul Roman, prin contrast cu porecla sa de „imperiul legilor”, „imperiul bacșului”. Dăruitul simbolic (adesea în contrast cu relațiile contractuale) avea un rol important în comunitățile agrare strâns legate ale Imperiului Roman.

Atunci când se pune problema cadourilor, Gemellus scrie la persoana I plural, referindu-se astfel la familia sa ca beneficiari ai acestui ritual de respect și mulțumire. Aspectul acesta îl vedem și într-un alt text, pe care îl adresează fiului cel mare, Sabinus: „Trebuie

să știi că Elouras, scribul regal, va deveni adjunctul strategului Erasmus, conform scrisorii înălțimii sale prefectului. Dacă ți se par bune, trimite-i o *artaba* [aproximativ 36,18 kg] de măsline și niște pește, fiindcă vrem să ne folosim de el”. Faptul că Gemellus nu s-a folosit de Epagathos, ci de propriul fiu în această situație ne poate arăta cât de important era să își arate respectul față de noua autoritate.

*Antinous,
amantul împăratului
Hadrian,
reprezentat ca
zeitatea egipteană Osiris*

*Divinitatea Isis,
asimilată cu zeița Afrodita*

*Lev Borisovici Kamenev este salutat
la parada militară
organizată la 7 noiembrie 1923*

printr-un tratat militar, Germania își plasează surplusul ei de muncă și de producție în Orientul rusesc și Apropiat, căutând o compensație și o posibilitate de viață.

În fața unor necesități inexorabile de existență, Rusia și Germania sunt perfect decise, cu orice piedici, să-și dea mâna pentru a recăpăta rolul lor precumpănitor dinaintea războiului în politica mondială.

Factorul alianței ruso-germane este singurul care interesează acum politica României, acest factor este o realitate și raporturile noastre cu Rusia intră pe primul plan al preocupărilor.

Raporturi dușmănoase între România și Rusia implică o răceală în toate țările slave din jurul nostru, implică irendentă în Basarabia, în Cadrilater, implică o intensificare a irendentei maghiare.

Dacă Ungaria și Cehoslovacia, interesate să ne garanteze în propriul lor interes Tratatul de la Trianon, doar Polonia poate să ne ajute într-un conflict cu Rusia [așa apare în original]. Dar politica polonă, în fața groazniciei amenințări ruso-germane, începe să se orienteze spre o prietenie cu Rusia și Germania. Ultimele incidente din Sillezia și diferențele existente au fost rezolvate în favoarea Germaniei, Polonia s-a grăbit la Riga cu Țările Baltice să reînnoiască recunoașterea Guvernului sovietic, înainte de a pleca la Genova; toate aceste considerațiuni arată că Guvernul din Varșovia duce în Orient o politică opusă Franței – deși își menține alianța cu Franța, reia cele mai excelente legături economice cu Rusia, făcând bune afaceri.

Cercurile diplomatice din Varșovia nu cred în posibilitatea unui atac al Rusiei sovietice, care nu mai are interes să se războiască pentru Basarabia sau altceva. Chestia Basarabiei rămâne un atu

diplomatic, ori de câte ori România va aduce în discuție Tezaurul cheltuit la Moscova de propagandistii bolșevici.

De altfel, ofensiva de la începutul conferinței de la Genova în contra României a fost numai inspirată și ațâțată de Rakovski, ca un fel de diferend personal de vidat cu domnul I.C. Brătianu, prim-ministru al țării.

După prima furtună, lucrurile s-au limpezit și domnul Rakovski este acum mai conciliant. Moștenirea lăsată de fostele guverne, faptul că ele n-au căutat un prilej prielnic pentru a rezolva relațiile cu Rusia rămâne un punct greu al Guvernului român, care se găsește în fața unor dificultăți noi. De când cerea pentru compensațiuni în grâu – grăul nostru prin Polonia trece la ruși – alimente de tot felul și vite, Rusia va fi oricând, în special acum, gata să intre în tratative cu România pentru a rezolva chestiunile pendinte. De altfel domnul Rakovski, în diverse rânduri, în numele Ucrainei, a sondat terenul pentru a intra în tratative cu Guvernul român.

Informațiuni.

Din sursă diplomatică poloneză

25 aprilie 1922

Un important membru al Legației poloneze, întorcându-se din Varșovia – fiind în contact cu cercurile militare la curent cu ceea ce se petrece în Rusia și în Armata Roșie –, a făcut următoarele constatări: Situația Armatei Roșii ne interesează

Militari ai Armatei Roșii

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Serviciile secrete își dau arareori la iveală arhivele. Dintr-un dosar răzlețit la Biblioteca Academiei publicăm piesele de mai jos, mărturie a preocupărilor Poliției noastre și, deopotrivă, a zădărniciilor unor semnalări ale ei.

Informațiuni.

Din sursă diplomatică

24 aprilie 1922

Ceea ce am semnalat onor. Guvern de un an și mai bine, s-a produs la lumina zilei la Conferința de la Genova, anume acordul ruso-german [este vorba despre Tratatul de la Rapallo, semnat la 16 aprilie, prin care Germania scotea U.R.S.S. din izolarea diplomatică ce îi fusese impusă după instalarea bolșevicilor la putere; colaborarea dintre cele două țări avea să culmineze cu Pactul Ribbentrop – Molotov, semnat la 23 august 1939]. Din sursă oficială poloneză ni se comunicase în mai multe rânduri că tratative suspecte au loc la Berlin

Piloții militari germani care se antrenau în secret în U.R.S.S. umblau îmbrăcați în haine civile; ziarul francez Le Petit Journal anunța cu litere de o șchioapă: „Domnul Lloyd George [premierul britanic] îi poruncește cancelarului Wirth să renunțe fie la Tratat, fie la [participarea] la Conferința de la Genova”; ceea ce nu s-a întâmplat

și la Moscova între delegați germani și sovietici, cu ușile închise, asupra unei convenții politice, cu anexiuni militare și economice.

Faptul că punctul de vedere francez a învins prin Tratatul de la Riga, tratat ce tinde la despărțirea completă a Rusiei de Germania pe uscat, faptul că Tratatul de la Versailles prevede aproape excluderea Germaniei de pe piața rusă, faptul că o politică de izolare a celor două țări s-a căutat în toate conferințele interaliatate ținute până acum, toate acestea dovedesc până la ce punct de înaltă considerațiune de prezervațiune proprie erau interesele celor două mai mari țări ale Europei pentru încheierea unui acord care să zădărnicească țesătura de sarmă ghimpată întinsă între Rusia și restul lumii și între Rusia și Germania.

Prin convenția recentă, pe care o publică marele ziar *Times*, Germania prevede oprirea, pe cale de furnizare sau tranzit de orice armă, muniție, tun sau unealtă de război, destinate Poloniei sau Miciei Antante. Dacă Aliații, deosebiți cum sunt, vor reuși să impună, printr-un efort suprem de solidaritate, anularea convenției ruso-germane de la Guvernul din Berlin, acest fapt ar fi un simplu motiv de casat *de jure*, și nu *de facto*.

Relațiile economice, financiare și politice între cele două țări sunt reluate de mult și traficul durează, intensificându-se din ce în ce mai mult. Băncile germane chiar au anunțat sucursalele lor din toată lumea că sunt în măsură să garanteze orice afacere în Rusia și să expedieze orice valoare în bani sau natură.

Exclusă din colonii și de pe piețele mondiale,

S.M.R. „Principesa Maria“

Direcțiunea Generală a Poliției

1 iunie 1931

NOTĂ

Student de la Politehnică, ofițer practicant pe vasul „Principesa Maria“, învinuit de spionaj în favoarea sovietelor.

Inspectoratul general de Poliție București comunică:

Comisariatul Constanța-port raportează că în ziua de 29 mai a.c., la sosirea vaporului S.M.R. „Principesa Maria“ de la Stambul, comandantul vasului a predat Poliției pe Moldoveanu I. Grigore, student anul al II-lea la Școala Politehnică, îmbarcat pe vas ca ofițer practicant.

Arestarea a fost cerută de d. Ionescu, consul general al României la Stambul, care posedă dovezi cum că numitul făcea spionaj în favoarea sovietelor.

S-a procedat la percheziționarea cabinei lui Moldoveanu, unde s-au găsit două hărți ale României, mai multe foiletoane din revista Marinei și diferite note cu adrese.

Din actele dresate de comandantul vasului și din informațiile noastre reiese că Grigore Moldoveanu a înmănat unui oarecare Lupu Rubin, impresar și proprietarul unui hotel din Stambul, o dare de seamă asupra Dunării, organizarea corpului de grăniceri ai Marinei etc., rapoarte care au ajuns în posesia d. consul general Ionescu și pe care, împreună cu un raport al său, le-a înaintat, prin curier, Ministerului Afacerilor Străine.

În cercetările făcute, Moldoveanu a declarat că informațiile date lui Lupu Rubin nu sunt exacte, iar scopul său a fost de a putea primi bani de la Rubin, dar nu să-i furnizeze acte sau informații care ar periclita apărarea noastră. De asemenea, a mai declarat că pe Rubin l-a cunoscut prin inter-

mediul lui Nagy Ion, ofițer IV pe vasul „Principesa Maria“, de origine ungar. Moldoveanu este arestat la Comisariatul Constanța port, iar Nagy Ion, pus sub supraveghere, fiind în același timp și reținut de comandant, pe bord.

Direcțiunea Generală a Poliției

28 mai 1932

NOTĂ

Demonstrația pașnică a lucrătorilor de la fabrica de avioane Brașov pentru achitarea salariilor.

Inspectoratul Regional de Poliție Cluj comunică:

În ziua de 26 mai a.c., la orele 11, muncitorii de la Fabrica de avioane din Brașov, în număr de aproximativ 1.000, în frunte cu inginerii și maeștrii lor, au demonstrat pașnic, cerând achitarea plăților rămase în restanță de mai bine de opt săptămâni.

Delegațiuni s-au prezentat domnului prefect și domnului inspector al Muncii, cerându-le sprijinul pentru a putea ajunge în drepturile lor și spre a evita închiderea fabricii, după cum Societatea intenționează din lipsă de numerar.

Notă informativă cu privire la nulitatea arbitrajului de la Viena

La 28 august 1940, d. M. Manoilescu, ministrul Afacerilor Străine la acea dată, și subsemnatul (în mod colectiv) am primit depline puteri de la rege pentru a negocia cu Ungaria la Viena și de a lichida diferențele între România și Ungaria.

Imagine aeriană a I.A.R.

în cel mai înalt grad acum, când prin acordul ruso-german înfăptuit la Genova chestia echilibrului militar al Europei a fost repusă pe tapet. Știrile acestea de altfel corespund cu informațiile ce deținem din alte surse serioase asupra Armatei Roșii.

Nu se poate nega că Armata Roșie a făcut oarecari progrese importante în ceea ce privește garnizoana Moscovei, această garnizoană este foarte bine disciplinată și echipată. Pentru acest lucru va trebui să amintim că la Moscova se găsesc numai trupele de elită, soldați și ofițeri ieșiți din școlile militare din toată Rusia. Soldații roșii sunt îmbrăcați în uniforme englezești, luate din depozitele predate lui Denikin și Wrangel de Guvernul englez. Bocancii sunt tot englezești. Pușca a rămas ceea ce numeau germanii în vechia armată rusă „Linien Gewehr“, având baioneta în pușcă mereu. Garnizoana din Moscova are și curele la puști, ca și cingători de piele. Artileria de campanie din Moscova este destul de avansată, după ultimele modele apusene. Însă atât artileria cât și cavaleria duc o mare lipsă de cai. Gradele militare le distingi la brațul stâng prin triunghiuri sau pătrate roșii, care se înmulțesc după grad. Cuvântul ofițer a fost înlocuit cu acela de comandant. În Rusia există serviciul militar obligatoriu, iar durata lui este de doi ani.

Multe personalități de primul rang sunt pentru reducerea serviciului la un an; până acum acest proiect n-a fost adus la îndeplinire.

Recruții care se disting sunt trimiși în școlile militare pentru a deveni comandanți și a fi pregătiți și instruiți în acest sens. În ce privește școlile militare, acestea se aseamănă cu cele din timpul țarismului, dar școlile de artilerie sunt cu mult mai bune și corespund cerințelor moderne. În afară de noțiuni pentru specialiști, tinerii candidați mai primesc noțiuni și de cultură generală (limbi străine, istorie, geografie, sociologie mai ales etc.). Un mare număr de școli militare sunt modele, iar Academia statului a Armatei Roșii e la înălțimea celorlalte instituții din Europa. În aceste școli sunt profesori numai ofițeri ce s-au distins din fosta armată țaristă în timpul Marelui Război și a războaielor

din lăuntrul Rusiei.

Armata Roșie numără, după știri oficiale, 1.500.000 oameni; din sursă particulară numărul este, când socotit mai mare, când mai mic. În orice caz, la nevoie, Rusia poate mobiliza 5.000.000 oameni, căci cadre pentru această masă de oameni există. Orice soldat din Armata Roșie capătă nu numai o cultură militară, ci și una politică. În cel mai rău caz, orice soldat roșu trebuie să învețe să scrie sau să citească în timpul serviciului său militar. Din știri oficiale ce se confirmă prin știri particulare, nu mai există niciun analfabet în Armata Roșie. Desigur, Armata Roșie are multe lipsuri, dar judecând după garnizoanele din anumite centre mari, ea constituie un factor militar de prim rang.

Comandantul suprem al Armatei Roșii este Kamenev, fost colonel în Marele Stat Major rus; comisarul poporului pentru Război este Trotzki; acesta din urmă este considerat ca organizatorul Armatei Roșii. Caracteristica lui Trotzki este că cunoaște adânc oamenii și depune o muncă fără preget în serviciul Armatei Roșii.

Lipsurile de care suferă Rusia și care o fac incapabilă pentru moment de operațiuni militare este lipsa de transporturi, de aprovizionări, de cai, de muniții. Din această cauză, o operațiune în mare a Armatei Roșii este exclusă pentru anul acesta.

Prin disciplina sa, prin moralul său, prin educația cetățenească ce o primește, prin zilnica perfecționare a armamentului și a mijloacelor sale de luptă, Armata Roșie va constitui în curând un factor care va intra pe primul plan al preocupărilor europene.

În opoziție cu celelalte armate din Europa, bânuite de molima imensei deziluzii și de primări morale, mai ales, și materiale de după Război, Armata Roșie este un factor tânăr și prin toate mizeriile și greutățile formidabile ale Rusiei Sovietice, a știut să salveze revoluția și să dețină azi o armată care trebuie să conteze în socotelile Europei.

Premierul britanic
Ramsay MacDonald
și Cristian Rakovski,
în 1924

DESTINUL UNUI ANARHIST JAROSLAV HAŠEK

GHEORGHE LEONARD

La 30 aprilie 1883, pe strada Školská din Praga, atunci parte a Imperiului Austro-Ungar, s-a născut Jaroslav Matei Frantisek Hašek, devenit celebru ca scriitor, jurnalist și anarhist ceh. Era fiul lui Josef Hašek – un fanatic religios, fost profesor de matematică și fizică la un liceu privat austriac, ulterior statistician în asigurări la banca pragheză „Slavia” – și al Ecaterinei Jarešová, care provenea dintr-o familie de intendenți ai prințului Schwarzenberg.

Tatăl micuțului Jaroslav, un alcoolic incurabil, moare în 1896. Mama scriitorului, Ecaterina, se va confrunta cu grave probleme financiare, fiind nevoită să se angajeze la un magazin de confecții. Familia Hašek a schimbat o duzină de adrese, din cauza întârzierilor la plata chiriei. În acest climat defavorabil, Jaroslav suferă o puternică criză existențială, transformându-se dintr-un elev silitor, dotat cu o memorie excelentă, într-un adolescent rebel, aflat într-un conflict perpetuu cu autoritățile austro-ungare.

În 1897, când avea 14 ani, participă la revoltele antigermane din Praga, distrugând afișele poliției, dărâmând simboluri ale monarhiei habsburgice sau ajutând la incendierea curții unui civil german. Tânărul este arestat și anchetat de poliție. La interogatoriu susține că pietrele din buzunar sunt minerele strânse pentru școală, dar comisarul respinge justificarea micuțului delincent, condamnat să fie împușcat fără proces, în plină stare de urgență.

În această situație, odrasla familiei Hašek a trimis acasă un bilet: „Dragă mămică! Nu mă aștepta la cină mâine, pentru că voi fi împușcat. Spune-i mamei mele că mineralele pe care le-am obținut sunt în departamentul de poliție. Când vine tovarășul meu Voitishek Gornhof, spune-i că m-au supravegheat 24 de polițiști călare. Rămâne de văzut când va avea loc înmormântarea mea“. A doua zi dimineață, comisarul a fost destituit, iar tânărul a fost eliberat.

UN ANARHIST TEMPERAMENTAL

După ce a părăsit școala la vârsta de 15 ani, Hašek lucrează pentru scurt timp într-o drogherie, în slujba unui farmacist din Praga. În 1899, revine pe băncile școlii, fiind admis la Academia Comercială, pe care a absolvit-o trei ani mai târziu. Aici devine poliglot, învățând la perfecție cinci limbi străine: rusă, maghiară, poloneză, germană și franceză. Primele povestiri umoristice, semnate cu numele real,

Valer Pop (primul din stânga),
alături de Ioan Lapedatu și Gheorghe Tătărescu

În ziua de 29 august 1940, sosind la Viena, în loc de negocieri cu delegația Ungarică, Puterile Axei ne-au pus în fața alternativei de a accepta sau nu un arbitraj fără condiții și fără rezerve, a[1] d-lor von Ribbentrop și conte Ciano, pentru soluționarea definitivă a diferendelor teritoriale între România și Ungaria. Am arătat că nu avem nicio înputernicire de a lua vreo hotărâre în ce privește arbitrajul și că asupra acestei chestiuni Bucureștiul urmează să se pronunțe.

Raportând de noua situație, s-a întrunit Consiliul de Coroană, care în noaptea de 29/30 august 1940, cu majoritate de voturi, a hotărât acceptarea arbitrajului.

D. Manoilescu a cerut ca depline puteri pentru acceptarea arbitrajului să fie date tot în formă colectivă pe numele său și al subsemnatului, depunându-se actul la Legațiunea germană din București. Aceasta s-a și făcut.

În ziua de 30 august 1940, protocolul de acceptare a arbitrajului și declarația de respectare a hotărârii de arbitraj au fost semnate numai de d. Manoilescu. Subsemnatul nu am semnat niciun act de acceptare a arbitrajului. Astfel arbitrajul de la Viena nu s-a acceptat în mod valabil de România.

Îndată după îndeplinirea formalităților protocolare, am trimis o telegramă Guvernului (semnată M. Manoilescu), prin care solicitam ca deplinele puteri încredințate Legațiunii germane să nu fie înlocuite înainte de sosirea (cu avionul) a d-lui Romalo, ministrul României la Berlin, iar d-lui Romalo i-am expus situația, arătându-i că acceptarea arbitrajului s-a produs în mod nevalabil și că deci România poate reexamina întreaga

chestiune, de astă dată în lumina rezultatului arbitrajului și are putința să repudieze arbitrajul, dacă totalitatea împrejurărilor militare și politice îi îngăduie acest gest.

Nu am cunoștință că în Consiliul de Coroană ținut în noaptea de 30/31 august 1940 – după arbitraj – s-ar fi pus în discuțiune această latură a problemei sau s-ar fi adus la cunoștința celor întruniți.

Cert este, după verificarea făcută de d. A. Cretzianu, secretar general, și d. Gh. Davidescu, directorul Afacerilor Politice din Ministerul Afacerilor Străine, că deplinele puteri pentru acceptarea arbitrajului de la Viena au fost date în mod colectiv d-lui M. Manoilescu și subsemnatului și că aceste depline puteri nu au fost înlocuite prin altele date numai d-lui M. Manoilescu. Menționez încă și faptul că arbitrajul de la Viena nu a fost publicat niciodată în *Monitorul Oficial*.

Având în vedere că deplinele puteri pentru acceptarea arbitrajului s-au dat în formă colectivă; având în vedere că deplinele puteri pentru acceptarea arbitrajului nu au fost înlocuite cu altele; având în vedere, în sfârșit, că subsemnatul nu am semnat protocolul de acceptare a arbitrajului de la Viena și actele anexe.

Este în afară de orice îndoială că actul juridico-politic de acceptare a arbitrajului de la Viena este nul de drept și România nu este ținută a respecta hotărârea de arbitraj.

Prin retragerea armatei române din Ardealul de Nord-Vest și ocuparea acestui teritoriu de armata și autoritățile ungare s-a creat deci numai o stare de fapt, nu însă una de drept.

Nevalabilitatea arbitrajului de la Viena poate fi invocată în cadrul acțiunii diplomatice pentru revizuirea arbitrajului de la Viena, în momentul socotit oportun de Guvernul regal român.

București, la 10 iulie 1941

(ss) Valeriu Pop

NB Această notă informativă a fost remisă Guvernului Antonescu la 10 iulie 1941.

Asupra celor cuprinse în Nota informativă s-a păstrat până la 23 august 1944 cea mai desăvârșită discreție. Orice indiscreție ar fi putut provoca ratificarea arbitrajului pe care Germania ar fi putut-o cere și impune Guvernului român în anii 1940 – 1944. Ratificarea însă ar fi privat România de o puternică armă diplomatică. ■

se dovedește a fi o caricatură la adresa condițiilor electorale specifice acelor timpuri. Programul său electoral milita pentru introducerea sclaviei, reabilitarea animalelor, oficializarea Inchiziției și obligativitatea consumului de alcool.

În cadrul unei conferințe electorale – ulterior, textul va fi utilizat în povestirea *Cel mai mare scriitor ceh: Jaroslav Hašek* – tânărul politician își prezintă candidatura pentru Dieta într-o manieră autoironică: „Voi trece acum, foarte pe scurt, la aprecierea caracterului meu. Un om care scrie atât de frumos ca mine trebuie să dispună, fără doar și poate, de o mare frumusețe sufletească. N-am nicio îndoială că în viitoarele alegeri pentru Dieta imperială se va ivi prilejul ca, ales fiind în unanimitate într-una sau mai multe circumscripții electorale, să spăl Parlamentul austriac de rușinea de a fi fost până în prezent lipsit de aportul celui mai nobil bărbat al Imperiului Austro-Ungar! Nu-i nevoie să mai precizez că acest cel mai nobil bărbat sunt chiar eu.“

În același timp, pe lângă activitatea politică, Hašek a devenit și co-autor al multor spectacole de cabaret (colaborează cu F. Langer, E.A. Longen, E.E. Kisch), în multe dintre ele etalându-și abilitățile artistice.

În 1912, se naște Richard Hašek, singurul fiu al scriitorului și al Jarmilei. Hašek nu se poate adapta unui stil de viață monoton și recidivează din nou, ajungând să fie internat la un azil de nebuni, după ce simulează o sinucidere prin înec și se legitimează poliției drept Sfântul Jan Nepomuk, în etate de 518 ani. Umoristul,

În 1920, în uniformă bolșevică

diagnosticat „complet sănătos“, se va simți excelent la ospiciu și va colecta materiale interesante despre nebuni, pe care mai târziu le va folosi în lucrările sale.

Sătulă de năzbâtiile soțului, Jarmila îl părăsește fără a divorța și se retrage în casa familiei Mayer. Jaroslav rămâne fără o sursă sigură de venit după ce va fi concediat și de la *Slova Cehă*, pe motiv că, la o întrunire a greviștilor de la tramvaic, a luat cuvântul și a anunțat existența unei înțelegeri secrete între an-

Cu Shulinka, în 1922

treprenori și liderii de sindicat; gazetarul nu știa că proprietarii ziarului sunt naționaliști socialiști, la fel ca și membrii Uniunii sindicale.

Numele scriitorului rebel se regăsește cu regularitate în rapoartele poliției: „în stare de ebrietate, urinând pe gardurile poliției“, „în stare de intoxicație alcoolică ușoară, deteriorează două garduri de fier“, „trăgând sperietură unui copil“ etc. Din protocoalele poliției pragheze, rezultă că tânărul certat cu legea nu are domiciliu stabil, fiind înregistrat în baza de date cu 33 de adrese diferite. Contravenientul nu și-a plătit niciodată amenzile, căci nu avea surse legale de venit și nici proprietăți confiscabile, dar a câștigat bani frumoși din aceste incidente, relatându-le în presă sub formă de povestiri umoristice.

REVOLUȚIONARUL BOLȘEVIC

La debutul primei conflagrații mondiale, locuiește împreună cu Josef Lada, celebru caricaturist ceh, ilustrator al *Aventurilor bravului soldat Svejk*. Tânărul Jaroslav duce un trai liniștit, renunță la hoinărit și se dedică în totalitate scrisului.

Primul Război Mondial îi conferă onoarea de a servi dubla monarhie în calitate de militar (*Magazin istoric*, nr. 5/2015) în cadrul Regimentului 91 Infanterie din České Budějovice, care va lupta din aprilie 1915 pe frontul din Galizia. Celebrul umorist ceh va lua parte la luptele din preajma Muntelui Sokal, vitejia sa fiind răsplătită cu o medalie de argint și înaintarea în gradul de plutonier. Mai multe detalii despre viața de pe

sunt publicate în 1900, în revista *Scrisori naționale*.

Între octombrie 1902 și mai 1903, este angajat funcționar la banca „Slavia“, dar, din cauza escapadelor prin Boemia, implicit a deselor absențe de la muncă, conducerea instituției îl va concedia. În vara anului 1903, călătorește intens prin Balcani și Europa Centrală, vizitând Sofia, București, Craiova, Ungaria, Galiția și Slovacia. Intră în contact cu „Organizația Revoluționară Internă Macedoneană“, participând activ la revolta antiotomană (*Magazin istoric*, nr. 7/2013), cunoscută sub numele de răscoală de Sfântul Ilie. Revine la Praga, în toamna aceluiași an, după ce fusese arestat de mai multe ori pentru vagabondaj. În același timp, își cristalizează concepțiile anarhiste, devenind un fervent admirator al lui Mihail Bakunin.

În primăvara anului 1903, în colaborare cu prietenul său Ladislav Hájek Domazlicky, lansează volumul de poezii *Strigăt de mai*. Tânărul autor satiric scrie doar pentru a-și asigura subzistența, utilizând diverse pseudonime, preluate din ziare sau reclame comerciale. Textele sale devin populare, deoarece oferă o lectură extrem de facilă, plinu-se pe înțelesul maselor.

În 1906, se alătură mișcării anarhiste, participând la demonstrații stradale și susținând prelegeri periodice în mediul muncitoresc. Un an mai târziu, devine redactorul revistei *Komuna*. Activitățile lui anarhiste sunt atent monitorizate de organele de ordine, gazetarul fiind frecvent arestat și închis pentru vandalism sau molestarea unui polițist, în timpul unui

Jarmila Mayerova

protest de 1 mai. În rapoartele poliției este denumit „cel mai periculos anarhist“, iar familia îl alintă cu diminutivul Mirty (în onoarea lui Bakunin).

Pe Jarmila Mayerova, viitoarea soție, o cunoaște în anul 1907. Familia Mayer nu agreează manifestările anarhiste ale scriitorului și nici stilul de viață boem al acestuia. Fiica domnului Mayer îi trimite o scrisoare, în închisoare, prin care îl avertizează că oficializarea legăturii dintre cei doi este condiționată de ruperea legăturilor cu mișcarea anarhistă. Dragostea pentru

Cu fiul, Richard

Jarmila este mult mai puternică decât relația cu anarhiștii, o dovadă solidă în acest sens fiind demisia lui Hašek de la *Komuna*. Gazetarul anarhist reușește să-și limiteze pornirile temperamentale, astfel încât, în 1908, bifează doar două arestări: o dată pentru că a smuls un steag din piața publică și a doua oară pentru implicare într-un scandal.

„CEL MAI NOBIL BĂRBAT AL IMPERIULUI AUSTRO-UNGAR“

Din 1909, devine colaborator permanent la *Slova cehă* și redactor salariat la revista *Lumea animalelor*. Colaborează periodic și la alte publicații, în special cu foiletoane, care îi vor aduce notorietatea în epocă. Familia Mayer este de acord cu căsătoria Jarmilei, eveniment ce se va produce în primăvara anului 1910.

Din rațiuni comerciale, noul redactor de la *Lumea animalelor* se va dovedi extrem de ingenios, inventând tot soiul de creaturi, pe care le descrie într-un limbaj pseudo-științific cât mai captivant. Proprietarul revistei îl va concedia, deoarece a păcălit cititorii fideli, pretinzându-le sume mari de bani în schimbul informațiilor despre animale fictive. Următorul serviciu stabil va fi tot în „Lumea animalelor“, în calitate de manager al „Institutului chinologic“, stabiliment ce conținea doar un simplu birou pentru vânzarea câinilor.

În 1911, Jaroslav Hašek pune bazele unei noi formațiuni politice, Partidul Progresului Moderat în Limitele Legii, ce

Casa lui Hašek din Lipnice

bolșevici. Chiar și după clarificarea situației, Hašek – socotit „agent al Moscovei” – va fi criticat, calomniat și batjocorit în articole extrem de acide, în tabloide, dar și în gazetele social-democrate. Intervine o rup-tură definitivă cu o parte dintre foștii săi prieteni și colaboratori, care îl disprețuiesc, socotindu-l trădător de țară și bigam. Va fi admonestat pe stradă de foștii voluntari, fără ca trecătorii să intervină în sprijinul său. Umoristul răspunde prin intermediul satirei, publicând pamflete în jurnalele comuniste autohtone.

Revoluția comunistă planificată de Moscova a eșuat lamentabil. Majoritatea consilierilor moscoviți vor fi neutralizați la

timp de poliția secretă – arestați sau ținuti sub observație –, înainte să desfășoare acțiuni destabilizatoare. Hašek, deși este liber, este obligat, lipsit de stipendiile moscovite – oricum devalorizate de inflație –, să își

vândă pe stradă lucrările, depozitate în edituri pe toată durata războiului. Se întreține din avansurile date de editori, scriindu-și operele în diverse taverne pragheze, sub influența unui consum excesiv de alcool.

În august 1921, se mută la Lipnice, la vreo 100 km distanță, motivat de atitudinea ostilă din Praga. Aici își va regăsi liniștea mult visată alături de prieteni noi, fascinați de ideile fostului comisar politic și de spiritul său altruist. Paradoxal, cu toate că veniturile – provenite din activitatea literară – sunt în creștere, familia scriitorului nu o duce prea bine, deoarece Jaroslav, celebru acum în tot districtul, își ajută material toți

cunoscuții. Angajează un cizmar personal, care repară pantofii tuturor prietenilor, și activează ca administrator al unei școli din Lipnice. Are și un secretar, căruia îi dictează primele trei părți ale romanului satiric antimilitarist *Aventurile bravului soldat Svejk*, operă ce îl va plasa pe lista marilor clasici ai literaturii universale. Romanul se va bucura de un succes imens în Cehoslovacia. Inițial va fi tipărit în fascicule, iar ulterior publicarea va fi preluată de un editor, care se va îmbogăți substanțial din vânzarea celor trei volume, în timp ce autorul propriu-zis va fi retribuit simbolic, cu suma necesară cumpărării unei case în Lipnice.

Măcinat de tuberculoză și ciroză, moare prematur, de atac de cord, la doar 39 de ani, la 3 ianuarie 1923. Prietenii praghezi au citit necrologul, dar au tratat știrea ca pe o glumă de-a scriitorului, un veritabil specialist în farse și mistificări. În lipsa prietenilor și admiratorilor, la înmormântare au participat doar Shulinka și fiul său Richard, alături de câțiva cunoscuți din Lipnice și satele apropiate.

Celebrul umorist, criticat de contemporani, și-a publicat povestirile în presa austro-ungară, sovietică și cehoslovacă, cu numele real, dar și cu pseudonim. Opera sa însumează peste 1.500 de schițe umoristice, cele mai multe fiind tipărite postum, în diverse culegeri de satiră și umor. La sugestia unui editor ceh, jurnalistul Karel Vanek va continua romanul lui Hašek, finalizând și partea a patra: *Peripețiile bravului soldat Svejk în prizonieratul rusesc și în revoluție*. ■

Ultima fotografie a scriitorului

Josef Lada, fotografie din 1940...

front sunt povestite de Hašek prin intermediul teteristului Marek, în monumentală lucrare *Aventurile bravului soldat Svejk*.

În noiembrie 1915, regimentul său va fi capturat de ruși, iar Hašek va fi internat în lagărul de prizonieri de la Darnița, lângă Kiev. Un an mai târziu, va fi transferat în alt lagăr, din regiunea Samara. Aici se îmbolnăvește de tifos, dar își revine rapid. Urmând exemplul altor conaționali, se alătură Legiunii cehoslovace și lucrează ca angajat al ziarului *Cehoslovac*, publicat la Kiev. În vara anului 1917, pentru merite deosebite în bătălia de la Zborov, i s-a acordat Ordinul Crucea „Sf. Gheorghe”, clasa a IV-a.

După Pacea de la Brest-Litovsk (*Magazin istoric*, nr. 9/2014), din cauza dezacordurilor cu voluntarii cehoslovaci, reprezentați de Consiliul Național Cehoslovac, scriitorul se va alătura Armatei Roșii și va deveni membru al Partidului Comunist Bolșevic (*Magazin istoric*, nr. 2/1997, 11/2007,

6/2009). În decembrie 1918, devine comandant-adjunct în orașul Bugulma din Tatarstan, iar în scurt timp preia funcția de comandant suprem. Amintirile din această perioadă sunt reproduse în culegerea de povestiri *Cum am devenit comandantul Bugulmei*.

În curând, în ianuarie 1919, este transferat la Ufa, unde va funcționa ca responsabil de tipografie, publicând ziarul bolșevic *Calea noastră*. La noul loc de muncă, Hašek își va cunoaște viitoarea soție, Alexandra Gavrilovna Lvova (Shulinka), care îi va rămâne alături până la moarte. Fiind încadrat în Armata 5 bolșevică, care se îndrepta spre estul Rusiei, scriitorul va poposi în orașele Celeabinsk, Omsk, Krasnoïarsk și Irkutsk. În această ultimă locație, este victima unei tentative de asasinat, dar scapă cu răni superficiale. La Irkutsk, Hašek este șeful secției organizatorice și de informații a Armatei 5. Este ales deputat în consiliul orașului, dar va desfășura și muncă gazetărească, în calitate de redactor-șef al ziarelor *Furtuna* (în limba germană), *Atac* (în limba maghiară) și *Flacăra* (în limba rusă).

În această perioadă, fiind un autodidact veritabil, dobândește cunoștințe elementare de limbă chineză. Unele zvonuri, alimentate chiar de celebrul umorist, susțin că în răstimpul petrecut în Siberia s-ar fi deplasat în Mongolia, pentru o întrevedere cu un general chinez. După încheierea războiului civil, își cumpără o casă la Irkutsk, unde va locui câteva luni, neîmpăcându-se cu „legea uscată”

ce implica abținerea totală de la alcool.

PERIPEȚIILE BRAVULUI SOLDAT

În noiembrie 1920, Cehoslovacia se confruntă cu o criză politică majoră (*Magazin istoric*, nr. 11/2003), cauzată de greva generală desfășurată concomitent cu implementarea unei republici sovietice în Kladno. Comuniștii cehi refugiați în Rusia Sovietică sunt instruiți să revină în patrie, cu scopul de a contribui la declanșarea revoluției proletare mondiale (*Magazin istoric*, nr. 11/2017). Profitând de această decizie cominternistă, în decembrie 1920, Hašek, însoțit de Shulinka, revine la Praga. Aici, i se va intenta un proces de

... și o ilustrație a sa:
Soldatul Svejk este dus la oaste de menajera sa

bigamie, însă cazul său va fi rapid clasat pe motiv că legislația sovietică nu era recunoscută în Cehoslovacia. Pe moment, va reveni la stilul de viață boem antebelic, lucrând la cabaretul „șapte Roșii”.

Ziarele pragheze publică o serie de necrologuri prin care deplâng dispariția scriitorului în Rusia în condiții extrem de bizare: fie spânzurat de voluntarii cehoslovaci, fie executat de

Fragment dintr-o lespede funerară
descoperit în anul 2020

(arhiva foto a Muzeului Județean de Istorie și Artă Zalău)

2020 în ruinele bisericii, cel care face legătura directă cu familia Báthory este un fragment dintr-o lespede funerară. Acesta nu este un fragment oarecare, ci bucata care lipsea din gisantul spart/fragmentar păstrat astăzi în actuala Biserică Reformată din Pericei!

Despre cei doi gisanți pomeniți mai devreme se știe că provin dintr-o biserică mai veche, dispărută, dar descoperirea din anul 2020 a fragmentului de lespede funerară (care lipsea!) a demonstrat că biserica identificată în săpăturile

Coif fragmentar
din fier (sus)
și buzdugan
din fier
(arhiva foto
a Muzeului
Județean
de Istorie
și Artă Zalău)

arheologice este locația de proveniență a celor două lespezi funerare ale membrilor familiei Báthory (ramura de Pericei). Sursele documentare medievale vorbesc despre existența la Pericei a unei capele a familiei Báthory. Descoperirea gisanților între ruinele bisericii dezvelite arheologic în anul 2020 indică faptul că edificiul ecleziastic respectiv (care a fost biserica satului medieval) a avut și rolul de capelă funerară pentru membrii familiei Báthory.

Cu adevărat, în anul 2021 norocul a însoțit echipa de arheologi care cercetează situl! În primăvară (luna mai) a fost descoperit un context arheologic extrem de interesant, locul reînhumării unui personaj de rang înalt, nobiliar, cu un inventar arheologic de excepție: coif, armură, sabie, pîteni, buzdugan!

Artefactele de excepție descoperite (armură cu decor realizat în tehnica *niello* «tehnica de ornamentare prin incizare/gravare în metal, în acest caz fier» cu ornamente suflate în aur, nituri de prindere aurite, buzdugan decorat cu elemente geometrice etc.) se află în plin proces de restaurare și conservare. Contextul arheologic împreună cu lotul de artefacte descoperite este în curs de studiere, până în prezent fiind aplicate mai multe metode de analiză științifică, fiecare furnizând o serie de date interesante.

Având în vedere caracteristicile speciale ale descoperirii respective, nu este exclusă posibilitatea ca defunctul să fie un membru al familiei Báthory (ramura de Pericei), unul dintre cei înmormântați în vechea biserică medievală, ale cărei urme au fost identificate în săpătura arheologică din anul 2020. În momentul finalizării tuturor investigațiilor, rezultatele vor fi prezentate în totalitate lumii științifice și publicului larg într-un studiu dedicat.

Despre posesiunile familiei Báthory de la Pericei cunoaștem câteva date oferite de sursele documentare medievale. În anul 1559 este pomenită o casă mare. Un alt document dinaintea de anul 1602 vorbește despre *domus et curia nobiliaris* (casa și curtea nobilului), iar un altul (de la 1625) face referire la *castello Prechen* (castelul «de la» Pericei). Localitatea Pericei este menționată în anul 1601 ca *oppidum* (târg).

Deocamdată, urmele și locația acestui *castello* nu au fost identificate, dar, în următoarea etapă de investigare arheologică, cercetările vor fi extinse prin scanări ale solului, sondaje de verificare și apoi săpături sistematice. ■

PE URMELE FAMILIEI BÁTHORY (RAMURA DE PERICEI). O INVESTIGAȚIE ARHEOLOGICĂ

DAN BĂCUȚ-CRIȘAN,
TIMEA KERESZTES

Locul, rolul și importanța familiei Báthory în istoria Transilvaniei (și nu numai!) rămân realități de necontestat! Conform surselor documentare medievale, prezența familiei Báthory la Pericei începe cu descendenții lui János Báthory Szaniszlófi (1462 – 1500). În centrul localității Pericei (comuna Pericei, județul Sălaj), pe malul stâng al râului Crasna, se află Biserica Reformată, a cărei construcție a început în anul 1668 (finalizată în anul 1774). Biserica respectivă a fost construită în mai multe etape cu piatră spoliată din ruinele unei biserici mai vechi. În această biserică, pe lângă elementele arhitecturale gotice (segmente de ogivă, ancadrament de ușă), se mai păstrează două lespezi funerare (renascentiste, datate în a doua jumătate a secolului al XVI-lea), una întreagă și una ruptă în bucăți (incompletă), care redau doi defuncți de sex masculin (întinși pe spate), îmbrăcați în armuri de cavaleri (gisanți). Lespezile funerare au aparținut unor membri ai familiei Báthory (ramura de Pericei), fapt argumentat de prezența pe cantul unuia dintre gisanți a blazonului familiei respective.

*Cercetarea și prelevarea inventarului funerar descoperit în anul 2021
(arhiva foto a Muzeului Județean de Istorie și Artă Zalău)*

Proiectele administrației locale de investiții pe strada Gócs, la nr. 668, au determinat derularea unor campanii de săpături arheologice în locația respectivă.

În anul 2020, cercetările au dus la dezvelirea parțială a resturilor unei biserici, dezvelire doar parțială deoarece aceasta se dezvoltă planimetric în afara suprafeței investiționale. În ceea ce privește planimetria, datele obținute până acum arată că această construcție ecleziastică avea un cor poli-

gonal, pe latura nordică fiind identificată o cameră care, cel mai probabil, funcționa ca sacristie.

După descoperire, atenția echipei de arheologi s-a îndreptat spre plasarea cronologică a monumentului. Sursele documentare medievale vorbesc despre faptul că în localitatea Pericei a mai existat o biserică, mai veche, construcție ecleziastică distrusă în timpul invaziilor otomane din anii 1658 și 1660, invazii care au afectat și comuna Pericei.

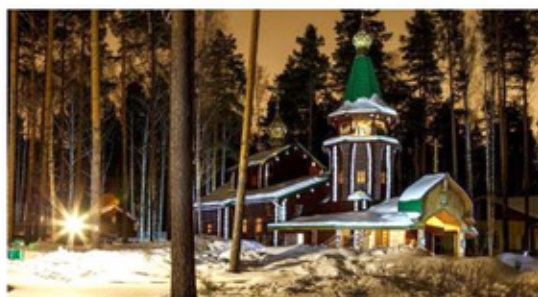
Dintre toate artefactele descoperite în anul

*Doctorul Evgheni Botkin,
din 1908, în slujba familiei țarului,
alături de care avea să își găsească sfârșitul
(aici cu Maria și Anastasia)*

detalii parcursul odioasei operații de ascundere a cadavrelor în gura unei mine părăsite. Bolșevicii nu au putut astupa bine toate urmele. S-au apucat să dezmembreze leșurile și le-au aruncat în primul loc care li s-a părut convenabil în acea noapte de 17 iulie 1918. Iar o săptămână mai târziu albgardiștii, intrați în Ekaterinburg, au pornit pe urmele familiei țariste. Au angajat un detectiv cu experiență, Nikolai Sokolov, care s-a ocupat de caz aproape un an întreg. El a adunat bob cu bob mărturii de la martori, țărani de-ai locului, care auziseră agitație și înjurături în noaptea cu pricina. Abia în vara lui 1919, lângă gura de mină nr. 7, dezafectată, au fost găsite obiecte personale ale țarului și un deget. S-au gândit că este al țarinci și că bolșevicii l-au tăiat pentru inelul de pe el. Alături se afla un morman de cenușă cu fragmente de îmbrăcăminte. Au dezgropat acolo și două pietre prețioase. „Nu mai există nicio îndoială că trupurile au fost duse într-o pădure de pin, unde este și un lac și sunt multe guri de mine în paragină... ar fi fost greu de secat un lac și de destupat gurile de mine ca să le găsești,” scria Charles Elliot, consul

*Biseriță din lemn
înălțată în omagiu familiei ucise,
pe locul unde au fost îngropate rămășițele*

britanic pe lângă armata albgardiștă.

Englezii au manifestat mult interes față de cercetări, reiese din arhivele publicate. Ei l-au grăbit, probabil, pe Sokolov. Care, și el, avea îndoilele lui, pentru că și martorii se încurcau în declarații. Unii vorbeau și despre un alt loc, Porosionkov Log, unde ar fi putut fi ascunse trupurile. Iar vreme de verificat nu a fost. În iunie 1919 Ekaterinburgul – oraș care va rămâne marcat pentru totdeauna de acest asasinat – a fost cucerit de bolșevici. Detectivului i s-a ordonat să lase totul baltă și să plece. Abia când a ajuns în emigrație a întocmit un raport detaliat. Vorbea în el despre acid sulfuric turnat peste leșuri, despre foc, acolo unde acidul nu a ajuns. Scria însă și că el personal a văzut resturi umane intacte. 100 de ani mai târziu cercetătorii ruși au stabilit că Nikolai Sokolov a făcut adesea apel la imaginație. Degetul găsit aparține doctorului Evgheni Botkin, împușcat odată cu Romanovii, și nu țarinci. S-a demonstrat și că ucigașii au aruncat grenade ca să sfărâme trupurile. Dar fără succes. Numai leșul doctorului a fost atins și acela parțial.

*După intrarea
bolșevicilor în oraș,
Nikolai Sokolov,
cel însărcinat să afle
unde sunt ascunse
trupurile Romanovilor,
a trebuit să se deghizeze
în țaran simplu ca să scape*

I parte dintre trupuri au

fost ascunse în Porosionkov Log, foarte aproape de un drum, pe care Nikolai Sokolov a trecut de multe ori, fără să vadă nimic suspect. Își amintește chiar Iakov Iurovski, aflat la comanda plutonului de execuție. „Trupurile au fost așezate în groapă, apoi am turnat peste fețe acid sulfuric, ca să nu fie recunoscute și ca să nu iasă miasma în afară, pentru că groapa nu era adâncă. Am acoperit cu pământ, cu crengi uscate, am călcat de mai multe ori, bătătorind locul, ca să nu se mai vadă nici urmă de groapă. Și secretul s-a păstrat, alții nu au găsit locul unde i-am îngropat“.

Albgardiștii și rudele țarului au luat însă de bună integral versiunea Sokolov. Apoi ziarele britanice de mare tiraj au difuzat-o. Tot Nikolai Sokolov este cel care a lansat ideea unei ucidere rituale, pornind de la înscrisurile de pe pereții camerei unde a avut loc crima. Semne cabalistice, evident, a afirmat el. În

CRIMA DIN CASA IPATIEV NOI DEZVĂLUIRI

FLORENTINA DOLGHIN

Un fotomontaj cu membrii familiei țariste, care a circulat între rușii monarhiști din emigrație

În numărul din luna noiembrie al revistei anunțăm apariția la Moscova a primului volum intitulat Crima secolului, care, pe baza cercetării arhivelor centrale și regionale, aducea lumină asupra asasinării familiei țariste a Rusiei, în perioada tulbure ce a urmat revoluției bolșevice din 1917. Revenim, pentru că presa rusă a semnalat continuarea dezvăluirilor în al doilea volum, recent publicat, care răspunde și altor enigme ce au circulat în această sută de ani cu privire la masacrul din subsolul casei Ipatiev.

În ziua de 17 iulie 1998 porțile Catedralei „Sfinții Petru și Pavel” din Sankt Peterburg s-au deschis ceremonios în fața suitei prezidențiale a lui Boris Elțin, din care făceau parte guvernatorul Sankt Peterburgului, înalți funcționari de stat, membri ai Casei Romanov și... o singură față bisericască: preotul care trebuia să officieze slujba de înmormântare a familiei țariste, împușcată cu exact 80 de ani în urmă. Toată lumea îl aștepta pe patriarhul Aleksii al II-lea, dar acesta și-a anulat prezența în ultimul moment. Ceea ce a știrbit din strălucirea ceremoniei. De altfel și cuvintele rostite de preot au nedumerit: „Odihnește, Doamne, pe robii Tăi...”, fără a enumera numele lor. Biserica ortodoxă rusă nu acceptase rezultatele expertizei rămășițelor găsite lângă Ekaterinburg, la care participaseră cercetători nu numai din Rusia, ci și din Anglia și S.U.A.

Motive existau. Pe craniul unui bărbat de 50 de ani, presupus al lui Nicolae al II-lea, nu se descoperise nicio incizie. Or, în timpul vizitei lui de inițiere în Japonia, cu trei ani înainte de a urca pe tron, moște-

nitorul fusese lovit de un polițist smintit cu o sabie, pe care prințul George al Greciei, aflat alături, a avut prezența de spirit și îndemânarea de a o contracara cu bastonul. Oricum, sabia trebuia să fi lăsat urme. Nicolae fusese rănit și se întorsese imediat în Rusia.

A generat îndoiele și faptul că experții identificaseră atunci doar cinci dintre cei șapte membri ai familiei: țarul cu soția, prințesele Olga, Tatiana și Maria. Aleksei și Anastasia lipsau. De unde și versiunea salvării lor miraculoase. Biserica nu accepta ca oamenii să se închine unor false moaște. În anul 2000 patriarhul Moscovei a canonizat familia imperială rusă și a nominalizat locurile de pelerinaj: casa Ipatiev, cea dărâmată în 1977 și pe locul căreia s-a construit în 2003 o biserică, și mănăstirea de la Ganina lama (Groapa lui Ganca), la 15 km nord de Ekaterinburg, într-o pădure de pini, unde fuseseră îngropate trupurile. Deci nu Catedrala „Sfinții Petru și Pavel”, unde era înmormântată întreaga dinastie Romanov, inclusiv ultimul țar și familia lui.

Noul volum al *Crimei secolului* descrie cu

ISTORIA ȘI BENZILE DESENATE

GABRIELA GÎRMACEA

Neîndoiește că în învățământ este nevoie de o schimbare majoră. Generația tânără poate fi atrasă spre studiu îndeosebi prin factorul vizual. În ultimii ani, am văzut în librării și la târgurile de carte organizate înainte de pandemie standuri speciale cu benzi desenate, care propun publicului reviste sau cărți cu teme variate. Predomină aventura sau lumea fantastică, însă am remarcat cu bucurie că pe standuri au început să-și găsească loc și cărțile cu benzi desenate ce prezintă aspecte din istoria universală. Sunt traduceri ale unor cărți apărute în străinătate. Editions Glénat și-a propus să-i apropie pe cititorii de toate vârstele de istorie și a reunit specialiști de prestigiu din domeniu pentru a crea povești interesante, desene atractive, în spiritul epocii sau al personajului vizat, alături de imagini și hărți.

Împăratul Napoleon I și bătăliile purtate de el, subiect de benzi desenate îndrăgit de copii (și nu numai)

Soliman Magnificul este unul dintre sultanii otomani pe care televiziunea i-a adus, cu ceva timp în urmă, în fața publicului printr-un serial de mare succes – *Süleyman*. În Turcia, serialul a stârnit un mare interes, iar editurile au publicat o serie de cărți care au relansat interesul pentru o epocă, o mentalitate sau un stil de viață. La Grenoble, Editions Glénat a reunit specialiști în istoria islamului și a creat o lucrare deosebită – *Soliman Magnificul*, publicată în România la Editura DPH. Julien Loiseau, conferențiar la Universitatea Montpellier-3 și autor al mai multor volume despre spațiul islamic, este consultantul științific al acestei lucrări, care-i apropie pe copii de un subiect dificil și interesant, în același timp. Lui i s-a alăturat ilustratorul român Cristi Păcurariu, care a mediat înțelegerea textului, scris de Clothilde Bruneau și Estéban Mathieu, prin imagini ce-l ajută pe cititorul mic, îndeosebi, să-și contureze o impresie despre epocă.

O altă personalitate istorică ce a devenit subiect

Președintele Federației Ruse, Boris Elțin, cu soția, Naina, la ceremonia din 1998 din Catedrala „Sfântul Petru și Pavel”

1990 legende care circulau în afara țării au ajuns și în Rusia. S-a spus atunci că „Iurovski și ceilalți erau evrei”. Biserica ortodoxă rusă a cerut anchetatorilor să verifice această ipoteză. „Nu, uciderea Romanovilor nu a fost un complot evreiesc”. Înscrisurile de

pe pereți nu sunt texte religioase iudaice, ci aparțin unor soldați semianalfabeți, care scriau cu greșeli elementare de ortografie.

S-a stabilit că ADN-ul a șapte persoane (țarul, soția și cei cinci copii) dintre cele 11 erau foarte asemănătoare. Corespund în mare măsură codului genetic al membrilor actuali ai casei Romanov. S-au găsit și forme mutante ale genului F9, din care se dezvoltă hemofilia, boală de care suferea țariviciul Aleksei. Expertiza antropologică a adus și ea lămuriri. Toate femeile aveau o formă de cap destul de rar întâlnită. Iar craniul nr. 4, înmormântat la Peterburg, presupus a fi al lui Nicolae al II-lea, are o particularitate interesantă, o asimetrie a bărbiciei. Ceea ce se vede în fotografiile țarului din tinerețe, înainte să poarte permanent barbă. „Forma, dimensiunea, localizarea oaselor obrazului drept corespund descrierii loviturilor pricinuite de sabia japonezului, în 1891”, este concluzia antropologilor. Așadar, scepticii nu ar mai avea de ce să se îndoiască. Dar ei continuă să o facă. ■

SICA, PUMNALUL CURB AL ARISTOCRAȚIEI DACILOR

(Urmare din p. 42)

În crezul politic și etno-cultural determinat de războaiele endemice dintre barbari, regatele elenistice aflate în derivă și expansiunea romană tot mai agresivă, apare această nouă identitate regională. În cadrul ei, celtii reveniți din expediția nefericită contra Greciei și așezați în nord-vestul Bulgariei actuale, unde și-au luat numele scordisci au avut un loc și o contribuție esențială. În ciuda acestui rol, principalii beneficiari ai acestei osmoze au fost dacii, singurii dintre participanții la hibridizarea inițială care și-au însușit substanțial noua identitate, pe care au solidificat-o în scurt timp sub forma unui puternic regat situat în Munții Orăștici. Asta dacă nu cumva dacii, apăruiți ca de niciunde pe scena istoriei, nu reprezintă de fapt numele pe care și l-au luat amestecul de geți, traci

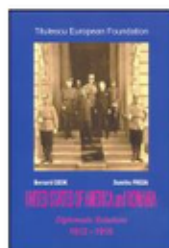
și celți, iar la final „dacii” erau o elită militară celtică topită în masa războinicilor traci. Istoriografia română contemporană este încă distantă și ușor reticentă, după un secol de dacism, în acceptarea contribuției și componentei celtice la edificarea Regatului dac (*Magazin istoric*, nr. 5/2021).

Armamentul comun adoptat de elitele războinice în discuție conținea contribuții remarcabile aparținând atât tracilor, cât și celtilor și reflecta noile moduri de luptă și paradigme spirituale. Războinicii aristocrați foloseau spada lungă de tip *celtic* în locul diverselor tipuri de *mahaire* anterioare, își protejau corpul cu armuri de zale și coifuri, iar scutul mare și oval, purtat pe antebraț, permitea detașarea de grup în timpul luptei, care devenise prioritar o inițiativă personală, cu accente eroice. Dețineau cai temperamental, dresați, pe care

și controlau cu o zăbală dură și cu pinteni de metal, ceea ce le permitea modificări bruște de direcție și deplasări lungi și rapide. Foloseau pumnale curbe, cu lama gravată, armă care îi însoțea pretutindeni, atât în expedițiile militare, cât și în morminte, atunci când le sosca sorocul. Eterogenele elite militare, care aveau propria lor istorie, propriul fond cultural, propriile tehnologii, strategii și aspirații, au reușit să-și absoarbă reciproc caracteristicile și să le valorifice atât în direcția consecințelor imediate, cât, mai ales, în perspectivă. Rezultatul a fost un tip de războinic nou, al cărui echipament îl recomandă drept un cavalerist greco-roman, bine înarmat și antrenat, clar determinat psihologic. Un real model de succes într-o lume dominată de aspirații și valori marțiale.

(Va urma)

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Bernard Cook, Dumitru Preda – UNITED STATES OF AMERICA AND ROMANIA. DIPLOMATIC RELATIONS 1912 – 1919. SECOND EDITION REVIEWED**
Editura Cavallioti, București, 2021, 289 pp.

● **SILVAN: ISTORIC ÎN IMAGINI AL EPOCII SALE** (coordonator **Adrian-Silvan Ionescu**)
Editura Muzeul Național Cotroceni, București, 2021, 229 pp.

● **Alexandru M. Tănase, PhD; Mihai Rădoi – FINANȚE ȘI CHESTIUNI MONETARE ACTUALE**
Editura P.P. „Profit” S.A. și Tipografia Centrală, Chișinău, 2021, 391 pp.

● **Sorin Cristescu – DIPLOMAȚIE ÎN VREME DE RĂZBOI. EDIȚIA A 2-A REVĂZUTĂ ȘI ADĂUGITĂ**
Editura Fundația România de Măine, București, 2021, 306 pp.

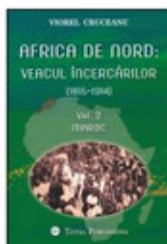
● **Traian D. Lazăr – ȘTEFAN GHEORGHIU, CONSTANTIN MĂNESCU, PANAIT ISTRATI. A TREIA GENERAȚIE DE SOCIALIȘTI**
Editura PLOIEȘTI-MILENIUL III, Ploiești, 2021, 217 pp.

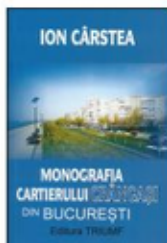
● **RAPOARTELE ADIRI, PERIOADA 2003 – 2019** (Asociația de Drept Internațional și Relații Internaționale-ADIRI. Secretariat: Șos. Kiseleff 47, Sector 1, București. Ediție coordonată de **Diplomat Ministru Consilier Ing. Gheorghe Lupeș, secretar executiv ADIRI**)
Editura Semne, București, 2021, 233 pp.

● **Principesa Sofia a României – MĂNĂSTIREA ROMÂNĂ. SĂRBĂTORIND COMUNITĂȚILE SPIRITUALE ALE ROMÂNIEI. THE ROMANIAN MONASTERY. CELEBRATING ROMANIA'S SPIRITUAL COMMUNITIES** (Cuvânt-înainte/Foreword **ASR Principele Radu**; Prefață/Preface **Adrian Cioroianu**)
Editura Corint Books, București, 2021, 199 pp.

● **Viorel Cruceanu – AFRICA DE NORD: VEACUL ÎNCERCĂRIILOR (1815 – 1914). VOL 2 (Maroc), 3 (LIBIA)**
Editura Total Publishing, București, 2019 (vol. 2), 2020 (vol. 3), 180 pp. (vol. 2), 115 pp. (vol. 3)

● **Ion Cârstea – MONOGRAFIA CARTIERULUI CRÂNGAȘI DIN BUCUREȘTI**
Editura Triumph, București, 2021, 242 pp.

● **Ulysse de Marsillac – BUCUREȘTIUL ÎNTRE ORIENT ȘI TENTAȚIA MODERNITĂȚII** (selecție, note și introducere de **Adrian Majuru**; traducere din limba franceză de **Elena Rădulescu**)
Editura Corint Books, București, 2021, 162 pp.

● **Katja Hoyer – FIER ȘI SÂNGE. CREȘTEREA ȘI DECĂDEREA IMPERIULUI GERMAN. 1871 – 1918** (traducere din limba engleză de **Cristian Nica**)
Editura Meteor Press, București, 2021, 301 pp.

● **DOCUMENT. BULETINUL ARHIVELOR MILITARE** Anul XXIV, nr. 3(93)/2021, 100 pp.

Istoria Franței...

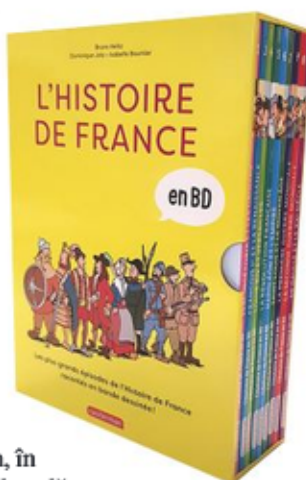
pentru lumea benzilor desenate este Napoleon Bonaparte. El continuă să fie în atenția publicului de orice vârstă, iar benzile desenate îi prezintă povestea și adevărul istoric. De data aceasta, povestea se concentrează pe ascensiunea lui Napoleon, în timp ce partea a doua aduce lămuriri cu privire la întreaga carieră politică și la destinul său. Editorii au realizat materialul apelând la un consultant științific, Jean Tulard, profesor de istorie și doctor în Litere la Universitatea Sorbona și la Institutul de Științe Politice din Paris. Din echipa de realizare a proiectului îi menționez pe ilustratorul Fabrizio Fiorentino și pe scenaristul Noël Simsolo.

Demersul acestor echipe reprezintă un succes, deoarece colecția intitulată *Personaje care au făcut istoria* îmbină aspectele care țin de creativitate și de imaginație sau de legendă și adevăr istoric. Editorii își prezintă astfel demersul: „Autori de benzi desenate și istorici universitari își reunesc aici talentele pentru a crea portrete biografice interesante, schițând acele destine strălucitoare care l-au plămădit pe al nostru“.

După ce și-au atras cititorii prin ficțiune, editorii au inserat, în partea a doua a cărților, un capitol în care prezintă epoca, o cronologie cu privire la viața personalității respective, referințe bibliografice și imagini autentice preluate din arhive sau din biblioteci prestigioase, cititorul putând astfel să facă un studiu comparativ între adevărul istoric și imaginația ilustratorului sau a scenaristului. Astfel, istoria se apropie de micul cititor, care își completează, într-un mod viu colorat și foarte bine documentat, informațiile transmise de școală și de manual.

Un demers foarte interesant, cu

... și Istoria muzicii, alte mari istorii,
excelent prezentate
(cu consilieri experți de specialitate)
prin imaginile BD-urilor

privire la istoria recentă de data aceasta, îi aparține lui Marjane Satrapi, romancieră, graficiană și regizoare cu origini iraniene, care trăiește de mulți ani la Paris. *Persepolis* este numele romanului său grafic, inspirat din copilăria ei petrecută la Teheran și apărut la Editura Art. Dacă ar fi să încadrez cartea în canoane literare, s-ar putea spune că este un *Bildungsroman* (roman al formării unui personaj), însă interesul stărnit de volum, după care s-a realizat un desen animat prezentat în 2008 la Festivalul de Film de la Cannes, vine din mesajul subtil transmis de autoare cu privire la modul cum istoria schimbă destinul oamenilor. Ziarul american *New York Times* a scris că romanul este fermecător, pur și simplu „îți-e greu să-l lași din mână“.

Editorii simt că publicul tânăr întâmpină, uneori, dificultăți în a-și imagina și a înțelege o lume sau alta descrisă într-o carte. Ceea ce este explicabil, deoarece el este legat de audio-vizual și și-a pierdut răbdarea de a citi lungi pasaje descriptive. De aceea, pentru ca mesajul să ajungă la cititorii tineri, editorii apelează tot la banda desenată. Mă gândesc îndeosebi la romanul grafic *Să uciți o pasăre cântătoare* de Harper Lee, apărut la Editura Polirom și inspirat dintr-un episod biografic, care aduce în discuție discriminarea rasială și efectul acesteia asupra copiilor, ce-și pierd inocența. Contextul istoric în care a apărut cartea era destul de dificil pentru populația americană care se străduia să depășească niște bariere legate de mentalitate sau de respectarea drepturilor omului indiferent de sex, rasă sau apartenență la o condiție socială. Romanul grafic respectă firul narativ din romanul clasic, însă îl completează prin imagine.

Avantajul benzilor desenate constă în faptul că publicul lor poate avea vârste diferite: de la copil la adult. Fie că este vorba de ficțiune sau de nonficțiune,

impactul vizual este profund, imaginea face credibil mesajul, iar personajele apar surprinse în acțiuni care facilitează identificarea unor trăsături de personalitate. Prin benzile desenate de inspirație istorică pe care editorii le propun cititorilor, afirmația lui Miron Costin „nu este omului mai plăcută zăbavă decât cetitul cărților“ ne sugerează că putem găsi clipe de răgaz pentru a reflecta asupra unor momente din istorie și a înțelege că „nu sunt vremurile sub noi, ci noi sub vremei“. ■

SALSAL ȘI SHAHMAMA

ION BISTREANU

La jumătatea lunii martie 2001, canalul TV Al Jazeera transmitea în direct aruncarea în aer a celor două uriașe statui ale lui Buddha din Valea Bamiyan (Afganistan). În câteva secunde, o istorie veche de 1.500 de ani a fost transformată în pulbere...

Prima atestare documentară despre statuile Buddha din valea Bamiyan a apărut în jurnalul *Călătorie spre Apus* al pelerinului budist chinez Xuanzang. În drumul spre India (numită atunci de chinezi „Țara din Apus”), de unde urma să ia copii după sutrele originale ale învățăturilor lui Buddha, Xuanzang poposește, la 30 aprilie 630, la Bamiyan, oraș-cetate situat la o altitudine de 2.500 m, în centrul unei lungi văi care separă lanțurile montane din Hindukuș și Koh-i-Baba.

Regatul Bamiyan, aflat pe traseul comercial istoric al Drumului Mătăsii, a fost un punct de întâlnire al culturilor Gandhara indiene, chineze și greco-romane, precum și un loc în care budismul a coexistat

pașnic cu hinduismul și, mai târziu, cu islamul. El găzduia unul dintre cele mai mari complexuri monastice budiste, care a atins apogeul în secolele IV – VIII, până la invazia islamică a Califatului Abbasid în anul 770, după care budismul dispăre, odată cu islamizarea totală a regiunii în anul 977, sub dinastia ghaznavidă.

DESACRALIZAREA LE SALVEAZĂ

Pelerinul chinez nota în jurnal că în Valea Bamiyan trăiau peste 1.000 de preoți, în zece mănăstiri budiste care aparțineau grupării religioase Hinayana („Micul Vehicul”), considerată cea mai conservatoare școală a budismului.

Pelerinul budist chinez Xuanzang este cel dintâi care menționează statuile în jurnalul său (sec. VII)

La nord-est de orașul-cetate, el localizează statuia unui Buddha în picioare, săpată direct în stâncă, de cca 55 m: „nuanțele sale aurii iradiază în toate părțile, iar ornamentele sale prețioase orbesc ochii prin strălucirea lor”. La vest, la o distanță de cca 800 m, se afla o altă statuie, de cca 38 m înălțime, pe care o identifică drept *Buddha Sakyamuni*.

Imagine panoramică a văii Bamiyan, cu Salsal în stânga și Shahmama în dreapta

CUM ȘI-A LĂSAT FRANCISC I BARBĂ

6 ianuarie 1521. Francisc I, tânărul rege al Franței (are 26 de ani), sărbătorește Epifania, praznicul Botezului Domnului, la Romorantin, în pitoreasca și sălbatica regiune Sologne, din centrul țării, unde mulți nobili și-au construit castelele și reședințele, între care Chambord și Cheverny. Suveranul, cu o suită numeroasă, se află în vizită la vărul lui, contele de Saint-Paul.

Prin tradiție, în această zi se mănâncă așa-numitul „tort al regilor” (*la galette des rois*), în care se pune un bob ce revine aleatoriu unui comesean, care primește felia ce-l conține. Acesta este declarat rege pentru o zi, i se pune o coroană pe cap și poate da gajuri, adică pedepse hazlii. Obiceiul, care se trage de la Saturnaliile romane, consacrate zeului Saturn, dăinuie până astăzi în Franța, bobul fiind în timp înlocuit cu o monedă de aur sau argint, un năsturel de porțelan, din metal aurit sau, mai nou, din material plastic.

De Epifania anului 1521 prețiosul bob nimerește în gura vărului, contele-gazdă. Ca să se amuze, Francisc, care se simte excelent în aceste locuri, unde și-a cunoscut și soția, pe Claude de France, își antrenează prietenii într-un fel de atac asupra rezidenței câștigătorului, în care aruncă cu bulgări de zăpadă, ouă și cartofi. Unul dintre falșii asediați răspunde lansând prin fereastra casei – rară construcție de cărămidă și piatră, decorată cu romburi din cărămizi verzi emailate – un tăciune luat din foc, care, din nenorocire, îl lovește fix în față pe suveran. Grav rănit, acesta își pierde cunoștința, rămâne câteva zile în comă, mulți cred că va muri, apoi își revine. Ca să-i trateze rănilile, medicul cere să fie ras. Pentru că începe să aducă a călugăr și ca să-și ascundă cicatricile de pe obraz, Francisc I decide să-și lase barbă. Curând toți bărbații de la Curtea Franței o vor purta.

De fapt, moda bărbii a apărut cu câțiva ani în urmă în Italia. S-a spus că soldații țării, care înregistraseră eșec după eșec în așa-numitele „războaie pentru Italia”, unde au avut de înfruntat armatele Spaniei și Franței, ar fi fost mult prea efeminați și de aceea nu obținuseră victorii. Așa că și-au lăsat barbă, ca semn de virilitate. Chiar Papa Iulius al II-lea (1503 – 1513) a arborat o barbă lungă, cum nu mai văzuse Vaticanul de multă vreme.

De la Curtea Franței, barba a prins la cea a Angliei, odată cu Henric al VIII-lea (1509 – 1547), iar în Franța moda ei a durat aproape un veac, ultimul suveran bărbos fiind Henric al IV-lea (1589 – 1610). Fiul său, Ludovic al XIII-lea, a preferat mustața. Disparută total odată cu înstăpânirea perucii, barba nu va reapărea decât la mijloc de secol XIX.

De dragul anecdotei să amintim că omul care era gata-gata să-l ucidă pe Francisc I a fost, spun cronicile, contele Jacques I de Montgomery. El a avut ideea, amuzându-se, să arunce cu un tăciune. La 20 mai 1559, 38 de ani mai târziu, în timpul unui turnir, Gabriel de Montgomery, fiul acestuia, i-a străpuns accidental ochii cu lancea fiului lui Francisc I, regelui Henric al II-lea (1547 – 1559), care, în urma rănilor și în pofida eforturilor chirurgului regal Ambroise Paré, a murit la 10 iulie același an de septicemie. Avea doar 40 de ani. Blestem? Fatalitate?

Portul bărbii și al mustății a evoluat în funcție de civilizații, de credințe sau pur și simplu de modă. Dacă în Egiptul antic numai zeii și faraonii erau purtători de barbă, pentru greci barba era apanajul înțelepciunii și virilității. Roma a respins-o însă secole de-a rândul, până la împăratul Hadrian (117 – 138). În Evul Mediu, Biserica Catolică a interzis-o pentru a marca ruptura cu Biserica Ortodoxă.

F. D.

s-a dat numele de *Maw-Baligh* (Ținutul Răului). Ruinele a ceea ce a fost orașul Bamiyan sunt cunoscute sub numele de *Ghulghulah* („Orașul țipetelor“).

Genghis Han a lăsat în regiune o parte dintre trupele sale care, amestecate cu populația locală, vor deveni strămoșii populației *hazara* – cuvânt derivat din persanul „yak hazar“ („o mie“), ca definind o unitate militară mongolă de 1.000 de soldați. În secolele următoare, populația locală va împărtăși islamismul șiit.

Cei doi Buddha au suferit stricăciuni parțiale din partea trupelor șahului persan Nader Shah Afshar (1688 – 1747), care, cu o lovitură de tun, a zdrobit piciorul stâng al statuii mai mari. Legenda spune că, după ce a visat că stânca sângera abundant, interpretând visul ca un semn rău, a oprit distrugerea statuii. Și împăratul mongol Aurangzeb (1618 – 1707) a provocat mici stricăciuni, folosind tot artileria. Peste două secole, în timpul unei campanii de represiune împotriva triburilor *hazara*, emirul afgan Abdur Rahman Khan a zdrobit fața statuii mai mici.

Primele relatări detaliate despre legende și miturile țesute în jurul statuiilor Buddha de la Bamiyan datează din primele decenii ale secolului al XIX-lea, datorate unor călători britanici și unor angajați ai Companiei Britanice a Indiilor de Est. Aceștia au înregistrat în mai multe variante legende și miturile locale în legătură cu cele două statui care, după islamizarea regiunii, prin translatarea din cultul religios în eposul popular, au devenit personaje

Două personaje care au atentat la integritatea statuiilor: împăratul mongol Aurangzeb...

ale unor povestiri populare.

Cea mai răspândită legendă era despre nefericita poveste de dragoste dintre Salsal, un tânăr rege din Bamiyan, și Shahmama, o prințesă din alt regat, care, decât să trăiască separat, se transformă în stane de piatră, unul aproape de celălalt, pentru eternitate. Este o alegorie a iubirii nefericite, o prefigurare în plan local a lui Romeo și a Julietei (similară cu *Laila și Majnun*, o cunoscută poveste din folclorul arab).

... și emirul afgan Abdur Rahman Khan

Într-o altă legendă, statuia cea mare îl reprezintă pe Salsal, fiul unui Pahlavan (războinic), iar cea mică pe Shahmama, fiica emirului din Bamiyan. Între cei doi tineri se înfiripă o poveste de dragoste, însă emirul și nobilii de la Curte condiționează căsătoria celor doi de stoparea inundațiilor catastrofale care se abătuseră asupra ținutului și de uciderea unui dragon cu două capete care omora oamenii. Salsal, dornic să câștige dragostea lui Shahmama, construiește un baraj de piatră, oprind inundațiile. Apoi, cu o legendară sabie din fier scos din Muntele Fuladi și forțată de un înțelept în armurăriile din Ahangaran, ucide dragonul; îl jupoaică și trimite pielea la palatul emirului, pentru a fi folosită drept covor în ziua căsătoriei. Însă moare în urma rănilor provocate de spiritul demoniac al dragonului.

În conclavul nobililor, Salsal e declarat erou și se acceptă căsătoria lui cu Shahmama. În amintirea victoriei asupra dragonului și pentru a celebra căsătoria, emirul a ordonat să se sape în munte două mari nișe pictate. Cea mare a fost acoperită cu draperii brodate, roșii, iar cea mică – cu draperii verzi. La răsăritul soarelui, urma ca cei doi tineri să dea la o parte draperiile și să pășească pe covorul din pielea dragonului spre viitoarea lor casă. Însă, când perdelele au fost trase, oamenii au văzut că Salsal și Shahmama se transformaseră în statui de piatră; Salsal murise din cauza blestemului dragonului, iar Shahmama – în tradiția iubitei fidele care își urmează alesul inimii chiar și în moarte. Oamenii au recitat

(cel de al patrulea dintre cei 1.000 de Buddha fondatori). Un templu situat la aproximativ jumătate de milă de oraș adăpostea o statuie a unui Buddha Parinirvana, de cca 300 m lungime, „într-o poziție dormindă, ca atunci când a atins Nirvana“.

În pereții stâncii erau săpate peste 700 de peșteri, unele fiind mari sanctuare și capele, cu reliefuri și fresce colorate, altele erau simple chilii monahale, depozite sau cămine pentru pelerini.

Nu există informații privind perioada în care au fost construite cele două statui, însă tratarea cu carbon a rămășițelor aproximează construcția statuii de 38 m în anul 507, iar a celei mai mari – în anul 554.

Corpurile statuiilor au fost dăltuite direct în stânca de gresie, în interiorul unor nișe. Pentru modelarea veșmintelor și a părților inferioare ale brațelor, meșterii au folosit lut, amestecat cu paie și pleavă, care absorbeau umezeala, și cu păr de animale pentru stabilizarea tencuielii. Totul era acoperit cu stuc, suprafețele modelate fiind perfect netede – de o calitate similară cu cea a materialelor arse, cum ar fi porțelanul. Fețele, mâinile și pliurile robelor erau pictate în diferite culori. Într-o etapă ulterioară, după degradarea culorilor, statuia cea mare a fost vopsită în roșu carmin, cea mică în alb, iar interiorul halatelor exterioare (sangati) a fost revopsit într-un albastru pal.

Fețele ar fi fost decupate, fiind înlocuite cu măști de lemn sau de cupru, de care erau atașate o coroană, cercei și, probabil, și un colier. Nu se știe

când și cum au dispărut antebrațele celor două statui, astfel că nu s-au mai putut descifra mudrele (citirea mâinilor).

Când budismul a încetat să mai fie practicat în Valea Bamiyan, statuile nu au mai fostenerate, ele fiind desacralizate *de facto*; comunitatea budistă care a migrat din zonă a luat cu ea măștile fețelor și plăcile din aliaj de cupru care acopereau brațele statuiilor.

Pentru musulmani ele nu mai erau idoli „vii“. O cronică persană din anul 982 și un dicționar geografic persan din 1218 identificau statuile numai prin culorile în care erau pictate: Surkh-but (idol roșu), Khing-but (idol alb-gri).

Deși asemănătoare, localnicii le-au considerat bărbat și femeie, numindu-le *Salsal* („Lumina care strălucește în tot Universul“) și *Shahmama* („Regina mamă“).

Niciuna dintre sursele scrise nu mai menționează nimic despre cea de a treia statuie – Buddha Parinirvana. O ipoteză

rezonabilă este că aceasta, care zăcea orizontal, ar fi fost îngropată sub dărâmurile falezii, ca urmare a două cutremure din secolul al IX-lea.

În secolele următoare, musulmanii au considerat statuile drept *Aja'ib* („Minuni ale Creației“), introducându-le în narațiunile transitorice, Salsal și Shahmama devenind parte a istoriei mitice a regiunii Bamiyan.

Desacralizarea celor doi Buddha le-a salvat de la distrugere în timpul invaziilor din secolele următoare.

NIȘELE IUBIRII

În 1221, Bamiyan a fost asediat de Genghis Han. În timpul asediului orașului, Mutugan, nepotul său preferat, a fost ucis de o săgeată trasă din cetate. Plin de furie, conducătorul mongol a distrus complet orașul, iar locuitorii au fost masacrați fără distincție de vârstă sau sex. Statuile Buddha au rămas însă neatinsc. Regiunii i

Fotografie din 1940, când statuile Buddha erau loc de pelerinaj

explozibili și mine antitanc. Considerând că statuile sunt idoli la care se închină *hazara*, au forțat etnici *hazara* să foreze găuri în statui și să plaseze explozibili acționați de la distanță. La 26 martie s-a anunțat oficial completa distrugere a celor două monumente. Din cauza exploziilor, a suferit și o mare parte din fagurele de nișe și peșteri care înconjurau statuile, inclusiv frescele, dintre care se mai păstrează doar cca 20%. Pe stâncă a rămas, inscripționat cu spray, textul „Cel drept înlocuiește pe cel nedrept“.

MISTERUL DĂINUIE

Când statuile au fost transformate în moloz, talibanii au sărbătorit cu focuri de armă și cu dansuri. Fundamentalisti islamici din Arabia Saudită și din Pakistan au salutat distrugerea statuiilor, dar s-au declarat nemulțumiți că talibanii „au păcătuțit“, întârziind în această acțiune. Pentru ispășirea acestui „păcat“, au recomandat sacrificarea de vaci; din

O tentativă de a înlocui statuia distrusă cu o hologramă...

dispoziția lui Omar, au fost tăiate 100 de vite, carnea fiind distribuită celor săraci.

„Acești idoli au fost zei ai necredincioșilor“, a declarat mullahul Omar, motivând că acest „sacrificiu“ a fost făcut pentru a spăla definitiv „pata“ reprezentată de existența de secole a statuiilor Buddha într-o țară a islamului: „Musulmanii au fost mândri de spargerea idolilor. Au înălțat rugăciuni către Allah pentru că i-am distrus“. Mai târziu, a motivat

distrugerea celor două statui prin supărarea provocată de statele străine care se arătaseră preocupate exclusiv de salvarea acestora, ignorând sărăcia din țara sa și lipsa alimentelor pentru copiii afgani.

Ulterior, au apărut uriașe postere care-l prezentau pe Omar drept *butt-shikan* („spargătorul de idoli“), un epitet asociat anterior cu conducătorul ghaznavid medieval Mahmud din Ghazni (971 – 1030), care a jefuit și distrus numeroase temple din India.

În 2003, UNESCO a declarat faleza stâncoasă din Valca Bamiyan sit al Patrimoniului Mondial. Au avut loc câteva inițiative din partea unor state de a reconstrui cele două statui, dar proiectele au fost abandonate; resturile rămase după aruncarea în aer a monumentelor nu mai puteau fi reconstituite. Au continuat, în schimb, săpăturile arheologice.

Dar un mare mister dăinuie în Valca Bamiyan. Uriașul Buddha Parinirvana, menționat de pelerinul chinez Xuanzang, este, deocamdată, de negăsit. ■

... și locul văduvit de capodoperă

poeme tragice și au aprins lumânări în nișe, pe care le-au numit „nișele iubirii“.

25 DE ZILE LOVITE CU TUNUL

Într-o altă versiune, croul principal este imamul Hazrat-i Ali (vărul și ginerele profetului Mahomed). Cele două statui sunt ignorate, fiind evocați doar un mare războinic, Salsal, și soția acestuia, Shahmama. Când imamul Ali pătrunde în Valea Bamiyan, nu îl poate învinge pe Salsal, care posedă armuri magice moștenite de la profetul David. Urmând sfaturile lui Mahomed, Ali reușește să protejeze populația locală de inundații, îndiguind apele revărsate, și să omoare un șarpe uriaș care teroriza oamenii, acestea fiind cele două condiții pentru convertirea la islam a locuitorilor din regiune. Convinși de vitejia și înțelepciunea lui Ali, Salsal și Shahmama, împreună cu supușii lor, au acceptat Adevărata Religie – islamul șiit.

Ambelor legende li se conferă credibilitate prin referirea la cunoscutul sit Band-i-Amir (Barajul Comandantului), format din o salbă de lacuri separate natural prin maluri din travertin, și la o stâncă în formă de dragon, precum și evocarea în cronicile persane din secolul X a faimoaselor armurării ghuride de la Ahangaran.

Totuși, deși erau convinși că cei doi Buddha uriași au format un cuplu – bărbat și femeie –, în reprezentarea unor musulmani afgani a existat o asociere a acestora cu „zeițele monstruoase“ Al-Lat și Manat, care făceau parte dintre cei 360

*Piesă arheologică
(sec. III î.H., argint aurit, diametru 25 cm),
din orașul grecesc Ai Khanoum,
păstrată în Muzeul Național din Kabul*

de idoli-statui din jurul Mecca, pe care le-a distrus Mahomed. (Aceleași zece se află printre personajele *Versetelor satanice*, cartea lui Salman Rushdie, condamnat la moarte de ayatollahul Khomeini).

În 1998, după ce a ocupat Valea Bamiyan, important centru al forțelor antitalibane, un comandant taliban a dinamitat capul micului Buddha și a tras cu rachete asupra statuii mari, deteriorând faldurile bogate

*Un om la picioarele giganticei statui
care nu va mai fi*

ale halatului, iar un grup de talibani a ars cauciucuri deasupra capului, înnegrindu-i un ochi. Mullahul Mohammad Omar, căruia i se conferise titlul de *Amir ul Momineen* (șeful credincioșilor cvlavioși) – practic, șef al Emiraturii Afganistan – a intervenit, dispunând arestarea comandantului, și a semnat o *fatwa* (edict) privind păstrarea celor două statui, declarând că, din moment ce religia budistă nu mai era practică în țară, ele nu constituiau amenințări religioase; în schimb, ar putea deveni o potențială sursă de venit din turism. Mai mult, a cerut înscrierea celor două statui în patrimoniul mondial al UNESCO.

Surprinzător, după ce a consultat un larg colegiu de 400 clerici, Omar a emis la 26 februarie 2001 o nouă *fatwa*, prin care a dispus distrugerea tuturor sanctuarelor non-islamice și a statuiilor care înfățișau „forme vii“, interzise printr-o interpretare extremă a Coranului. Valoroase piese arheologice din comorile Muzeului Național din Kabul au fost distruse sau vândute pe piața neagră de antichități. Situl arheologic greco-budist din Hadda, precum și vestigiile orașului grecesc Ai Khanoum (vechiul Alexandria-Oxus, fondat de Alexandru cel Mare) au fost complet distruse, și statuile de la Bamiyan au fost considerate „idolatre“ și „neislamice“. Talibanii nu au cedat la numeroasele proteste și intervenții ale comunității internaționale în favoarea salvării celor două statui.

Timp de 25 de zile s-a tras în ele cu tunul, au fost plasați

Regele Amanullah cu președintele Poloniei, Ignacy Moscicki

Cabinele sunt triste. Când au fost curățate de tovarăși, aceștia au uitat să ștergă și colțurile, să răcăie mai adânc petele. Între vagoane, santinela cere ticket la trecere. N-am niciun permis și ridic nasul în sus. Nu știe ce să facă, cu toată pușca ce o are în mână. Are aerul nu crunt, ci bleg, când vreau să trec, cu toată repetarea cuvântului ticket. E salvat de un superior care, întâmplător, sosește [...]

Convoiul, cu vagoanele înțesate de soldați, dă impresia mai curând a unui tren militar cu caseria bogată păzită, trecând prin ținuturi periculoase, decât a unei Curți regale ce vizitează un stat puternic.

La prima gară sunt coridoane de soldați, muzică, lume oficială. Dar același decor nespălat, tovarăși cu șepci și haine prăfuite, decolorate. La gât, un fel de legături ce țin loc de cravate și acoperă lenjeria dubioasă.

Afganii strâmbă din nas.

– Lipsă de atenții.

Unde sunt grupurile elegante, în fireți și cizme de lac, doam-

nele distinse cu brațele pline de flori rare, reverențele, sărutările de mâini ale domnilor miniștri, diplomații ce la o frontieră ne părăseau în sunete de fanfare, ca alții să ne primească întrecându-se în fast și grații, vagoanele încărcate de plante, mesele pline de bomboane, prăjituri, fructe din toate sezoanele?

– Aici e mai rău ca la noi, îmi destăinuiește regina.

– Sărăcie lucie, spune o prințesă.

Regele se simte mai în largul lui. A scăpat de dl. Fouquieres, care ne ducea ca pe oi și îi grăbea să intre în mașină sau să urce treptele tocmai când regele își lua cea mai avantajoasă mină în fața aparatului de fotografiat. Din vocabular vor dispărea cuvintele repede, repede, suntem în întârziere. Ca să nu mai vorbim de Polonia, unde trenul a mers ca tras de boi, sub pretext că nu poate ajunge în Varșovia înainte de ora fixată, când el era gata de mai bine de un ceas.

Apropierea Moscovei e anunțată de nenumărate coșuri de fabrici, dar stinse.

Nicio activitate nu se vede pe câmp. Drumul l-am făcut în cea mai mare parte noaptea. Moscova, care așezată fiind pe coline ar fi trebuit să ne trimită în întâmpinare sclipirile cupolelor aurite, pare a fi în doliu, căci nicio rază n-a pătruns până la noi. Cerul e puțin înnorat, aerul răcoros.

Gara e mare, înnegrită și tristă din lipsă de curățenie, flori

La plecarea trenului din Polonia

CARAVANA AFGANĂ

ARISTEEA MANOLIU-VOROBCHIEVICI

Călătoria suveranilor afgani prin Europa se încheie cu vizita în U.R.S.S. Să o urmărim, apelând la însemnările consilierii reginei Soraya (Magazin istoric, nr. 10 – 12/2021).

● Prima impresie: mizerie și soldați înarmați peste tot ● Pe câmpuri nu se vede nicio activitate ● Suveranii sunt salutați ca între tovarăși: cu șapca pe cap și o mână în buzunar ● În vizită la Mausoleul lui Lenin ● Doamna ministru Lunacearski se îmbracă la cele mai mari case franceze ● Vesela poartă încă marca țarului Alexandru II, dar de pe șervete s-au scos coroana și inițialele țarului ● Nu s-a păstrat nimic din trecut

ÎN RUSIA LUI STALIN

– Majestate, sunt vești îngrijorătoare din Afganistan?

– Ce idioți sunt acești diplomați englezi, vor să mă sperie ca să nu trec și prin Rusia. Ce naiv mă cred! Ți-e frică să ne însoțești?

Pe mine, care ardeam de curiozitate să văd Rusia bolșevică, nicio frică nu m-ar fi reținut. În fond n-aveam de pierdut niciun tron [...]

Coborâm din trenul polon în mica gară de frontieră Negoreloje. Conduși de oficialități și atașatii polonezi, ne luăm rămas bun de la Occident. Pe peron, imnul afgan ne urmează până în minutul când, în cealaltă parte a gării, un salut aspru al unei

voci ce părea mândră, cu mâna la șapcă în unghi ascuțit al îndoirii cotului, ne face pe toți să tresărim. E o uniformă de soldat? De ofițer inferior sau superior?

Pe linie e un tren lung. Vagoanele au santinele la uși și pe scări. Trenul e prăfuit și nespălat, decât

poate de ploi. Are o mulțime de vagoane cu soldați înarmați.

Suntem invitați să urcăm în vagoane.

– Ascunde-ți crucea, că ăștia ți-o fură, glumește regele privind crucea cu smaralde ce-mi atârna pe piept [...]

Ce fel de serviciu? Prin trenuri, dimineața, în vagonul restaurant, cu foarte multă rezervă, șeful de protocol le făcea pe amândouă să-și părăsească locurile, căci veneau ceilalți, adică Curtea. Iar după privirile languroase pe care le schimbau cu rușii și chiar cu unii din suita afgană, se vedea cum și-au petrecut nopțile [...]

În Piața Roșie, rezemat de zidul Kremlinului, se află Mausoleul lui Lenin. Într-un sicriu de cristal, închis ermetic, corpul perfect conservat dă impresia că doarme un somn liniștit, fără vise. Nu are culoarea de ceară gălbuie și e mai puțin mongol decât în statuile și picturile decăzute pretutindeni. În bluză ruscă și cocardă roșie, e privit cu sfințenie de mulțimea imensă ce se perindă fără încetare.

Filmele care ni se arată pe la serbări vor să explice cauzele revoluției. S-ar zice că pe vremuri lumea cădea moartă sub loviturile cnutului, pe stradă sub copitele cailor, fără nicio vină, ci numai din capriciul țarului și guvernanților vremii. La Odessa, de sus, de pe scările ce duc în port, copii și femei erau striviți sub cizme când foamea îi scotea din casă. Se rostogoleau până jos, pe scările imense, unde șarjele cazacilor făceau restul.

În lojă, la cursele de cai, lumea e mai elegantă ca în gară. Doamna ministru Lunaccarski e într-un palton splendid de zibelină, care costa 4 – 500.000 de franci la Paris în acel an. Rochii, pălării, pantofi etc., totul, la fiecare ocazie, e de la cele mai mari case franceze. Le schimbă mereu, niciodată nu sunt aceleași, ca și cele ale fetei ei.

Bufetul e bogat. Acasă, masa e îngrijită și extrem de abundentă.

Regele trece în revistă garda de onoare; primul din stânga, Kliment Voroshilov, comisarul poporului pentru Apărare; în civil, cu barbișon, Mihail Kalinin, șeful Prezidiului Sovietului Suprem (oficial, șeful statului)

Serviciul e făcut de foști valetii din vremurile trecute. Vesela poartă marca țarului Alexandru II, iar tacâmurile de argint au aceleași inițiale. În tren șervetele avuseseră în țesătură coroana și inițialele ultimului țar, asasinat. Atât am văzut din ce-l putea aminti.

Scara, la recepții, se văd și smockinguri printre celelalte haine. Doamnele poartă toalete mai de ocazie. Dar regina nu și-a pus niciuna dintre rochiile de mare gală.

Stalin nu-și aduce nevasta, e imposibil să ne-o prezinte. Litvinof, Bucharin, Cicerin, înconjurați de marele lor stat major, fac onorurile. Totul e însă departe de recepțiile de la Curțile pe unde am trecut. Sunt și mici recepții, fără pretenție, în familie, dar în dosul zidurilor, departe de ochii indiscreți ai poporului. Aici sunt mai atenți față de musafiri, persoana lor e mai îngrijită, mai spălată. În gară nu-i puteai distinge de lucrători nici ca haină, nici ca manieră. Înconjurați de ziduri au devenit prevenitori, la masă au grijă de vecin și-și permit glume

și comparații [...]

Într-o seară, familia regală e invitată singură la Stalin, căci n-ar avea unde să-i primească pe toți, iar nevasta lui e o femeie simplă, ce trebuie scuzaată.

A doua zi regina îmi povestește:

– Ultima mea servitoare e mai bine ca ea. Înțeleg de ce a primit așa greu ideea de a-i face o vizită. Ne-a oferit un ceai simplu, sărac. Ne-am întors noaptea flămânzi. Casa e mică, lipsa de educație totală, o simplă lucrătoare în fabrică.

Când mai târziu această lucrătoare a murit, a fost condusă la mormânt de Armata Roșie, cu toate onorurile [...]

La marele magazin-bazar rafturile sunt goale. Prin câte un colț vezi puțină marfă inferioară, cu prețuri peste puterile pungilor poporului. Totul e pentru străinii ce plătesc în monedă forte. La vizitarea acestui bazar, cu prințesele, ele ca să caute bijuterii, iar eu să văd niște blănuri – care erau în cantitate foarte mică, fiindcă se exportă –,

*„Bun venit șahului Afganistanului”,
urarea care i-a întâmpinat la pătrunderea pe teritoriul U.R.S.S.*

și decorații, cu peronul lung și noroios. Ne oprim la capătul lui. Scările vagonului sunt cleioase. Se prezintă comisarii Guvernului, delegații și vreo câteva doamne, între care doamna Kollontai, ambasadoare în țările scandinave, cu un mănunchi de flori, pe care le oferă reginei. Pe lungul peron noroios, cortegiul o ia îndărăt spre ieșirea din gară. Nu există saloane de recepție, covoare roșii, nici haine speciale. Aceleași stofe fără culoare, prăfuite, ghetelustruite, șepci și pălării ce nu s-au scos pentru a saluta. Cu capetele acoperite, unii cu o mână în buzunar, cealaltă întinsă reginei sau regelui. Ca între tovarăși...

La ieșirea din gară, regele a coborât, trebuind să treacă în revistă garda destul de numeroasă. Regina a avut un moment de adevărată panică, fiindcă regele era înconjurat de aceste figuri sinistre, care cine știe ce gânduri aveau.

Sus, pe scări, grupul e reținut în loc de fotografii. Suntem busculați din toate părțile. Un tovarăș face paravan prințeselor cu un steag. Scările sunt alunecoase. Ne ținem să nu alunecăm pe ele în timp ce de la spate, printre noi, lumea se îngrămădește, râde, dă cu coatele

să-și găsească locul mai aproape de regină.

Nimeni nu face ordine. Șeful de protocol, ofițerii, comisarii, toți au dispărut. Iau locuri prin mașini. Regele, urcându-se, e pus în stânga. Regina, de pe scări, face fețe-fețe. Când, în fine, îi vine rândul, trece repede în dreapta înainte de a se fi ocupat locul. Mă privește cu înțeleș. Restul suitei se îngrămădește în mașinile ocupate înainte de a se fi dat locul pasagerilor. Din prima, în care mă aflu, cobor repede, ca să nu fiu stâlcită de acela care, cu drapelul, în fața gării, ne călca pe picioare, iar acum își făcea loc să stea, cu același drapel, sus pe pernele mașinii...

Uluită, iau loc într-o mașină cu rusoaice zgomotoase și numai cu un singur tovarăș lângă șofer.

Pe străzi desfundate, nespălate din timpul imperiului țarist, casele sunt nespoite, fără perdele, iar lumea umple străzile. Aud vorbindu-se mult nemțește. Trece prin Piața Roșie, prin fața Kremlinului, pe lângă râul Moscova și ne oprim lângă un mic palat așezat în fața colinei pe care se ridică cetatea Kremlinului [...]

Două rusoaice sunt puse în serviciul reginei. Una e dom-

nișoara Tolstoi, care la întrebarea mea dacă face parte din familia marelui scriitor Lev Tolstoi, n-a răspuns precis, așa că n-am știut dacă da sau nu. Face pe interpreta franceză. Cred că știe și persana, ca să facă pe spioana, căci numai așa îmi explic lipsa de amabilitate față de mine, din momentul în care i-am spus că protocolul impune ca persoanele oficiale să fie ghizi în palate sau muzee și nu cred că va fi acceptată ca să conducă pe suverani la monumente sau împrejurimile Moscovei. Eu îi sunt suficientă reginei pentru a o acompania pe lângă doamnele ce-i sunt atașate. Din acel moment, când regina mă chema în clipa plecării, rusoaica spunea că nu sunt de găsit, dar când totuși nu eram în acele locuri de vizită, regina trimitea imediat mașina să mă aducă.

Despre cealaltă rusoaică, ce stătea ca o statuie lângă ușă, cu brațele încrucișate pe burta-i proeminentă, mi s-a spus că nu știe decât ruscește.

– Pentru ce serviciu e?

– Legătură cu ceilalți servitori.

Ce puteam face cu ea, când nici prin semne nu ne puteam înțelege cum trebuie? Regina declară că-i stă pe nervi văzând-o tot timpul în fața ei. Cer s-o îndepărteze, căci nu ne e de niciun folos. E zadarnic, căci e veșnic prin apartament. Prin semne mă roagă să-i fac cadou o pereche de ciorapi de mătase. Îi întind o pereche și, cu un gest repede, îmi sărută vârful piciorului. La Operă e în loja atașailor pe lângă suverani. A doua zi, îmi reproșează tot prin semne că ciorapii nu sunt de culoarea preferată.

Cine era, ce rost avea, n-am putut afla de la nimeni.

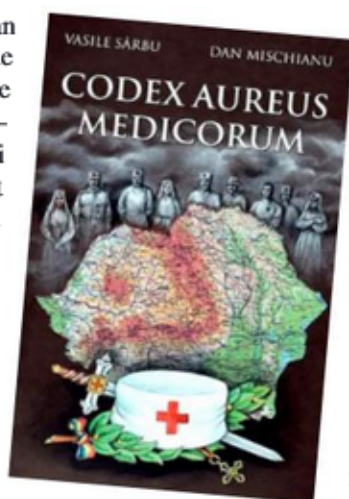
– O servitoare, mi se spune, ca să vă servească.

CODEX AUREUS MEDICORUM

Ultimii doi ani de pandemie au adus în atenția opiniei publice eroismul unei categorii profesionale aflate în plin război în timp de pace: corpul medical. O carte apărută la Editura Rao Class, în anul 2020, ne vorbește despre eroismul medicilor români în vremea Marelui Război și a Marii Uniri din 1918.

Dr. Vasile Sârbu și dr. Dan Mischianu (pe pagina de gardă sunt menționați drept coautoare Alice Raluca Melihov și cu contribuții Diana Badiu, Mariana Jinga și Florentina Ioniță-Radu) și-au intitulat volumul *Codex Aureus Medicorum daco-romanorum 1914 – 1919*, cu subtitlul *Participarea medicilor români la războiul de reîntregire a neamului și la Unirea din 1918*. Este prima monografie exhaustivă (696 de pagini) dedicată jertfei celor 400 de medici, studenți și farmaciști, „împietriți în temelia României mari”, cum o caracterizează autorii.

Se prezintă zestrea noastră medicală la începutul războiului mondial și experiența pe care am căpătat-o în războiul balcanic din 1913 sau de la țările care au participat la marele conflict în primii doi ani de război. Este menționată contribuția doctorului Constantin Angelescu la organizarea sistemului sanitar românesc în anii neutralității. Sunt evocate marile probleme sanitare ridicate de refugiul autorităților și armatei în Moldova: un milion și jumătate de civili, aproape un milion de ostași, cam tot atâția militari ruși, 20.000 de răniți. La scurt timp, s-a adăugat amenințarea unui inamic nevăzut, germele tifosului exantematic, care a răpus câteva sute de mii de militari și civili. Cele mai multe victime s-au înregistrat în rândul personalului medical, de la profesori universitari și generali, până la infirmiere. Este amintit numele doctorului Ion Bruckner. A făcut întreaga campanie a Războiului Unității Naționale, așa cum o făcuse pe aceea din 1913, când, ca șef al lazaretului de holerici de la Zimnicea, a dat întreaga măsură a capacității sale în lupta pentru combaterea molimei. În 1916, i se încredințează conducerea spitalului de contagioși Nr. 1 al Armatei I, pe care o va

urma în Moldova. Acolo, la Bârlad, în orașul său natal, organizează un mare centru de contagioși, în care izbutește să obțină, simultan, rezultate excepționale în combaterea febrei recurente, a febrei tifoide, a variolci și a teribilului tifos exantematic, de al cărui agent patogen avea să fie el însuși răpus, atunci când epidemia nu se mai manifesta decât prin câteva cazuri sporadice. De aceeași boală a pierit și medicul francez Jean Clunet (*Magazin istoric*, nr. 9/2019), înmormântat la Iași cu funeralii naționale. Tot atunci avea să moară și să fie înmormântat la Focșani profesorul german Eduard Buchner,

laureat al Premiului Nobel.

Neștiută a rămas și contribuția medicilor la realizarea Marii Uniri și mai ales aportul cadrelor medicale la dezvoltarea sistemului sanitar românesc după Unire. Au venit din teritoriile alipite la patria-mamă urologul Daniel Ciugureanu, pediatriul Isidor Bodea, Iuliu Hațieganu. Câți dintre noi știu că Alexandru Vaida-Voevod, cel care a citit în Parlamentul de la Budapesta declarația prin care românii își afirmă dorința de unire cu țara (*Magazin istoric*, nr. 10/2018) și avea apoi să fie prim-ministru, era doctor balneolog. Din păcate, mulți dintre ei au pierit ca victime ale represiunii regimului comunist. „Să ne ierte că ne amintim de ei doar la marile comemorări, când peste mormintele lor au crescut brazii, codrii, unde le cântă liturgiile, în locul nostru, păsările cerului și s-au așternut peste ei câmpuri de verdeață și flori” – scriu autorii.

Este un volum – ca să păstrăm limbajul medical – ca o perfuzie contra uitării.

D. MATEI

Regele Amanullah, Mihail Kalinin, Kliment Vorosilov
și Anatoli Lunacearski, comisar al poporului pentru Instrucția Publică

la zvonul că o regină se găsește în bazar, lumea a năvălit, iar cloarele s-au ticsit de mulțimea ce ne împiedica de-a mai înainta. A fost necesară forța poliției ca să ne deschidă calea și să putem intra în automobilul înconjurat. E singura dată când am văzut în Moscova în privirile oamenilor un interes și o plăcere, crezând că o recunosc între prietene pe regină, care în realitate lipsea.

Vizitele oficiale nu permit să cunoști situația poporului, dar dacă privești atent, chiar numai câteva zile, un oraș mare ca Moscova ori Petrograd, când te afli în plin sezon de lucrări de facere și refacere a clădirilor, străzilor, de amenajare a grădinișelor, atunci lipsa schelelor, a zugrăvilor și a grădinarilor spune multe. La mirarea mea privind starea năclăioasă a străzilor Moscovei, un afgan stabilit acolo îmi răspunde că n-aș vorbi așa dacă vedeam cum era cu câteva zile înainte de a se face toaleta orașului pentru primirea afganilor [...]

La Leningrad am locuit în palatul lui Alexandru II, unde majoritatea camerelor n-au suferit

nicio schimbare. Mici pușoare de pernă de linou fin, brodate artistic de mâini princiare, de o transparență rară, piese de muzcu, craie aruncate de colo-colo, departe de a fi curate. Afganii, stăpâni sau valeți, cu ghețele prăfuite, stau întinși pe stofele bogate ale canapelelor. Camera de muzică, în tapiserii luxoase, era preferată pentru siestă.

De pe terasa înaltă a palatului, regina, înconjurată de doamne, privește timp de trei ore defilarea armatei. Jos, pe estrada roșie, regele, cu autoritățile ruse, ia măsura imensei puteri a colosului de la nord.

Regina intră în salon tremurând de emoție:

– Ce faci contra unei astfel de puteri? Sunt puternici și iubiți de soldații lor, ai văzut ce îngrijii sunt, ce cazărmi, școli și biblioteci au?

Dacă au armata cu ei, ce le mai pasă de suferința poporului?

Doamna Kollontai îmi arată una dintre clădirile din față:

– De acolo, din biroul tatălui meu, care era militar, priveam Curtea și defilarea. Nu credeam

în acele timpuri că va veni vremea să stăm noi aici! La cea mai mică manifestare de libertate eram atunci trimise în Siberia.

Unde, pentru Dumnezeu, găsește acum libertate poporul sovietic?

E ora să vizităm Ermitajul, muzeul renumit prin bogăția tablourilor și vechilor bijuterii. Instalați fiind în marile palate, trebuie să traversăm câteva saloane care îl leagă de partea locuită de Curtea afgană. Regina refuză.

– Du-te și vezi dacă posedă galerii cu bijuterii, restul nu mă interesează. Tablouri, statui, vechituri... nu mă deranjează pentru ele.

Sunt foarte plictisită să sosesc singură, când știu că directorul, cu toți funcționarii în corpore, așteaptă să o conducă pe regină, fie ea chiar afgană, dar dorința de a vizita Ermitajul îmi dă curajul să înfrunt posibila indispoziție ce se va crea.

Parcurg nenumăratele galerii de tablouri. Directorul îmi spune că țarul le parcurgea cu bicicleta. Plăcut surprinsă că poate voi afla ceva despre țar de la cineva care a fost în apropierea lui, întreb cu o plăcere prea vizibilă în voce și în privire:

– Ah, l-ați cunoscut deci bine, îl vedeți descori?

Figura devine brusc serioasă și abia un gest timid e răspunsul pe care nu l-am priceput. N-am insistat, căci alții se apropiau și nu mi-ar fi fost posibil să mai pronunț numele fostului țar.

În palatul plin de trecutul atâtor tragedii nu e nimeni să-ți povestească un fapt, să-ți arate un loc în care să-l plasezi. Prefăcut în muzeu, nimic n-a păstrat din trecutul atât de apropiat și de înfrigorant.

(Va urma)

Schimb de prizonieri între români și germani, după încheierea Păcii de la Buftea-București

Când fulgeră, îl văd, Ionică mergea pe deasupra sârmelor. Încerc și eu. La dreapta mea, camara-dul din Prahova era deja agățat de sârme. Îi spun încet: „Treci pe deasupra lor“. Eu iau capela din cap într-o mână și în cealaltă batista din buzunar și urc pe sârme și merg fără să văd, numai prin pipăit cu piciorul, unde calc.

Trec un rând de berbeci cu sârme, încep la al doilea. Ele erau late de șase metri. Trec și pe al doilea șir de berbeci și țărui. Când să încep al treilea rând, o lumină a unei baterii nemțești. Neamțu, halt! Eu m-am trântit în iarba mare dintre cele două trecute și al treilea rând. Doi nemți cu câini strigă din nou: „Țuric! Țuric!“ [din germanul zurück = înapoi – n.n.].

Prahoveanul meu, agățat în primele sârme de cioarecii lui albi și de cămașa lui, nu putea a se descurca să iasă. Vin nemții cu câinii și armele întinse la el. Iar fulgeră pe cer. Eu ridic capul puțin, să observ din iarbă, să văd ce mai fac. Eram acum la 16 m depărtare de ei. Vin și-l descurcă ei și-l duc la ghereta lor. Bateria aprinsă o ținea cu lumina numai în el. Câinii lor fugiseră când a trăsnet din cer, dar nici nu au venit la mine, că nu aveau loc, așa erau făcute rețelele de dese.

S-au liniștit puțin, după ce l-au luat pe acesta. Eu mă ridic acum și încep a trece al treilea rând de sârme și pe al patrulea și al cincilea. Când trec pe al șaselea, câinii latră. Eu eram sus, deasupra. Nemții, halt! Trag un foc de armă. Glonțul șuieră pe lângă mine. Am trecut. Mă trântesc în iarba udă și o mocirlă. Stau un sfert de oră. Eram în zona neutră acum. Iarăși s-au liniștit lucrurile.

Acum trebuia să trec patru rânduri de rețele românești. Acestea erau parte culcate la pământ cu pari cu tot, parte în picioare, lăsate în zig-zag pentru înaintare, dar era periculos la ai noștri, că aveau gropi adânci de un metru pe un metru cu fiare groase rotunde ascuțite. Cine cădea, rămânea mort pe loc.

Într-o jumătate de ceas le-am trecut și pe acestea cu ajutorul Providenței celei nevăzute. Ploaia a mai încetat puțin, dar fulgere și trăsnete încă mai erau. Tocmai că și acestea mi-au prins bine, că știam unde mă aflu în direcția celor trei stejari, care erau la o bună depărtare de mine. Acesta era consemnul între noi!

A început a se lumina puțin, după încetarea

Gara din Tecuci, în vara anului 1917

THEODOR PÂSLARU. 1918. ÎNSEMNĂRI DIN RĂZBOI

TRAIAN D. LAZĂR

„Succes, Pâslarule, și să vă întoarceți cu bine!“, îi ura colonelul Miculescu în episodul anterior eroului nostru, care își continuă cu succes misiunea secretă. Îl așteaptă noi provocări, pe care le depășește cu aceeași istețime, ingeniozitate și credință în binele țării.

*Regina Maria în vizită, pe câmpul de aviație de la Tecuci, în aprilie 1918
(fototeca Muzeului Național Cotroceni)*

LA PICIOR, APOSTOLEȘTE

Ploua cu gălcata, eram scâlțați de apă și mocirlăți de noroi. În tranșeele nemțești erau oase de ostași de-ai lor, căpățâni roase de câini și alte animale. Mergând prin aceste tranșee părăsite și cu miros de hoit omenesc, căzând mereu când alunecam cu picioarele pline de noroi, am ajuns la capătul lor. În fața noastră se aflau sârmele ghimpate și pe lângă ele poteca

pe unde patrulau nemții. Ne oprim un moment, să vedem ce mișcare se simte, când fulgeră. Nimic. Mă urc eu pe mal, deasupra. Vin iarăși înapoi, spun celorlalți doi: „Hai, ieșiți și gata! Treccem la rețele!“

Mă urc călare pe ele, sunt agățat de cracii pantalonilor, trag, rup și mă dau jos. Ionică al meu nu a făcut așa. Frică mare m-a cuprins.

Atunci, l-am lăsat să se ducă singur înainte. Noi am făcut la stânga, la Hanul cel mare al lui Haret, o magazie mare de cărămidă, fără uși. Acolo erau trase iarăși căruțe în interior, cu boi, cu cai cu tot, o infecție de nesuferit. Un om, ce sta între căruțe, la focul ce-l avea, l-am întrebat pe acesta, de unde vine și pe unde a trecut Siretul, pe ce pod. Ne răspunde: „Pe la Ionășești, pe podul de lemn, dacă mergeți spre Tecuci. Dar vedeți că acolo sunt jandarmi!“ „Ce avem noi cu ei!“

Mai aveam 3 km de mers până la pod. Ajungem. Santinela ne întreabă: „Unde mergeți?“ Ne dă voie, când, la capătul celălalt al podului, altul ne oprește. Cheamă șeful de post. Acesta ne ia și ne duce jos, la detașamentul lor. „Stați aici, până se scoală domnul căpitan“. Ceasul era 6 și jumătate. „Până când stăm?“ „Așa am ordin, așa fac la oricine! Dumneata nu vezi? Și dumnealor cu trăsuri așteaptă!“

La ora 7 dimineața se scoală, la 8 vine la cancelaria detașamentului. Începe a cerceta pe toți. Vine rândul nostru. „Dar cu voi ce este în halul acesta? De unde veniți?“ Eram cu livretele în mână și cu ordinul de trecere al Marelui Stat Major. „Și acum, ce căutați înapoi în Moldova?“ „Avem familiile la Tecuci“. „A, voi sunteți contrabandiști! Bagă-i la închisoare, până ce vine domnul maior!“

La ora 9, vine domnul maior, comandantul detașamentului. La 9 și jumătate ne scoate la raportul acestuia. Se uită bine la noi și cercetează cu de-amănuntul toate. Căpitanul belea și el ochii. Îi spunem cam toate maiorului și-l rugăm, dacă nu crede cele spuse de noi, să telefoneze Diviziei 5 la Tecuci sau la Iași și-l rugăm să comunice că am sosit cu bine și cu bune rezultate!

Mai se uită o dată la noi, ne dă livretele și ne spune: „Mergeți sănătoși“. Îi zicem: „Să trăiți!“ O luăm la picior apostolește. Peste două ore și

jumătate suntem la Tecuci. Dăm prin spatele grădinii între Bulevardul Gării și str. Ghica Vodă, când zăresc la poarta casei mele doliu negru. Atunci îmi vine puțin rău, ce o mai fi cu asta? Intrăm în curte, văd pe sora mea, întreb îngrijorat: „Cine a murit?“ Îmi răspunde: „Bunicuța noastră, care ne-a crescut!“ „Dumnezeu s-o ierte!“ Și intru într-o odaie. Vine și tata și nevasta mea și celelalte rude. Îi rog să mă lase să mă spăl și să mă schimb și cu, că pentru ora două p.m. avem înmormântarea. Am făcut toate acestea. Pe Ionică l-am lăsat să se curețe și el până ce venim de la înmormântarea scumpei mele bunicuțe. Am avut noroc de a o vedea și cu pentru ultima dată.

Stând în repaus de o zi, ne-am odihnit și noi omenește. A doua zi ne-am dus la comandantul Diviziei 5 în oraș, ne-am prezentat. După mai multe întrebări, ne face foi de drum, ne dă câte 100 lei de ficcare pentru cheltuială, ca pentru a doua zi să fim la Iași.

Noi am plecat scara cu trenul curier, cum îi zicea, și a doua zi am fost la comandantul Marelui Stat Major. Ne-am prezentat cu scrisorile de răspuns domnului colonel Miculescu, care ne-a introdus direct la domnul general Pressan. Domnul general le-a desfăcut și citit. „Bine, băieți, ne spune. Sunt mulțumit de voi, că v-ați făcut datoria pentru țară și de răspunsurile ce le-ați adus. Acum sunteți liberi de a pleca, dar să vă dea tot ce vă trebuie“. I-am zis și noi: „Să trăiți!“ Ne-a întins mâna și am ieșit noi afară din cabinetul său.

Tot același maior de mai înainte ne face foi de drum și ne dă câte 1.000 de lei la ficcare. Și scara, iarăși am plecat, eu la Tecuci, iar Petre Ion s-a oprit la Bârlad, căci acolo îi era soția refugiată.

[A stat la Tecuci până în octombrie 1918, când a primit o altă misiune – n.n.]

(Va urma)

**Radio
România
București fm [98,3 FM]**

O stradă din Bârladul de acum 100 de ani

ploii celei mari. Eu mergeam încet, fiindu-mi frică să nu cad în vreo groapă de lup, cum i se zicea. Picioarele alunecau în toate părțile, trebuia să fiu foarte atent.

Eram înapoia celor cinci tranșee românești. Scăpasem acum de pericolul mare, fără ca să-mi văd ochii că în stânga mea, la o depărtare de 20 m, erau rețelele germane. Se făcea un unghi drept. Eu mergeam pe lângă el fără să știu, așa era frontul, când deodată aud o pârâială de arme, o salvă a mai multora și apoi niște vaiete, iar înspre mine venea unul fugind. Eu atunci m-am trântit iarăși jos. Când se apropie de mine, cu mă scol în genunchi și strig: „Cine-i, stai!“ El lăsa damigeana cu rachiu jos. Îl chem la mine. Tremura de frică. Mă vede militar cu capela în cap. Îmi spune: „Sunt român din Focșani. Iacă am vrut să trecem și noi cu contrabandă cu rachiu și suluri de tutun și pachete de țigări și altele și văd că cei trei ce au fost cu mine i-au împușcat nemții, nu mai viu și i-auzi, unul se vaită“.

„Bine, măi omule, îi zic, de ce nu vă vedeți de treabă, pentru nimic vă omoară nemții. Dar acolo, jos, în iarbă, ce ai lăsat?“ „O damigeană!“ „Ia adu-o încoace, să vedem!“ El a crezut că sunt santinelă română. O aduce. Îi iau, cu, dopul și-i trag vreo câteva înghițituri. Îmi spune el s-o las mai încet. Atunci fac urât, cu la el, și îi spun că îl duc la bordei și i-o beau pe toată cu ceilalți. „Unde mergi tu acum, zi?“ îl întreb. Răspunde că la Mărășești. Îi zic: „Ia-ți damigeana și ici

direcția celor trei stejari. Și ia-o înainte, văd că cunoști drumul“.

Ajungem la stejari. Ionică aștepta să sosesce de vreun ceas și mai bine! Mă întrebă: „Dar ce-i cu dânsul?“ „L-am prins pe zonă și acum ia și tu damigeană și trage-i să te înfierbânți, pui sângele în mișcare și putem a-i da drumul să se ducă la acesta“. Mă așez și cu jos, scot tabachera cu țigări, aprind cu mașina [bricheta – n.n.] și îi spun: „Pe prahoveanu nostru l-au prins“. El îmi spune: „Știu tot. Când dumneata crai la al treilea rând de sârme, cu eram la al șaselea și mă uitam la lumina nemților“.

Ne sculăm de la rădăcina stejarului, de unde am stat jos. Șoseaua alături plină de băltoace. Mergem pe margine, dar alunecă picioarele. Acum, direcția Mărășeștilor s-a luminat de-a binelea. Noi scăldați și uzi și plini peste tot de noroi. La dreapta noastră, cum mergeam, la 100 m, o lizieră de copaci groși. Se vedeau, între ei, vreo două focuri care ardau. Îi spun lui Ionică: „Mergem acolo să ne uscăm puțin și să ne curățim de noroiul de pe haine“. Când ajungem între copaci, vedem căruțe cu coviltir de rogojini pe ele și oameni, cinci – șase pe lângă foc, se perpeleau. Acum îl găsim și pe cel din Focșani cu damigeană. I-o luaseră pirații accia și i-o beau și îi luaseră și trei suluri de tutun. El se ruga de ei, plângând, om în toată firea. Ajungem și noi, dăm bună dimineața omenește. Se uită la noi, ne răspund. Când vedem pe acela plângând, mi-am dat seama că aceștia nu sunt oameni curați. Atunci le spunem: „Dați damigeana omului. De ce faceți lucruri ca acestea?“ „Dar să ne spuneti, cine sunteți“. Eu le spun: „Bine, vom vedea acum peste jumătate de ceas“. Și am plecat de lângă ei.

Aveau de gând să îl jefuiască complet. I-au dat damigeană aproape goală, au supt destul cei șase din ea. Și vine fuga după noi. Ne spune: „Dacă nu veneați dumneavoastră, îmi luau tot și mă și băteau“. „Bine, măi omule, îi spun iarăși. Văd acum că ești în toată firea. Câți ani ai?“ Îmi răspunde: „28 de ani“. Îi zic: „De mai faci așa aventuri riscante, îți vei pierde viața!“

RUGUL APRINS ȘI UCENICHII PĂRINTELUI DANIIL SANDU TUDOR

MARIUS VASILEANU

Am schițat, inclusiv în ultimul episod al acestei rubrici, câteva aspecte referitoare la activitatea părintelui Daniil Sandu Tudor (Magazin istoric, nr. 12/2017) din ultima parte a vieții sale în libertate, așadar până la arestarea din anul 1958, care avea sa-i aducă, din păcate, și moartea martirică (Aiud, noiembrie 1962).

Realitatea este că legătura părintelui Daniil Sandu Tudor cu Bucovina este mai veche. Dincolo de faptul că, avem câteva informații, este posibil să fi vizitat Bucovina, încă din tinerețe, există certitudinea că a ajuns la Cernăuți pentru acea întâlnire intitulată „Șapte zile de priveghere” (1 – 7 august 1943), organizată de Mitropolitul Bucovinei Tit Simedrea (*Magazin istoric*, nr. 8/2019).

MUNTELE CA O CETATE

Nordul Moldovei, ținut numit Bucovina sub ocupația austriacă, a fost timp de veacuri o adevărată vatră voievodală: aici regăsim amintirea primei Cetăți de la Baia și ruinele Cetății de Scaun de la Suceava. Cele câteva faimoase mănăstiri bucovinene zugrăvite atât pe pereții interiori, cât și pe cei exteriori (Voroneț, Humor, Moldovița, Sucevița, Arbore) sunt, alături de numeroase alte schituri și mănăstiri, dovadă a credinței mărturisitoare a locuitorilor acestui ținut. Există dovezi că Munții Bucovinei au

*Părintele Daniil Sandu Tudor
la ieșirea din biserica Mănăstirii Rarău*

găzduit numeroși sihaștri, unii dintre aceștia intrați în legendă, Cuviosul Daniil Sihastrul este doar cel mai cunoscut.

Situat în inima Bucovinei, Muntele Rarău este, din aceste binecuvântate motive, un loc privilegiat. Înconjurat de o „mantică” de alți munți care-l protejează, Rarăul este precum o cetate naturală dotată cu turnuri (stânci) și capcane (locuri prăpăstioase), cu văgăuni secrete și păduri greu de pătruns. Era locul ideal pentru nevoița bătrânilor asceți care primeau încuviințare (binecuvântare) de a se retrage în singurătatea dedicată exclusiv rugăciunii neîncetate. Și astăzi mai există pustnici care se ascund prin locurile mai puțin umblate din acei munți ai Rarăului și Giumalăului.

Aici s-a retras în ultimii ani ai vieții, înainte de a fi arestat și de a muri precum un mucenic

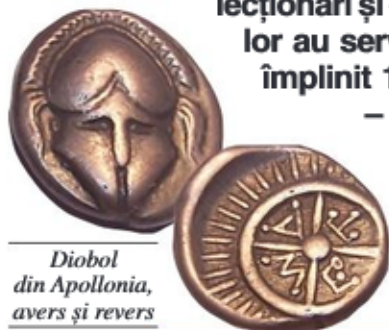
TEZAU DE MONEDE DIN APOLLONIA ȘI MESAMBRIA

Dr. EMANUEL PETAC

Istoria marilor colecții numismatice din cele mai vechi instituții publice românești de profil, cum sunt cele din Cabinetul Numismatic al Bibliotecii Academiei Române sau din vechiul Muzeu Național de Antichități (actualul Institut de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei Române, din București), este o împletire armonioasă a unor parteneriate benefice dintre acestea și eforturile unor persoane private, mari colecționari și donatori, care prin inițiativele personale și donațiile lor au servit interesul public național. Cum anul trecut s-au împlinit 180 de ani de la nașterea lui Mihail C. Sutz (1841 – 1933), primul Președinte al Societății Numismatice Române (din 1903), cel dintâi conservator al Cabinetului Numismatic al Bibliotecii Academiei Române (1911 – 1933), ne oprim asupra unui episod relevant din lunga serie a celor legate de numele său.

Diobol din Mesambria, avers (stânga) și revers

Diobol din Apollonia, avers și revers

Succesorul acestuia la conducerea Cabinetului Numismatic, academicianul Constantin Moisil, publica în *Creșterea Colecțiilor Bibliotecii Academiei Române*, anii 1938 – 1942, volum apărut în 1944, două monede antice grecești din argint (dioboli) din cetățile Mesambria (Nesebarul de azi), cu coif corintic pe avers și legenda M-E-T-A între spițele unei roți pe revers (1,25 g; 10 mm), respectiv din Apollonia Pontica (azi Sozopol), cu capul Meduzei pe avers și ancoră, rac și sigla magistratului monetar pe revers (1,28 g; 10 mm).

Tipul acesta de emisiuni monetare, foarte prezent în tezaurul descoperite pe țărmul bulgăresc al Mării Negre, datează de la mijlocul secolului al IV-lea î.H. Cele două piese proveneau dintr-un tezaur de 30 – 40 de monede similare, descoperit la Constanța, ele fiind donate de Iacob Papazian din aceeași localitate.

Registrul inventar al Cabinetului cuprinde însă date mai circumstanțiate. Se menționează astfel, la 1937, că tezaurul fusese descoperit cu un sfert de secol mai înainte, în 1911, pe strada Carol nr. 17 din Constanța (azi Traian nr. 19), cu ocazia săpării fundației casei lui

Iacob Papazian. Locul se află în imediata vecinătate a Pieței Ovidiu, fiind situat în antichitate chiar în interiorul cetății tomitane, în apropierea viitorului zid de incintă din perioada elenistică. Registrul personal al colecției lui M.C. Sutz cuprinde la rândul său o însemnare din 4 iulie 1921 potrivit căreia acesta a cumpărat în acel an și a donat colecției Cabinetului Numismatic pe care-l conducea alte 13 monede de același fel (dioboli de Apollonia). Constatăm astfel că s-a recuperat cam jumătate din tezaur, acesta aliniindu-se celor atestate deja mai ales pe litoralul bulgăresc. Locul descoperirii (în interiorul emporionului tomitan), ca și momentul ascunderii tezaurului (după mijlocul secolului al IV-lea î.H.), ne aduc în fața unui document istoric major, a cărui îngropare a fost determinată cel mai probabil de războiul dintre Filip II, regele Macedoniei, și regele scit Ateas, despre care știm că s-a desfășurat în Dobrogea de azi. El se alătură orizontului conturat până acum de descoperirile din Bulgaria, fiind singurul găsit chiar în interiorul unei cetăți antice contemporane evenimentelor respective. ■

Mănăstirea Rarău, astăzi

avioane, ba mai și supraviețuise miraculos unei prăbușiri. Părintele Ioan Neagoe a fost însă refuzat să urmeze aviația întrucât nu a putut trece de duritatea examenului medical. Fiind de loc chiar din Câmpulung Moldovenesc, părintele Ioan era în mod firesc un tânăr foarte credincios, precum sunt toți locuitorii Bucovinei. Era la începutul anilor '50, așadar în „obsedantul deceniu“, când Ioan Neagoe a plecat la Mănăstirea Vladimirești (județul Galați), unde păstora părintele Ioan Iovan, cerându-i sfatul dacă se poate dedica unui *altfel* de zbor, „cel îngeresc“, adică să se călugărească. Precum în povestea în care plecat departe de casă află că aceea comoară pe care o căutai era chiar în locul unde te-ai născut, părintele Ioan Iovan l-a întors pe tânărul Neagoe în locurile părințești spunându-i despre Mănăstirea Rarău și despre părintele Daniil retras pe muntele din apropierea orașului Câmpulung Moldovenesc. Aici erau doar 10 – 12 viețuitori în vremea părintelui Daniil, astfel încât dorințele de însingurare ale viitorului părinte Ioan Neagoe au fost împlinite. După mai multe încercări ale vieții, inclusiv o arestare în vremea prigoanei comuniștilor împotriva Bisericii, părintele Ioan ajunge din nou în locul tinereților sale și în anii '90 reconstruiește Mănăstirea Sihăstria Rarăului, vecină cu locul uceniciei sale, Mănăstirea Rarău.

Fiind un om cu teamă de Dumnezeu și foarte

smerit, acesta declară adesea: „Eu nu am fost niciodată monah... sper să mă ajute Dumnezeu să devin măcar acum, la bătrânețe“. Nici postitor, declară, nu ar fi fost cu adevărat – dacă este să se compare cu părintele Daniil care ajunsese să mănânce doar de două ori pe săptămână! Amintirile sfinției sale par astăzi de domeniul fantasticului pentru un om de rând: „(Părintele Daniil) mânca de două ori în săptămână doar sâmbăta și duminica. Atât! Cinci zile pe săptămână nu

mânca, se ruga neîncetat, ținea toate slujbele și predica după fiecare slujbă. Mai mult, la ceasurile mesei venea de fiecare dată în trapeză ne privea pe noi cum mâncam, chiar dacă el nu lua nicio fărâmitură. În timpul fiecărei mese un frate citea din *Biblie*, *Viețile Sfinților*, *Pateric*, *Sbornic* sau o anumită rugăciune, apoi mâncam în tăcere, iar la sfârșit părintele Daniil ne explica, împreună cu toată obștea, pe marginea celor citite“.

ORA ET LABORA

După modelul părinților din vechime, care trăiau conform dictonului latin *ora et labora* (roagă-te și muncește), tot astfel se petrecea și viața călugărilor de pe Muntele Rarău, confrății părintelui Daniil. Instalat la modestul său schit, părintele Daniil s-a ocupat îndeosebi de viața spirituală a ucenicilor săi și a pelerinilor care urcau muntele. Mai ales de sărbători, țărani din împrejurimi îl căutau adesea, în pofida faptului că, notează cu umor Mitropolitul Antonie Plămădeală, predicile starețului Daniil erau excesiv de lungi, cu imense citate din nenumărați autori și clerici, și laici – astfel încât oamenii simpli nu prea înțelegeau nimic. Erau atrași însă de credința și harisma starețului.

De-a lungul celor câțiva ani petrecuți acolo, cei mai importanți ucenici ai părintelui Daniil

în închisoarea comunistă, și părintele Daniil Sandu Tudor. Chiar dacă mișcarea Rugul Aprins a activat preponderent în București, prezența pe Rarău a părintelui Daniil i-a adus aici, măcar în vizite duhovnicești, și pe alți participanți, precum Vasile Voiculescu (*Magazin istoric*, nr. 3/2018), Șerban Mironescu (*Magazin istoric*, nr. 7/2020), Leonida Plămădeală etc. Tocmai această izbândă spirituală avea să atragă arestarea protagoniștilor mișcării.

După decretul din 1959 care prevedea reducerea drastică a monahilor și monahiilor din schituri și mănăstiri, Schitul Rarău a fost închis timp de câțiva ani. Viața monahală s-a reapins pe Rarău atunci când legile s-au mai relaxat și a înflorit cu adevărat după căderea regimului comunist ateu.

Aflat pe-atunci în apropiere, simplu monah la Mănăstirea Râșca, viitorul mitropolit Antonie Pămădeală, el însuși ucenic al părintelui Daniil, își amintește: „Biserița de la Rarău era deja plină; bucovinenii sesizaseră că (părintele Daniil) este un om duhovnicesc. Și bucovinenii începuseră să vină masiv la Rarău. La Rarău eram întotdeauna la 15 august (Sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului), dar mă duceam și în alte zile... Țăranii bucovineni, țărâncile stăteau cât stăteau, oboseau, se așezau în genunchi, ca să se mai odihnească, după aceea oboseau și genunchii, și atunci se așezau pe șezut, așa, pur și simplu, mai ales femeile, iar el continua să predice. Făcea foarte des apeluri la sentimente. De pildă, îi veneau lui în gând nevoințele unui sfânt. Începea să vorbească despre nevoințele sfântului acela, începea să plângă. El trăia evenimentul... Plângea el, plângeau și ei“.

UN DESTIN APARTE

Aflat astăzi de cealaltă parte, nordică, a Muntelui Rarău, anume la Mănăstirea Sihăstria Rarăului, unul dintre cei mai importanți disci-

*Mitropolitul Bucovinei Tit Simedrea,
pe primul rând, al treilea personaj din partea stângă*

poli bucovineni ai părintelui Daniil Sandu Tudor este la rândul său un duhovnic, destul de cunoscut, părintele Ioan Neagoe.

Pe locul mănăstirii vechi, construită de Petru Rareș, a fost ridicată la începutul anilor '90 o nouă mănăstire cu numele Sihăstria Rarăului. Biserica cea mare a acesteia a fost sfințită în anul 1994, având hramul Înălțarea Domnului. Localnicii susțin că în anul 1991 un învățător pensionar din Botoșani, dar care avea serviciul în zonă, a avut o viziune în urma căreia a pornit reconstrucția. Acestuia i s-ar fi arătat Maica Domnului care l-a îndemnat să inițieze ridicarea noii mănăstiri pe vechiul amplasament al Schitului Rarău (mutat pe partea sudică a muntelui, pentru a scăpa de sub stăpânirea austriacă, încă de la începutul ocupației Bucovinei). Fost ucenic în anii '50 al părintelui Daniil, chiar la Mănăstirea Rarău, cel care s-a implicat din partea Arhiepiscopiei Sucevei în mod special a fost părintele Ioan Neagoe. Ulterior, acesta a devenit stareț al noii mănăstiri. Renumit în zonă, a ajuns în anii din urmă unul dintre cei mai însemnați duhovnici bucovineni.

Un destin aparte a vrut parcă să-l amplaseze pe urmele părintelui Daniil Sandu Tudor. Căci părintele Ioan intenționa în tinerețe să facă școala de aviație – fără să știe că îndrumătorul său spiritual de mai târziu era deja pilot de

CĂLUGĂRUL RABBAN BAR SAUMA

ANDREI OPREA

În a doua jumătate a secolului al XIII-lea, aproximativ în același timp în care negustorul venețian Marco Polo călătorea în Orient (1271 – 1295; Magazin istoric, nr. 10/1982), un călugăr creștin născut în nordul Chinei a plecat spre Occident. La fel precum omologul european, Rabban Bar Sauma a călătorit în calitate de diplomat, însă s-a purtat adesea precum un pelerin, vizitând diverse locuri sfinte.

Cu toate că nu a reușit în misiunea sa, a stârnit interesul occidentalilor față de spațiul asiatic, sporind contactele între cele două lumi prin intermediul diplomaților, misionarilor și negustorilor (Magazin istoric, nr. 3 – 4/1988, 1/2019). După ce s-a întors, a scris un jurnal al călătoriei în limba persană, ulterior tradus în siriacă, forma în care s-a păstrat până în prezent cu câteva pasaje lipsă – trunchiate sau pierdute.

Rabban Bar Sauma s-a născut în Hanbalik (cunoscut în chineză cu numele Dadu), capitala Imperiului Mongol – astăzi orașul Beijing. Familia sa aparținea unui neam turcic – „un trib bine-cunoscut” ne spune el, probabil uigurii sau onguzii –, care se supuseră mongolilor și au fost integrați în hanat.

Tatăl lui Rabban Bar Sauma era un om bogat și înzestrat, însă, din relatarea fiului, nu reușea să aibă copii, moștenitori, deși se căsătorise de foarte mulți ani. Cuplul necăjit s-ar fi rugat și ar fi postit multă vreme până când au avut în sfârșit un băiat, la un moment dat între 1220 și 1230. Drept recunoștință, i-au pus numele de Bar Sauma – „fiul Postului”.

NOBIL CU FRICĂ DE DUMNEZEU

În acea perioadă, majoritatea creștinilor orientali aparțineau de

*Duminica Floriilor ilustrată într-o biserică
răsăriteană chineză din secolul al VIII-lea*

Biserica Răsăritului, cunoscută și drept cea nestoriană. La începutul secolului al V-lea, în urma unor dispute teologice, această Biserică s-a separat și a fost excomunicată de Biserica Imperiului Roman, membrii săi organizându-se

mai ales în Persia – unde aveau și Patriarhia. De-a lungul secolelor, misionarii nestorieni au ajuns în India, în China și în Mongolia, creând astfel numeroase comunități creștine, de care aparținea și familia lui Bar Sauma.

Sandu Tudor, deveniți frați de mănăstire, au fost: fratele Grigore Halciuc, devenit peste ani stareț al Mănăstirii Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava; fratele Ilarion Neagoe, ulterior părinte Ioan Neagoe, stareț al Mănăstirii Sihăstria Rarău; fratele Gheorghe Păduraru, monah simplu la Mănăstirea Sf. Ioan cel Nou de la Suceava, Elefterie Păduraru, viitor stareț la Schitul Cărbuna (Neamț), fratele Costică Tudor, devenit monahul Pamvo Tudor, econom la Mănăstirea Bogdana (Rădăuți), fratele Roiu Spiridon, viitor ghid-muzeograf la biserica Domnească din Piatra Neamț ș.a.

„Aveam să aflu că asta era una din ascultările date de starețul Daniil: în Mănăstirea de la Rarău nu se muncea niciodată o oră neîntreruptă. O jumătate de oră munceai, o jumătate de oră trebuia să citești sau să te rogi. Fiecare călugăr avea mătăniile la brâu și o trăistuță din lână în care obligatoriu purta o carte de rugăciuni. Îi vedeai chiar și pe monahii ciobani în vârf de munte, îngenunchiați între oi, cu palme încleștate de rugă, așa umbla și starețul îmbrăcat modest, ca un simplu monah. «Rugăciune, rugăciune, rugăciune neîntreruptă»

– asta era singurul lui îndemn“, notează unul dintre ucenici.

Realitatea este că în afara rugăciunii și ritualului monahal obișnuit, dialoguri în duhul Rugului Aprins nu prea avea cu cine face pe Rarău părintele Daniil. Cu excepția câtorva rari pelerini de înaltă ținută culturală, monahii pe care-i păstora – mai concret, aflați majoritatea abia în faza de noviciat – nu aveau cine știe ce școală, nu erau intelectuali. Așadar, nevoia de dialog cultural-spiritual a părintelui Daniil se manifesta aleatoriu, fie în fața unor pelerini mai răsăriți (de unde și câteva pagini în dosarele Securității care l-au incriminat pentru asta, căci în ultimii ani pe Rarău deja era urmărit pas cu pas), fie atunci când era vizitat de prietenii săi de suflet din București. El însuși se pare că își făcea drum prin Capitală, destul de des, ceea ce pare neobișnuit. Dincolo de problemele administrative, posibil ca inima părintelui Daniil să fi rămas în continuare captivă inimii grupului central al Rugului Aprins – astfel încât prezența confrăților săi întru cultură, știință și Duh să fi fost o plăcută ispită căreia i-a cedat adesea. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 februarie 2022, prin poștă, e-mail sau Facebook, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și adresa dumneavoastră și puteți câștiga un abonament pe un an la revista **Magazin istoric**.

– Cum se numea femeia angajată de veteranul
Lucius Bellenus Gemellus pe post de căraș de măsline?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din noiembrie 2021 este:

„*Aleksandr Beloborodov*“

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **dl Gheorghe Grama**, din Sibiu.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2022.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15-702, Of. P. 15, sect. 1, București
E-mail-ul nostru: **mistoric@gmail.com**

*Patriarhul
Yahballaha
primește
un călător
italian,
ilustrație
din veacul
al XV-lea*

Mar Denha I (1265 – 1281). Bar Sauma descrie cu lux de amănunte entuziasmul celor doi pelerini, care „au căzut la pământ în fața lui și au plâns cât l-au omagiat și s-au purtat de parcă l-au văzut pe Mântuitorul Iisus Hristos în persoana lui Mar Denha”.

Patriarhul i-a binecuvântat pe cei doi și i-a încurajat, după câteva zile, să își continue drumul spre Bagdad, unde puteau să viziteze mai multe lăcașe de cult creștin răsăritene vechi și relicve sfinte. Au fost apoi rechemati de Mar Denha I, care i-a trimis în misiune la ilhanul – titlul domnitorului mongol din Iran – Abaka (1265 – 1282). Patriarhul fusese proaspăt întronat, iar ilhanul, din pricina conflictelor militare și a instabilității politice, nu îi dăduse încă acordul. Mar Denha I era de asemenea bănuțat că ar fi planificat asasinarea episcopului din Tus, din pricina trecerii ace-

stă din urmă la Islam.

Cei doi au reușit în această misiune și și-au continuat pelerinajul spre Ierusalim. Odată ajunși în Ani, vechia capitală a Armeniei, au aflat că drumul spre Orașul Sfânt era prea periculos, plin de tâlhari și de ucigași. Ierusalimul se afla în stăpânirea mamelucilor egipteni (*Magazin istoric*, nr. 3/1985), o mare putere ostilă mongolilor.

Dezamăgiți, cei doi s-au întors la patriarh. Datorită evlaviei lor, Mar Denha i-a acordat lui Marcu titlul de mitropolit al nordului Chinei și al onguzilor și un nume nou, Yahballaha, iar lui Bar Sauma rangul de vizitator-general. Cei doi au rămas apoi la o mănăstire din zonă până în 1281, când a murit Mar Denha I. A doua zi, Yahballaha a fost ales patriarh al Bisericii Răsăritului, o dregătorie pe care o va păstra până la moarte, în 1317. Bar Sauma i-a

rămas alături în următorii ani, mai ales întrucât tânărul nu cunoștea bine limba siriacă, limba de cult a Bisericii Răsăritului, și avea mulți adversari politici.

În 1284, Arghun, fiul lui Abaka și un prieten al lui Yahballaha, a devenit ilhan. Noul domnitor dorea să își extindă teritoriile spre vest, în dauna mamelucilor egipteni, însă avea puține șanse singur – aceștia îi învinseseră deja pe mongoli în repetate rânduri. Arghun a avut ideea de a cere ajutorul regilor occidentali, cărora le-ar fi promis în schimb Ierusalimul. Nu era o idee fără precedent, întrucât cruciații din Orient (*Magazin istoric*, nr. 4/2000, 7/2020) i-au sprijinit tacit pe mongoli în timpul războiului lor eșuat cu mamelucii din 1260, iar împărații bizantini mai realizaseră alianțe cu hanii.

Arghun l-a rugat pe Yahballaha să îi trimită un creștin de încredere în acest scop. A fost ales Bar Sauma, care a plecat în 1287 spre Europa, înzestrat cu mai multe cadouri, scrisori, o escortă și doi interpreți italieni: bancherul genovez Tommaso d'Anfossi și un anume Ughetto. Bătrânul Bar Sauma, trecut de 60 de ani, cunoștea limbile chineză, turcă, persană și putea citi siriacă, așadar a putut comunica cu europenii doar în persană.

UN RĂSPUNS, DUPĂ ALEGEREA PAPEI

Prima destinație, din ordinul ilhanului, era Curtea împăratului bizantin. Bar Sauma și însoțitorii săi au călătorit până la Marca Neagră, „în teritoriul

*Pictură realizată
de Rașid al-Din
la începutul veacului
al XIV-lea,
ilustrând trei generații
de ilhani:
Abaka, călare,
Arghun, sub umbrelă,
Ghazan,
în brațele tatălui său*

Cu toate că părinții l-au răsfățat și i-au plătit o educație alcașă, tânărul Bar Sauma a dorit să își dedice viața lui Dumnezeu. Când a ajuns la vârsta de 20 de ani și a refuzat să se căsătorească, părinții, speriați că și-ar pierde singurul fiu și că ar rămâne fără moștenitor, l-au implorat să rămână acasă. După încă trei ani în care nu au reușit să îl convingă, l-au lăsat să se călugărească. Tânărul și-a împărțit imediat averea săracilor și – ne spune în relatarea sa – a fost apoi tuns – monahii nestorieni sunt tunși în creștetul capului – chiar de mitropolit, când a ajuns la mănăstire. A primit astfel titlul de Rabban, ce provine etimologic din „rabin“, din ebraică, și este un termen asemănător cu înțeles cu „părinte“ sau „popă“.

Treptat, Bar Sauma a devenit cunoscut în comunitate pentru evlavie sa. După ce a petrecut șapte ani singur în chilie, s-a hotărât să devină pustnic, retrăgându-se pe un munte. Într-o zi a sosit la el un pelerin mai tânăr pe nume Marcu, ce dorea să se călugărească la rândul său. Bar Sauma l-a primit în chilie, dar a încercat să îl descura-

jeze și l-a supus la mai multe încercări. După trei ani de trudă din partea tânărului, a fost de acord să îl accepte în calitate de monah, iar Marcu a fost la rândul său tuns de mitropolit.

Într-o zi, Marcu și-a exprimat dorința de a merge în pelerinaj la Ierusalim. Bar Sauma a încercat să îl descurajeze, însă, după ce a văzut că nu se lasă înduplecat, a fost de acord să îl însoțească pe tânăr.

Dregătorii marelui han Kublai (1260 – 1294; *Magazin istoric*, nr. 9/1990), când au aflat de planurile celor doi, i-au înzestrat cu mai multe cadouri pentru comunitățile creștine din drum și cu un „pașaport“ ce le garanta siguranța. Kublai – a cărui mamă era creștină nestoriană – dorea să fie prezenți la Curtea sa reprezentanți ai cât mai multor religii și popoare și a dorit să transmită această invitație prin intermediul celor doi călugări.

Bar Sauma și Marcu au pornit astfel la drum (*Magazin istoric*, nr. 10/1983, 10/2014). În acel

*Inscripție creștină răsăriteană
în piatră, păstrată
într-o mănăstire din Hanbalik*

moment însă, marcele Imperiu Mongol se afla în mijlocul unui război civil între Kublai și fratele său, Ariq, existând și mai multe conflicte între diversele hanate supuse marelui han (*Magazin istoric*, nr. 5/2014). Adesea, cei doi au fost nevoiți să poposească mai multe luni sau să meargă prin teritorii inospitaliere – deșertul Bazinului Tarim, de pildă – sau pârjolite din pricina conflictului. Când au ajuns în nordul Iranului de astăzi, fără să fi fost atacați sau jefuiți, rămaseseră fără bani și provizii.

IERUSALIMUL, ÎN SCHIMBUL AJUTORULUI

Cu ajutorul episcopului din Tus (astăzi în Iran), cei doi pelerini și-au continuat drumul spre Bagdad (*Magazin istoric*, nr. 1/1997), unde era Patriarhia Bisericii Răsăritului. Întâmplător, când au ajuns în orașul Maragheh s-au întâlnit chiar cu patriarhul

*Ilhanul Arghun și soția sa,
miniatură din jurul anului 1430*

Bătrânul l-a rugat pe rege să îi permită să viziteze locurile de pelerinaj din oraș. Eduard a răspuns bucurându-se că și orientalii îl mărturisesc pe Iisus. La plecare, și regele i-a dăruit „multe cadouri”, precum și bani pentru drum.

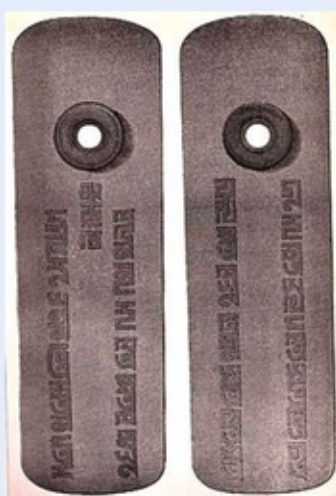
Mulțumit de aceste reușite, Bar Sauma a plecat înapoi spre Italia, unde a petrecut iarna la Genova, plănuiind să se întoarcă în Imperiul Mongol. Acolo a aflat că a fost ales un Papă, Nicolae al IV-lea (1288 – 1292), un cardinal cu care se înțelegea bine la prima vizită în Roma.

S-a grăbit să ajungă în fața noului Pontif, care l-a primit „cu mai multă cinste decât se obișnuia”. Bar Sauma i-a oferit Papei scrisorile și cadourile patriarhului nestorian și ale ilhanului, iar acesta l-a adăpostit pe trimis într-o vilă.

Peste câteva zile, bătrânul l-a rugat pe Papă să îi permită să officieze Euharistia, ca să îi arate practicile creștinilor orientali. Nicolae al IV-lea a fost de acord, ritualul având loc în fața unui mare număr de oameni. Din relatarea lui Rabban Bar Sauma, se pare că a bucurat audiența, întrucât „deși limba e diferită, practica este aceeași”. Peste câteva zile, de Duminica Floriilor, când Papa a oficiat același ritual, i-a oferit Euharistia lui Bar Sauma primul, iertându-i păcatele, un gest pe care bătrânul l-a primit „bocind cu lacrimi”. A mai rămas în Roma câteva săptămâni, observând cum serbează catolicii Paștele.

O CORRESPONDENȚĂ FĂRĂ EFECTE PRACTICE

Când a dorit să plece, Nicolae al IV-lea l-a rugat pe Bar Sauma să rămână. Bătrânul a spus că,

„Pașaport” mongol de argint, ce atârna pe piept, acordat de hani împunernicilor

dacă ar fi venit în numele propriu, cu siguranță ar fi rămas, însă a venit în calitate de diplomat și trebuie să se întoarcă. Bar Sauma l-a rugat apoi pe Papă să îi încredințeze câteva relicve, Pontiful dăruindu-i o fâșie din haina lui Iisus, o bucată de stofă care i-ar fi aparținut Fecioarei Maria și câteva moaște de sfinți. De asemenea, i-a dăruit cadouri ilhanului, o coroană de aur cu pietre prețioase patriarhului Yahballaha și o bulă papală în care îi acordă autoritatea patriarhală în Orient – scrisă însă cu un ton autoritar –, iar lui Bar Sauma titlul de vizitator-general al tuturor creștinilor și o sumă importantă pentru călătoria spre casă.

Se știu puține despre întoarcerea lui Bar Sauma în Orient, întrucât traducătorul siriac a trunchiat această porțiune din scrierile sale. Probabil a urmat același drum spre casă și a ajuns cu bine înapoi în Bagdad, în anul 1288. Ilhanul Arghun i-a rămas recunoscător și i-a ctitorit o biserică în Capitală, aproape de Curtea sa, unde să poată predica.

Peste câțiva ani, simțind că nu mai putea să țină pasul cu viața la Curte din pricina bătrâneții, a obținut permisiunea ilhanului să construiască o biserică în orașul Maragheh, locul unde se întâlnise pentru prima dată cu patriarhul Mar Denha I. S-a mutat apoi în Bagdad, pentru a-l ajuta pe Yahballaha. Cu ocazia unui ospăț organizat de ilhan în cinstea patriarhului, s-a îmbolnăvit și a leșinat de febră. A fost adus înapoi în Bagdad, unde a murit în ianuarie 1294.

În urma misiunii lui Bar Sauma, Papii au trimis mai mulți misionari catolici în Orient, având ca destinație fie Curtea lui Kublai – unde Bar Sauma le-a spus că vor fi bine primiți –, fie alți principii creștini, precum împăratul Etiopiei sau regele Armenici. Călugărul s-a întors și cu mai multe scrisori din partea principilor europeni adresate ilhanului, inițiind astfel un șir de corespondențe.

Din nefericire pentru Arghun și urmașii săi, aceste eforturi diplomatice nu au dat roade. Regii occidentali nu au trimis oști în sprijinul mongolilor împotriva mamelucilor, iar aceștia din urmă au și cucerit ultimul avanpost cruciat din Levant, Accra, în 1291. Ilhanatul mongol s-a destrămat peste câteva decenii în urma tensiunilor interne și a rivalității cu celelalte hanate.

În ceea ce privește Biserica Răsăritului, aceasta a avut de suferit după moartea ilhanului Arghun în 1291. Urmașii acestuia au ajuns să îi persecute pe creștinii orientali, situație agravată apoi de Marca Ciumă, de instabilitatea politică ce a urmat dezintegrării Imperiului Mongol și de domnia lui Timur Lenk (1370 – 1405). ■

Primul ilhan, Hulagu, alături de soția creștină răsăriteană, asemuiți cu Constantin și Elena, ilustrați într-o Biblie siriacă

romanilor“, de unde au luat o navă spre Constantinopol (*Magazin istoric*, nr. 6/1971). I-a impresionat pe marinari, majoritar greci, vorbindu-le despre credința creștină.

Bar Sauma a fost bine primit de împăratul Andronic al II-lea (1282 – 1328), pe care l-a rugat să îl lase să viziteze bisericile din oraș. Călătorul a fost uimit mai ales de primul obiectiv, catedrala Hagia Sofia, despre care spune că „este omenește imposibil să fie descrisă cum trebuie cuiva care nu a văzut-o“. Relatarea nu spune dacă Andronic al II-lea a fost de acord sau nu cu propunerea ilhanului, însă împăratul i-a dăruit aur și argint lui Bar Sauma la plecare.

Bătrânul a plecat apoi pe mare spre Italia, vizitând mai multe mănăstiri grecești pe drum. În apropierea Siciliei a fost martor la erupția unui vulcan; „unii spun că acolo locuiește un șarpe masiv“ – a scris el. A debarcat la Napoli, unde s-a întâlnit cu regele Carol al II-lea – pe care îl numește „Irid Shardalo“, probabil de la formula „Il re Charles Duc“. A asistat la scurt timp, de pe acoperișul unei vile, la o mare bătălie navală în largul orașului între Carol al II-lea și regele Iacob

al II-lea al Aragonului – numit în relate „Irid Arkon“, probabil de la „Il re de Aragon“.

Din Napoli, Bar Sauma s-a deplasat spre Roma, unde dorea să îl întâlnească pe „Mar Papa“, pe Pontiful catolic – atât din partea ilhanului, cât și a patriarhului nestorian. Pe drum însă, a aflat că Papa murise, iar cardinalii încă nu aleseseră un succesor. Bar Sauma a fost primit de cardinali după trei zile. Bătrânul i-a uimit pe catolici spunându-le nu doar că există numeroase comunități creștine în Orient, dar și că mulți din familia hanilor mongoli erau botezați. Cardinalii i-au pus apoi mai multe întrebări acuzatoare referitoare la diferențele de dogmă dintre catolici și nestorieni, la care Bar Sauma a reușit să le răspundă diplomat, insistând asupra misiunii sale din partea ilhanului și a patriarhului.

Călătorul a vizitat locurile sfinte din Roma și a descris mai multe obiceiuri ecleziastice ale catolicilor. Se pare că nu le-a înțeles în întregime, întrucât a notat, de exemplu, că Papa îl încorona pe împăratul Sfântului Imperiu Roman cu picioarele (*Magazin istoric*, nr. 8/1970, 1/2021). La finalul vizitei, cardinalii i-au spus că nu îi pot răspunde misiunii sale până când nu este ales un Papă, așadar Bar Sauma și-a continuat drumul prin Italia.

S-a îndreptat spre nord, vizitând Toscana și apoi orașul

comercial Genova, precum și locurile de pelerinaj din drum.

BOCIND CU LACRIMI

Bar Sauma a ajuns și la Curtea regelui Franței, la Paris (*Magazin istoric*, nr. 3/2006). Filip al IV-lea cel Frumos a fost foarte plăcut impresionat când l-a primit și a fost de acord cu propunerea ilhanului, spunând că „dacă mongolii, care nu sunt creștini, sunt dispuși să lupte [...] pentru cucerirea Ierusalimului, cu atât mai mult noi ar trebui să luptăm și [...] să mergem cu toate puterile noastre“.

După cum îi era obiceiul, Bar Sauma i-a cerut gazdei să îi permită să viziteze diversele locuri de pelerinaj din oraș; regele Filip a fost de acord. Bătrânul a petrecut o lună de zile în Paris, unde a fost mai ales impresionat de studiile realizate la Universitate – spre uimirea sa, subvenționate din banii regelui – și de bazilica Saint-Denis, unde erau înmormântați suveranii francezi. Filip al IV-lea i-a arătat chiar el capela regală, unde se afla Coroana lui Iisus, luată de cruciații care au prădat Constantinopolul în 1204. La despărțire, Bar Sauma a primit cadouri „de mare preț“ din partea regelui.

Bătrânul s-a îndreptat spre Bordeaux, pe atunci o posesiune a Angliei, unde își avea Curtea regele Eduard I. Și acesta l-a primit cu entuziasm pe Bar Sauma, invitându-l să participe la slujbă și organizând apoi un „mare ospăț“. A fost și el de acord cu propunerea ilhanului, spunând că acesta „gândește cum gândesc eu“. În 1271 – 1272, Eduard condusesese deja a Noua Cruciadă împotriva mamelucilor și încercase să obțină sprijinul mongolilor, însă nu reușiseră să se coordoneze.

Se pare că romanii utilizau berbeci de calitate mai bună decât cartaginezii. Ambele părți le și inscripționau: cartaginezii scriau dedicații divinității Baal, iar romanii notau că berbecul a fost realizat conform regulamentelor și era suficient de bun.

COLECȚIE DISPONIBILĂ ONLINE

Muzeul Național din Olanda (Rijksmuseum) a publicat pe site-ul său, accesibil publicului larg de pretutindeni, impresionanta lui colecție de peste 709.000 de opere de artă. Pot fi vizualizate astfel nu doar picturi din istoria Olandei, dar și diversele exponate ale muzeului, precum mobilă de epocă sau jucării din perioada pre-modernă. Majoritatea ilustrațiilor sunt realizate la rezoluție înaltă și se află în domeniul public. Cei interesați pot accesa colecția pe secțiunea „Rijks Studio” de pe site-ul muzeului: <https://www.rijksmuseum.nl/en/rijksstudio>

ISTORIA ELEFANȚILOR DEZVĂLUITĂ GRAȚIE UNEI EPAVE

În 1533, nava comercială portugheză „Bom Jesus” a dispărut în drum spre India. Negustorii transportau diverse obiecte prețioase – cupru, aur, argint – și o încărcătură masivă de fildeș, păstrată surprinzător de bine. Nava a fost descoperită întâmplător în 2008, în sudul continentului african, în apropierea unei mine de diamante lângă coasta Namibiei, fiind astfel cea mai veche epavă maritimă din regiune.

Cercetătorii au putut să realizeze studii pe cei 100 de colți de elefant din încărcătura navei, revelând noi informații despre istoria genetică a acestor animale. Au fost identificate astfel 17 turme distincte – în prezent, doar patru din aceste 17 mai există, elefanții fiind pe cale de dispariție. Animalele aparțineau de asemenea unei specii care trăia preponderent în pădure – fildeșul portughezilor astfel nu provenea din regiunile unde îl cumpărau de obicei, precum din Congo. Cercetătorii speră că vor putea folosi informațiile desprinse în urma acestor studii pentru a ajuta la conservarea elefanților de azi.

PALATUL DE VARĂ AL LUI FRANCO

Pazo de Meirás, palatul de vară al lui Franco din regiunea sa natală, Galiția, urmează să fie retrocedat statului spaniol în urma unei hotărâri judecătorești. De la moartea fostului dictator, locul s-a aflat în proprietatea urmașilor săi, care au încercat să-l vândă în 2018. În urma tentativei, aceștia au fost dați în judecată de autoritățile provinciale, care au câștigat procesul la începutul lunii septembrie 2020. Autoritățile au susținut că palatul a fost dăruit lui Franco în 1938 în calitate sa de

șef al statului, nu în nume personal. De cealaltă parte, descendenții lui Franco au susținut că acesta ar fi achiziționat locul în 1941 și l-ar fi renovat, însă judecătorul s-a pronunțat că actele respective ar fi false. Nepotul fostului dictator, Francis Franco, a acuzat guvernul spaniol și curtea de judecată că ar încerca să „se răzbune” pentru că nu s-ar fi dat bătut în cadrul disputei din 2019 în privința locului de veci al lui Franco.

AMFITEATRU ROMAN UNICAT

În timpul săpăturilor din toamna anului 2021 – întârziate de pandemie – de la amfiteatrul roman din Richborough – una dintre cele mai mari așezări romane din Marea Britanie –, arheologii au făcut mai multe descoperiri neobișnuite. A fost găsit scheletul unei pisici – poreclită Maxipus de arheologi – înmormântate, aspect neobișnuit pentru epoca romană. Există și mai multe urme ale locuirii umane: monete, podoabe, fragmente de ceramică și oase de animale măcelărite.

Au fost descoperite și noi detalii despre construcția amfiteatrului. Zidul exterior avea o grosime de 6 m și era realizat din pământ, iar cel interior, din jurul arenei, din blocuri de cretă. Acesta din urmă, pe fața dinspre arenă, se pare că era pictat cu diverse scene în porțiuni dreptunghiulare. Aspectul acesta este cu totul neobișnuit: este primul amfiteatru decorat în acest mod din Marea Britanie, iar cercetătorii sunt de părere că în tot spațiul Imperiului Roman probabil există doar 20 de astfel de exemple. Săpăturile și analiza zidului interior sunt abia la început, iar arheologii speră să afle mai multe detalii despre aceste picturi pe parcurs.

MOZAIC BIZANTIN MASIV

A fost descoperit un mozaic din perioada romană târzie – bizantină timpurie în provincia Kayseri, Turcia, în districtul Incesu. S-a constatat că este cel mai mare mozaic descoperit în Anatolia Centrală, având o suprafață de 300 m². Opera acoperea podeaua a zece camere din cadrul unei clădiri și s-a păstrat foarte bine.

Mozaicul conține și două inscripții, în limba latină și în limba greacă. Textul latin spune: „Cu ocazia aniversării sale de 30 de ani, cu rugăciunile noastre să ajungă la aniversarea de 40 de ani. Clădirea («Fabrica») aceasta a fost clădită sub supravegherea prietenului ei, [comitele] Hyacinthos. Tu, o, clădire, ai ajuns la cel mai ilustru nivel!”. Inscripția grecească glăsuia: „Intră sănătos!” sau „Intră dacă ești sănătos!”.

TEHNICI NAVALE ROMANE

La 10 martie 241 î.H., flota romană condusă de pretorul Quintus Valerius Falto a distrus flota cartagineză comandată de Hanno, fapt ce a decis rezultatul Primului Război Punic. Confruntarea a avut loc în dreptul insulelor Aegates, aflate în largul Siciliei.

Arheologii au descoperit locul bătăliei în 2010, iar în vara anului 2021 au scos la suprafață patru berbeci romani, din alcătuirea unor epave din urma ciocnirii. Fiecare avea câte trei lame, pe fiecare latură, ce ajuta la spintecarea navelor adversarilor. Anterior, au mai fost descoperiți 25 de berbeci – aparținând ambelor părți –, majoritatea avariați în urma unor coliziuni violente.

ZOOGRAMA MITOLOGICĂ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1												
2												
3												
4												
5												
6												
7												
8												
9												
10												
11												
12												

ORIZONTAL: 1) Erou din mitologia greacă, ce a prins, printre altele, pe taurul cretan și pe dulăul lui Hades, Cerber – Tău de munte. 2) Brăul lui Tiron! – Sat din județul Hunedoara – Greutate la moldoveni (pop.). 3) Zeița vânătorii la romani, adesea înfățișată în arta veche alături de câini de vânătoare – Insulă din arhipelagul Solomon din Pacific. 4) Curse! – Slovă din alfabetul chirilic – Are lei de dat la cămătari... 5) Divinitatea greacă a vânătorii, adesea asociată cu căprioara și chiparosul, cu un car tras de șase cerbi cu coarnele de aur – Noe! 6) De la Hecuba la Hefaiastos! – Numele zeilor ce sălășluiau pe Muntele Olimp, precum Zeus sau Demetra, denumire ce-i diferențiază de generația precedentă de zei, titanii (sing.). 7) Fieroasa fiară ucisă de Heracles pe Muntele Erymatus – O veche capitală a Egiptului de Jos, unde a fost descoperit și un tem-

plu dedicat zeiței Sekhmet-Hathor, protectoarea orașului, o divinitate înfățișată cu chip de leoaică. 8) Copil din flori al lui Zeus în mitologia greacă, care a ajuns regele Egiptului și apoi a fost ucis în timpul unei vânători de soția tatălui său, Hera – Irigate. 9) Creta este, în care Heracles prinde fiorosul taur la porunca lui Eurystheus – Epitet al zeului Apollo, referitor la profețiile pe care le acorda; când templul asociat cu această denumire a fost prădat, divinitatea i-a pedepsit pe vinovați transformându-i în șerpi. 10) Arbust (pl.) – Diftong latin – Îs ca niște răpitoare... 11) Admisă în final! – Asinul lui Andromedes! – Zeul sângeros al războiului la greci, adesea reprezentat în arta Renașterii alături de un câine și un vultur. 12) Capete! – Cetate din nordul Africii, ridicată pe locul unde regina Didona a întins fâșiile subțiri ale pieii unui taur, după ce o căpetenie locală i-a promis că îi va acorda pământul ce poate fi acoperit de o singură piele

VERTICAL: 1) Monstru înspăimântător cu o sută de capete, ucis de Heracles – Legendar prezicător ce putea grăi cu animalele, participant în mai multe mituri grecești. 2) Zeița discordiei, ce a semănat conflictul între Atena, Afrodita și Hera, un eveniment care a dus ulterior la Războiul Troian – Fiul lui Tezeu și al Hipolitei, ucis în urma unui complot al zeiței Afrodita când s-a prăbușit carul său, fiind prins între frâie, caii speriați luând-o la fugă și trăgându-l după ei. 3) Rouă (pop.) – Fiu al regelui Priam care, îndoliat de moartea nimfei Hesperia, ucisă de șarpe, pe care o iubea, a fost transformat într-o pasăre de zeița Tethys. 4) Legendarul întemeietor al Norvegiei în mitologia scandinavă, fratele lui Dan, fondatorul Danemarcei, și al lui Osten, așezătorul Suediei – Taifun! – Acetilcisteină (abr.). 5) Unul dintre însoțitorii lui Peleus, care a participat la lupta acestuia cu centaurii, pierind în timpul conflictului – Lei! 6) Capul Ledăii! – Una dintre harpii, creaturi pe jumătate om și pe jumătate pasăre, care l-ar fi îndrumat pe Enea, acordându-i profeții – Argos! 7) Rege al Colchidei, fiul zeului Helios și al nimfei Perseis, care l-a primit pe Iason și i-a dat eroului mai multe sarcini, promițându-i în schimb Lâna de Aur – Poveștile cu zei și minunile lor (sing.) – Unul dintre nemuritorii cai ai lui Ahile, fiii Zefirului cu harpia Podarge sau, în alte legende, ai lui Poseidon. 8) Zeul creator al primului om în mitologia mesopotamiană, apărătorul vieții pe Pământ – Șorecar. 9) Șarpe foarte veninos, simbol al regalității antice egiptene, utilizat de Cleopatra (69 – 30 î.H.), pentru a se sinucide – Argint. 10) Ucis de Heracles în Nemea, a cărui piele a fost apoi folosită de erou drept armură (dim.) – Loc de păscut pentru animale (pl.). 11) Eroii care l-au însoțit pe Iason în încercarea sa de a obține Lâna de Aur, alcătuind echipajul navei Argo (sing.) – Trupul Elenei! 12) Cel mai nobil și înțelept centaur, fiul titanului Cronos și al nimfei Philyra și adoptat apoi de Apollo, întemeietorul botanicii și farmacologiei, transformat în constelația Centaurului în momentul morții – Altă denumire dată reginei Didona, ce provine etimologic din termenii din limba punică pentru „zeu” și pentru „foc” sau „femeie”

Dicționar: RET, UGI, ON, NAC

Laurian BUTURE

POTRIVNICILE EXILULUI

În spatele scrisorilor pe care le-am publicat în numărul trecut se află alte trei, două schimbate între Constantin Vișoianu și Virgil Veniamin, fruntaș al Partidului Național-Tărănesc și fost președinte al Fundației Regale „Carol I” (și agent de influență al Securității), a treia adresată de Vișoianu unui domn Sardala. Toate trei fac parte din fondul Constantin Vișoianu, păstrat la Arhivele Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Ca de obicei, mulțumim doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru posibilitatea de a le publica.

31 decembrie 1974

Domnule președinte,

In urma grevei poștei din Franța, care a durat șase săptămâni, distribuirea corespondenței continuă să fie neregulată, inegală. Scrisorile dv. din 11 și 18 decembrie mi-au parvenit în aceeași zi, abia ieri.

Mă grăbesc să vă răspund.

Sunt îngrijorat de hotărârea, pe care mi-o comunicați, de a prezenta demisia Comitetului Național.

Este adevărat, așa cum scrieți, că M.S. regele nu dorește o schimbare în structura actuală a Comitetului Național. Nu știu și nu văd nici un folos să cercetez ce determină, în ultimă analiză, acest mod de a vedea. Oricare ar fi motivele reale, aceasta este situația și în lumina ei trebuie să examinăm interesul național căruia avem datoria să subordonăm orientarea Comitetului Național.

Este tot atât de adevărat, precum de asemenea scrieți, că la ora actuală nu se va putea forma alt Comitet Național. Or, interesul național cere să existe un Comitet Național. Chiar dacă împrejurările nu sunt prielnice unei activități susținute, Comitetul Național, prin însăși existența lui, afirmă prezența țării în lumea liberă și rostește voința națiunii subjugate.

Declarând că Comitetul actual nu mai există și făcând [un rând lipsă] pe rege și ruinăm ordinea de drept pe care, de un sfert de veac, sprijinim în exil acțiunea națională.

Față de acest interes superior, oricare ar fi natura sacrificiului personal al celor ce-l compun, Comitetul Național trebuie să-și continue ființa, până când împrejurările vor permite restructurarea lui.

În acest fel socotesc că e potrivit, deocamdată,

să fie prezentată poziția Comitetului Național, evitându-se soluții rigide, cu consecințe ireversibile.

Suntem în ajunul anului nou. Vă rog, domnule președinte, să primiți urările mele de deplină sănătate și bună dispoziție, pentru ca să puteți duce la bun sfârșit activitatea dv. în serviciul țării.

Doamnei Vișoianu și dv. vă spun, călduros, tradiționalul „La Mulți Ani!”.

V. Veniamin

Washington, 23 aprilie 1975

Dragă domnule Vișoianu,

Scrisoarea d-tale a sosit ieri [probabil alta decât cea de mai sus]. Mă grăbesc să-ți răspund, sperând că această scrisoare va sosi înainte de plecarea d-tale la Londra, la 27 aprilie.

1) Lunga, trista și umilitoarea experiență pe care am făcut-o cu regele și cu mentorul său, gen. Petre-Lazăr, a produs în mine o profundă repugnanță de a continua această experiență. Pe de altă parte, după atâția ani de conducere a Comitetului și devenind bătrân, socotesc că e momentul să se facă apel la o altă persoană pentru această grea și delicată funcțiune.

2) Dacă regele nu poate forma un nou Comitet, cu un nou președinte – și nu văd de ce nu ar putea – și fiind convins că țara noastră trebuie neapărat să aibă un Comitet Național, potrivit, de asemenea, părerii d-tale și a lui Bunesco [Alexandru, membru al Comitetului Național], aş accepta să continui, însă cu următoarele condiții, de la care nu mă voi abate cu nici un preț.

(Va urma)

CONTENTS (Romanian History) D.R. Rosetti The Speech of a Romanian MP ● M.E. Ionescu The man with the iron hand („the vizier“) in Romanian politics (II) ● C. Nițulescu 1960 – 1964. Romanian diplomats pursued by the Securitate ● R. Comănescu Napoleon III and the Union of the Romanian Principalities ● D. Lupu Bucharest printers of the Phanariot century ● C.-F. Dobre Franciscans and Dominicans in medieval Moldavia ● D. Tănase The Cistercian abbey of Igrîș (II) ● C. Borangic The sica, the curved dagger of Dacian aristocracy ● G. Filitti Letters from former days ● D. Băcuț-Crișan, T. Keresztes An archaeological discovery at Pericei regarding the Bathory family ● A. Manoliu-Vorobchievici, M. Nicolae-Poseșcu I was the lady-in-waiting of the Afghan Queen Soraya (IV) ● T.D. Lazăr Theodor Pâslaru – recollections from the year of the Great Union (IV) ● E. Petac An invitation to the Romanian Academy Library: a hoard of coins from Apollonia and Mesembria ● M. Vasileanu The apprentices of Father Daniil Sandu Tudor ● Romanian Documents at Hoover Institution (CLXXXIX)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Д.Р. Росетти Речь члена парламента ● М.Е. Ионеску Сильный сановник (визирь) в румынской политике (II) ● К. Ницулеску 1960 – 1964. Румынские дипломаты, преследуемые Секуритате ● Р. Комэнеску Наполеон III и объединение Румынских Княжеств ● Д. Луну Бухарестские типографы эпохи фанариотов ● Кл.-Ф. Добре Францисканцы и доминиканцы в средневековой Молдове ● Д. Тэнасе Аббство цистерциан в Игриш (II) ● К. Боранджик Сика, изогнутый кинжал дакийской аристократии ● Дж. Филитти Когда-то люди посылали письма друг другу ● Д. Бэкуц-Кришан, Т. Керештес Археологическое открытие, связанное с родом Батори, в с. Перичей ● А. Манолиу-Воробкевич, М. Николае-Посеску Я была придворной дамой Сорайи, королевы-консорты Афганистана (IV) ● Т.Д. Лазэр Теодор Пыслару – Воспоминания года Великого Объединения (IV) ● Е. Петак Приглашение в Библиотеку Румынской Академии: монетный клад в Аполлонии и Месембрии ● М. Василян Ученики отца Даниила Санду Тудор ● Румынские документы в Гуверском Институте (CLXXXIX)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3, sector 1, PO Box 15 – 702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

DIALOG CU CITITORII

CORECTURI

Domnul SORIN FORTIU, din Timișoara, jud. Timiș, ne atrage atenția asupra unor erori apărute în revistă: În rubrica *Dialog cu cititorii*, numerele 4/2020 și 11/2021, Augustin Rus a oferit detalii despre istoria satului Budești din jud. Bistrița-Năsăud. Potrivit corespondentului nostru, anumite informații nu sunt corecte.

Prima atestare documentară sigură a localității este din 9 august 1318, nu din 10 aprilie 1329. Regele Carol Robert de Anjou a donat atunci credincioșilor săi, magistrul Gall (de Omor), fiul lui Nicolac, și fratelui său Grigore proprietăți confiscate de la Moys, fiul lui Moys, din neamul Ákos, ginerele lui Iacob zis Chelul (*Kopasz*), fiul lui Toma, din neamul Borșa, infidel al coroanei regale. Printre acestea care se numără și satul Budești (*Budateleky*) din comitatul Cluj, cu o biserică (romano-catolică) cu hramul Fecioarei Maria.

La cererea magistrului Gall, notar al Curții regale și castelan de Ugróc (astăzi Uhroveci, Slovacia), regele a confirmat dania

la data de 26 martie 1323, ocazie cu care satul este menționat din nou: *villarium Buza, Look, Nuzal et Budayghaza vocatarum*.

Aceste amănunte se regăsesc în studiul lui Adrian Andrei Rusu, *Documente medievale ale familiei Wesselenyi (I), Acta Musei Porolissensis*, V, 1981, pp. 311 – 346.

Actul din 10 aprilie 1329(9) se referă la un schimb de moșii între rege și magistrul Ștefan, zis *Pugon*, fiul lui Francisc, fiul lui Bechend. Se regăsește în *Documente privind istoria României*, vol. XIV, C, Transilvania, II, pp. 275 – 281, doc. 534. Nu este vorba de un schimb între rege și „doi dintre magistrii săi“.

În orice caz, *magistru* este doar un titlu generic de noblete în acest caz și nu are legătură cu regele sau cu regalitatea. Apoi, *terra* amintit de domnul Augustin Rus nu se traduce prin *ținut*, ci prin *pământ*, iar *poss* (abreviere pentru *possessionem*) nu înseamnă sat, ci se tâlmăcește drept moșie.

CAROL ȘI ELISABETA

Doamna CECILIA PANTAZI din Pitești, jud. Argeș, ne trimite un mesaj izvorât din

lectura unui articol apărut în numărul 12/2021. Este vorba despre Principele Carol și principesa Elisabeta. Chipuri brodate. Cititoarea noastră ne semnalează un fragment din cartea Douăzeci de ani în România. 1889 – 1911, semnată de Maude Rea Parkinson, traducere apărută la Editura Humanitas: Tânăra autoare, profesoară educată la Magdeburg, ce frecventa elita Bucureștiului și care a iubit și ea cu pasiune România, a notat: „Prințesa Elisabeta era la Köln cu mama ei pentru puțin timp, iar într-o seară s-au făcut aranjamente pentru a participa la un concert. În cursul după-amiezii, prințul României le-a vizitat pe cele două doamne, spre marea încântare a prințesei. Aceasta l-a asaltat cu întrebări despre țară și popor și a ascultat curioasă tot ce i s-a spus. Atât de interesată era, încât concertul și tot restul au fost uitate – se putea gândi și vorbi doar despre România.

Spunându-i-se mai târziu că prințul de România a cerut-o în căsătorie, a acceptat imediat, nu cred că atât de mult din dragoste pentru prinț, cât din interes pentru țară.“

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356. Abonamentul se poate realiza și online, pe website-ul Poștei Române: <https://www.posta-romana.ro/abonamente-presa/magazin-istoric-328.html>

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărcineanu, nr. 1–3, etajul 3, camerele 11–14, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

magazin istoric

